

XXI. SPRAWOZDANIE

ZAKŁADU NAUKOWO-WYCHOWAWCZEGO OO. JEZUITÓW W BĄKOWICACH POD CHYROWEM

UPOWAŻNIONEGO JAKO »PRYWATNE GIMNAZJUM« DO ODBYWANIA EGZAMINÓW DOJRZAŁOŚCI I WYDAWANIA ŚWIADECTW, MAJĄCYCH ZNACZENIE ŚWIADECTW GIMNAZJÓW RZĄDOWYCH. (RESKRYPT WYS. C. K. MINIST. W. I O. Z DNIA 29. STYCZNIA 1899 r. — L. 1458.)

ZA ROK SZKOLNY

1913/14

BĄKOWICE POD CHYROWEM.

Nakładem Zakładu naukowo-wychowawczego OO. Jezuitów w Bąkowicach pod Chyrowem.

CZCIONKAMI DRUKARNI FELIKSA WESTA W BROADACH.

22. iris.
Spr. 18.

TREŚĆ:

1. Błajer Błażej T. J. Dyalog Minucyusza Felixa p. t. »Octavius«. Czas i cel tego utworu.
2. Statystyka Zakładu.

Dyalog Minucjusza Felixa p. t. „Octavius”.

Czas i cel tego utworu.

Wobec wrogiego stanowiska, jakie zajęli Rzymianie wobec chrześcijan, w ich państwie coraz to silniej się organizujących, gdy wśród społeczeństwa rzymskiego poczęły się szerzyć wieści dla wyznawców nowej religii jak najniepomyślniejsze, musiało się wśród chrześcijan obudzić poczucie potrzeby obrony ich religii, musiała się obudzić chęć wykazania bezpodstawności i złośliwości zarzutów i oszczerstw, przeciwko nim skierowanych. Tak powstały apologie o charakterze już to odpornym, już to zaczepnym. Są one charakterystycznym objawem chrześcijańskiego piśmiennictwa i to głównym jego rodzajem w II. wieku. List Dyogneta daje im początek, a do szczytu rozwoju dochodzą w dziełach Justyna († 166).

Tym też rodzajem rozpoczyna się również łacińska literatura chrześcijańska, a na jej czele czele stoi: Marek, Minucjusz Felix (z II-go w. po Chr.), którego dyalog p. t. »Octavius« — od początku budził powszechne zainteresowanie i budzi je do dziś dnia. Pisemko to znane zrazu jako VIII. księga Arnobiusza »Adversus gentes« i pod jego imieniem wydane w Rzymie r. 1543. z manuskryptu: Parisinus Nr. 1661. — zostało pod właściwym nazwiskiem autora ogłoszone dopiero przez Franciszka Baudouin (Balduinus) w r. 1560. »Octavius« należy do dzieł w literaturze łacińskiej najwięcej omawianych, cieszy się pomiędzy nimi popularnością i wszędzie czyta się pochwały jego

tak u Ojców Kościoła, jak u pisarzy świeckich. I tak van Hoven¹⁾ w jednym ze swoich listów zwie go: »aureus libellus«. Norden²⁾ pisze: »Octavii dialogi felici quodam eventu ad nostra usque saecula propagati memoriam quotienscumque mecum recolo mira animum perfundi sentio dulcedine; ea ille est et linguae nitidissimae elegantia et argumenti gravissimi auctoritate«. Vahlen³⁾ swój zachwyt wyraża słowami: »periucundus est libellus M. Minucii, quae disputantur, ea omnia exquisita sermonis elegantia, nonnunquam artificiosius perpolita dicuntur, ut licet passim veterum imitationem, Tullianam imprimis, tamen haec nativum quendam leporem orationis prae se ferre videantur, quo qui legant, non possint non valde delectari«. Warto przytoczyć słowa jednego z naszych znawców literatury łacińskiej, A. Miodońskiego⁴⁾: »trudno się oprzeć urokowi dziwnemu tej osobistości Oktawiusza, raczej samego autora, który się z nią identyfikuje — trudno przemilczeć łagodność tonu, wyrozumiałość i oględność, które wyciskają na dziełku znamię produktu na wskroś humanitarnego, poczętego w pełnym świetle kultury; — lub⁵⁾ »utwór łączy ponętną formę z niezwykłą treścią, porywającą duszę społeczeństw w krainę uzdrawiających ideałów«.

Tego rodzaju pochwały i wyrazy zachwytu nie okażą się przesadzone, gdy zagładniemy do dialogu i poczniemy czytać jego osnowę. Zaraz sama scenerya, w jaką nas autor wprowadza, mile zajmuje wyobraźnię i serca nasze, mile nas zaciekawia i zachęca do dalszego czytania. Bo zważmy: Rozmowa, która jest treścią dzieła całego, odbywa się w Ostyi, zwanej przez Minucjusza⁶⁾ »amoenissima civitas«; wybrali się do tego miasta trzej przyjaciele z Rzymu: Minucjusz, rzymski adwokat »causidicus«, chrześcijanin — Oktawiusz, jego najlepszy przyjaciel i współwyznawca, i Cecyljusz, wówczas jeszcze poganin. Przechadzając się wśród miłej gawędki po brzegu morskim, przechodzili obok posągu Serapisa, bożka egipskiego, któremu Cecyljusz złożył hołd ukłonem i przesłał pozdrowienie przez pocałunek ręki. Zgorszył się tem Oktawiusz i poczyna robić wyrzuty Minucjuszowi, że pozostawia dotąd w zaślepieniu człowieka, z którym łączą go tak ściśle węzły przyjaźni. Poganina oburza ta uwaga Oktawiusza;

¹⁾ Lindnera wydanie z r. 1773. — ²⁾ »De Minucii Felicis aetate atque genere dicendi«, Greifswald 1897, p. 3... — ³⁾ »De emendando Minucii F. Octavio«, XXXIX. index lectionum aestivarum, 1894, p. 106. — ⁴⁾ »Quo vadis« Sienkiewicza, a Minicjusza F. »Octavius«. (Przegl. powsz. t. 82, 1904), p. 364. — ⁵⁾ p. 370. — ⁶⁾ Oct. II. 3.

obrażony, wzywa go do dysputy, do której zasiadają na grobli portowej z Minucyuszem w pośrodku, jakby rozjemcą, co ma godzić zwaśnionych.

Lecz po cóż silić się na słowa streszczenia — lepiej niech przemówi do nas sam autor w przekładzie ślicznego wstępu swego dziełka¹⁾: »Gdy w myślach zatopiony począłem snuć wspomnienia o mym zacnym i wiernym druhu Oktawiuszu, owładnęło mną tak rzewne uczucie, że zdawało mi się, jakoby nie rzeczy już przeżyte i minione odnawiał w pamięci, lecz jakoby sam poniekąd cofał się w przeszłość: tak przeniknęło nawskroś mą duszę wrażenie obrazu jego postaci i wstrząsnęło nią podobnie, jak zniknięcie jego z mych oczu. I nie bez powodu mąż ten niezwykły i bez skazy po śmierci swej pozostawił w mem sercu nieukojoną tęsknotę za sobą; przecież i on sam zawsze tak gorące uczucie żywił ku mnie, że przy zabawie i pracy zupełnie zgodnie ze mną tego samego chciał lub nie chciał, tak że można było przypuszczać, iż jedna dusza ożywiła nas obu. Był on też jedynym powiernikiem mych uczuć, jak również współnikiem mych błędów; a gdy rozprószyły się osłony mroku i z głębi ciemności wychyliłem się na światło mądrości i prawdy, on nie tylko nie wzgardził przyjacielem, lecz co chlubniejsza — stał mi się wzorem. Kiedy zatem przebiegałem myślą wszystkie chwile naszego wspólnego pożycia przyjacielskiego, dłużej zatrzymałem się przy wspomnieniu rozmowy, w której on Cecyliusza, pogrążonego jeszcze w mrokach zabobonu, dyskusyą bardzo poważną nawrócił na prawdziwą wiarę. Przybył bowiem do Rzymu celem załatwienia interesu i zobaczenia się ze mną — pospieszył porzuciwszy dom, żonę, dzieci, i to w latach jeszcze niewinności, co bardziej ujmuje u dzieci, gdy jeszcze paplają słowa, całkowicie ich nie wymawiają, czyniąc mowę tem wdzięczniejszą z powodu łamania się języka, który się zacina. Nie mogę wyrazić słowami ogromu radości niezwykłej, jaka rozpierała me serce, radości, rosnącej skutkiem niespodziewanego zjawienia się najdroższego przyjaciela. Przeto po paru dniach, gdy i gorąca tęsknota znalazła zaspokojenie w ciągłym obcowaniu i gdy wzajemnie opowiedzieliśmy sobie wszystko, czegośmy wskutek rozłąki o sobie nie wiedzieli, postanowiliśmy zrobić wycieczkę do Ostyi, miasta wielce uroczego zwłaszcza, że ciało moje wymagało

¹⁾ Według wydania Bernharda Dombarta (2-e Aufl. Erlangen, 1881).

uleczenia z reumatyzmu, a morskie kąpiele były do tego środkiem leczniczym i pociągającym i stosownym; przytem i ferye aż do winobrania zwolniły mnie z zajęć sądowych. W tym bowiem czasie po upalnych dniach lata nastawały miłe dni jesienne. Przeto gdyśmy z brzaskiem dnia, idąc wzdłuż brzegu rzeki, zdążyli w stronę morza — przyczem łagodny powiew wiatru orzeźwiał nasze członki, a piasek usuwający się z pod naszych stóp, lekko kroczących, budził w nas niezwykle miłe uczucie — Cecyliusz, zobaczywszy posąg Serapisa, podniósł według zwyczaju zabobonnego ludu rękę do ust i wycisnął na niej ustami pocałunek.

Na to odzywa się Oktawiusz: Bracie Marku! — nie godzi się mężowi uczciwemu pozwolić na to, by człowiek, z którym tak w życiu prywatnem, jak publicznem ciągle obcuje, hołdował zabobonom ludowym, by on w biały dzień składał hołd bryłom kamienia, mającym zaiste kształt ludzki, namaszczone i uwieńczony, jakkolwiek wiesz dobrze, że ta zdrożność równą niestawą okrywa ciebie, jak i jego.

Przy tych jego słowach minęliśmy środkową część miejscowości i wyszliśmy już na otwarte pola nad brzegiem morza. Tu łagodne fale, zalewając najdalej wysunięte granice piaszczystego brzegu — równały jego powierzchnię, jakby chciały ubić drogę do przechadzek; — przyczem, gdyż morze i w czasie zupełnej ciszy zawsze jest niespokojne, chociaż nie wyrzucało na ląd fal białych, spienionych, to jednak rozkoszowaliśmy się nader widokiem kłębiących się i ciągle wirujących fal; idąc samym krańcem brzegu morskiego, moczyliśmy nasze stopy, gdy morze naprzemian raz cisnęło się naprzód, omywając falami nasze nogi, to znowu cofało się i umykało, wchłaniając fale w swą toń. Zwolna tedy i spokojnie szliśmy brzegiem wybrzeża, tworzącego łagodne skręty, uprzyjemniając sobie drogę opowieściami. Przedmiotem ich było opowiadanie Oktawiusza o morskiej podróży. Skorośmy uszli wśród rozmowy kawał drogi, wróciliśmy się i przebyliśmy jeszcze raz tę samą drogę; gdyśmy przybyli do tego miejsca, gdzie okręty, wyciągnięte na brzeg spoczywały na dębowych kłodach, zabezpieczone przed wilgocią ziemi, ujrzelśmy chłopców, ochoczo bawiących się w zawody rzucaniem kamyczków na powierzchnię morza. Gra ta polegała na tem, że się brało z brzegu kamyczek okrągły, wygładzony przez fale, a następnie ująwszy ten kamyczek horyzontalnie w palce i zgiąwszy się głęboko,

jak tylko można było — rzucało się, by wirował po powierzchni fal. Rzucony w ten sposób kamyczek albo prześlizgując się lekko dotykał powierzchni morza i wypływał, albo też w ciągłych podskokach szybko mknął, muskając szczyty fal. Wśród chłopców ten uchodził za zwycięzcę, czyj kamyczek i najdalej poleciał i najczęściej podskakiwał¹⁾. Gdyśmy tak wszyscy z przyjemnością śledzili przebieg tego widowiska, Cecyliusz nie zwracał na nie uwagi, ani też nie śmiał się z zawodów, lecz milczący, bez humoru stojąc na uboczu, ukazywał we wyrazie twarzy jakieś bolesne podrażnienie. Zagađnąłem go: Cóż to? Czemuż, Cecyliuszu nie widzę zwykłej twojej żywości, ani też w oczach twych tych przebłysków wesołości nie spostrzegam, jakie miewasz nawet wśród poważnych okoliczności? Na to powiada on: Już od dłuższego czasu głęboko dotknęły mnie i boleśnie zasmuciły słowa naszego Oktawiusza, w których on pozornie tobie robił wyrzuty i ciebie posądzał o niedbalstwo — w rzeczywistości zaś, by mnie tem ciężej obwinic o brak znajomości rzeczy. Przeto ja posunę się dalej — rozprawię się z Oktawiuszem zasadniczo i całkowicie. Jeśli on się zgodzi, to chciałbym z nim podyskutować, jako członek tej sekty, a z pewnością przekona się, że łatwiej jest rozprawiać z towarzyszami, jak roztrząsać jakieś kwestye filozoficzne; usiądźmy tedy na tych oto groblach kamiennych, zbudowanych celem ochrony łązienek i wysuwających się w głąb morza, byśmy mogli i wypocząć po drodze i rozprawiać z tem większem zainteresowaniem. Na te słowa jego zaraz usiedliśmy w ten sposób, że oni usadowiwszy się po bokach, mnie wzięli w środek; uczynili zaś to nie z grzeczności, albo ze względu na stanowisko i godność — zwłaszcza że przyjaźń albo zawiązuje się pomiędzy równymi, albo czyni przyjaciół równymi — lecz w tym celu, bym ja jako rozjemca siedząc najbliżej każdego, przysłuchiwał się ich mowom, a jako bezstronny, bym rozdzielał przeciwników«.

Oto słowa autora, wprowadzające nas w dyskusję; a piękna i miła ta dyskusya:

Cecyliusz chcąc usprawiedliwić złożenie hołdu i czci posągowi Serapisa i wyjaśnić, dlaczego dotąd jeszcze wyznaje wiarę pogańską, wychodzi z akademickiego punktu widzenia filozoficznego i twierdzi, że poznanie prawdy jest w ogóle niemożliwe; przeczy istnieniu

¹⁾ Podobnie nasi chłopcy bawią się nad brzegiem rzek w t.z. puszczenie kaczek.

Opatrzności Bożej i stworzeniu świata, w czym znowu okazuje się wyznawcą systemu epikurejskiego. Ponieważ nauka co do dwóch ostatnich prawd nie dochodzi do żadnego rezultatu, albo do małego jedynie i nieznacznego, przeto woli on wierzyć religii, przez ojców przekazanej, religii państwowej, której Rzym zawdzięcza swoją wielkość i swe panowanie. Chrześcijaństwa nie może on przyjąć już dlatego, że ono nie uznaje istnienia bogów. Chrześcijaństwo — zdaniem Cecyliusza — to zadziwiająca głupota i niebywała zuchwałość; te cechy występują w nauce. W przeciwieństwie do pogan, idących śladem przodków i zachowujących ich religię (Oct. VI. 1.), ośmielają się chrześcijanie w swej niesłychanej przewrotności i bezbożnej przebiegłości, usuwać dawną religię (Oct. VIII. 1.), pastwić się nad dawnymi bóstwami (Oct. VIII. 3.). Wierzą oni w stworzenie świata (Oct. V. 7.), a zarazem w jego zniszczenie, kiedy to cała ziemia spali się i zniknie (Oct. XI. 1.), przyczem oni jedni to wszystko przetrwają i żyć będą wiecznie (Oct. XI. 3.). Chcąc uniknąć zniszczenia przez ogień, zarzucają zwyczaj palenia ciał, jakkolwiek wiedzą o tem dobrze, że ostatecznie ziemia podobnie niszczy ciało, jak i ogień (Oct. XI. 4.). Według ich zapatrywania, złym grozi wieczna zguba, a ich czeka wieczne szczęście. Tymczasem sami są niesprawiedliwymi, a chociażby nimi nie byli, to nie mogą spodziewać się żadnej nagrody za swą sprawiedliwość — bo głoszą przecie, że Bóg jest sprawcą wszystkiego, a więc i ich sprawiedliwości, że Bóg jest początkiem i końcem wszystkiego — Jemu należy przypisać wszystko — On ich powołał do wiary chrześcijańskiej (Oct. XI. 5. 6. 7.). Chrześcijaństwo — to zaślepieńcy, co marzą o pozagrobowym życiu. Przeciwnieństwo, w jakim stawiają się chrześcijanie do pogan, — wywołuje u Cecyliusza oburzenie i podnieca do tem ostrzejszych nagan.

Wszak oni gardzą świątyniami, wyszydząją ofiary, a sami żądają miłosierdzia (Oct. VIII. 4.). Nigdy nie biorą udziału ani w igrzyskach, ani w procesjach, ani w objatach ofiarnych, ani uroczystościach kultowych (Oct. XII. 5. 6.); — dla nich niczem są sny, wyrocznie; nie potrzeba im świątyń, ołtarzy, ani obrazów bóstw (Oct. X. 2.). Przeciwnie oni czczą głowę ośła, albo złoczyńcę, co zawisł na sromotnem drzewie krzyża (Oct. IX. 3. 4.). Że te zarzuty są prawdziwe, dowodem może być okoliczność, iż kryją się ze swym kultem (Oct. IX. 1. 2.), a schodzą się w nocy (Oct. VIII. 4.). Między sobą mają jakieś tajemne znaki, a kochają się pierwej, zanim się poznają

(Oct. IX. 2.). Religia ich -- to religia użycia — a wyznawcy jej co to za ludzie? Oto niewykształceni, którzy nawet na rzemiośle do-brze się nie znają (Oct. V. 4.); — w gronie ich pełno łatwowiernych niewiast (Oct. VII. 4. 5.). Nasze urzędy i stanowiska są dla nich niczem (Oct. VIII. 4.). To wrogowie państwa, dlatego bardzo nie-bezpieczni, jednoczą się w stronnictwo, związane przysięgą, a życie pędzą zakazane (Oct. VIII. 3.). Niczem dla nich śmierć, krzyż, mę-czarnie lub ogień (Oct. XII. 4.); dla nich to wszystko nic nie zna-czy wobec nadziei przyszłego życia w szczęściu i zadowoleniu nie-wysłowionem i ta nadzieja pobudza ich do pogardy życia teraźniejszego na ziemi (Oct. VIII. 5.). Rozszerzyli się po całym świecie (Oct. IX. 1.) dzięki pokojowym stosunkom w państwie i z każdym dniem liczba ich wzrasta (Oct. XXXI. 7.). Zniszczyć przeto należy ich sektę: »*eruenda prorsus et execranda haec consensio*« (Oct. IX. 1.).

W ogóle Cecyliusz zwalcza chrześcijaństwo, jako sektę nieoby-czajną, oddającą się niedorzecznym spekulacyom o Bogu i filozofii — sektę niewykształconych, którzy jako tacy winni się raczej przejąć słowami Sokratesa: »*quod supra nos, nihil ad nos*« i Sokratesa winni sobie wziąć na wzór, bo on przez poznanie, że nic nie wie, słusznie uzyskał sławę najmędrszego — albo Symonidesa, który pro-szony o podanie jakiegoś określenia, co to jest bóstwo — z dnia na dzień zwlekał z odpowiedzią (Oct. XIII. 1. 4.).

Tych napaści i zarzutów Cecyliusza nie pozostawia bez odpo-wiedzi Oktawiusz; przechodząc kolejno każdy ze zarzutów, wyznaje, że chociaż chrześcijanie są przeważnie biedaczyni niewykształceni, bez wyższej ogłady i kultury, i chociaż jako tacy rozprawiają o rze-czach niebieskich, to przecież wszyscy ludzie bez różnicy wieku, pochodzenia i stanowiska otrzymują w udziale rozum i zmysł spo-strzegawczy, dzięki czemu mogą zajmować się rzeczami, które ich zaciekawiają. I wielu sławnych filozofów, zanim stali się sławnymi, należało do niższych warstw ludu uboższego bez wykształcenia (Oct. XVI.). Chrześcijanie wierzą w jednego Boga, a że istnieje Stwórca i Opatrzność wyższa, co rządzi światem całym i tymi, co na nim mieszkają, na to wielu dowodów nie trzeba: wystarczy spojrzeć na niebo, gwiazdy, pory roku i ich zmiany, zmiany dnia i nocy; dowodami mogą być: wiosna z kwiatami, lato ze żniwami, jesień z dojrzałymi owocami; wystarczy spojrzeć na morze, rzeki, źródła, drzewa, zwierzęta, a przede wszystkim na piękność naszych,

własnych postaci, które wszystkie wzajemnie do siebie podobne, tylu zarazem cechami różnią się pomiędzy sobą (Oct. XVII. XVIII.). Że całym światem rządzi Bóg i to jedyny — tego dowodzi sama nazwa: Bóg. Już poeci dawni, Enniusz (u Cyncerona: De nat. deor. II. 4.), Homer (Odys. XVIII. 136.), Wergiliusz (En. VI. 724.) głoszą istnienie jednego tylko Boga; podobne zapatrywania głoszą filozofowie, jak: Tales, Anaximenes, Diogenes z Apollonii, Anaxagoras, Pitagoras, Xenofanes, Antistenes, Speuzippos, Demokryt, Straton, Epikur, Arystoteles. Tymczasem w przeciwieństwie do swych filozofów starożytne pogaństwo w co wierzyło? W jakieś Scylle, Charybdy, Chimery, Hydry, Centaury, ptaki, dzikie zwierzęta, drzewa, kwiaty. Królów swych i bohaterów otaczali czcią boską po śmierci, stawiając im ołtarze i świątynie, o czym piszą historycy i filozofowie (Oct. XX. XXI.). Pogańscy bogowie — to ubóstwieni ludzie. Oni są przedmiotem misteryów, obrzędów religijnych, w których jedynie znaleźć można płacz, smutek, biadania, narzekania i pogrzeby. Już same postacie tych bóstw wywołują na usta uśmiech politowania i wzgardy — jak np. *Wulkana* kulejącego, *Apollina* mimo tylu wieków zawsze młodego — *Eskulapa* z brodą bujną, chociaż ojcem jego wiecznie młody *Apollo*, — *Neptuna* o oczach modrych, *Minerwy* o niebieskim wzroku, *Junony* znowu »wolookiej«. *Janus* ich ma dwa oblicza, *Merkury* stopy ze skrzydłami, *Pan* chodzi na kopytach, *Saturn* ma nogi spętane. *Diana*, jako łowczyni chodzi wysoko podpasana — jako: »*Trivia*«, budzi postrach potrójnem obliczem i mnóstwem rąk. A sam ojciec bogów i ludzi, *Jowisz* — na jednym posągu ma brodę, na innym żadnego nie ma zarostu; jako: *Hammon* ma rogi, jako: *Kapitoński* — wstrząsa piorunami, jako *Latiaris* — jest zbryzganý krwią, jako: *Feretrius* zdobi się w koronę (Oct. XXII.). Najróżnorodniejsze bajki krążą o nich i te bajki są przedmiotem nauki i utworów poetyckich. Fantastyczne opowieści o nich ułudnie pociągają młode, niedoświadczone umysły młodzieńców, którzy przejmują się niemi, wzrastają z niemi i starzeją się, nie zaspokajając niemi głodu w pogoni za prawdą. Czci lud posągi tych bogów — olśniony blaskiem złota lub srebra lub kości słoniowej, obrobionych artystyczną dłonią rzeźbiarza w całość, nieraz genialnie wykończoną. Tymczasem kiedy te posągi stają się bóstwami? Gdy się ich formę odleje, wykuje lub wyhebluje — jeszcze nie są niemi; gdy się je spoi ołowiem, złoży i ustawi — jeszcze nie są niemi; dopiero gdy

się je ozdobi, uświęci, gdy się modły zanieśie do nich, wtedy dopiero stają się bóstwami — tzn. dopiero wtedy, gdy człowiek na ten cel je przeznaczy (Oct. XXIII.). Lepiej te bóstwa oceniają stworzenia: myszy, jaskółki, gołębie — toczą je, siadają na nich — i gdyby im nikt nie przeszkadzał, na głowach zakładałyby gniazda — a i tak pająki swemi nitkami zasnuwają ich twarze. Paganie muszą bóstwa swe omýwać, czyścić — i boją się tych, które sami sobie zrobili i które ochraniają. Ileż zabobonów w religii rzymskiej! — ile tam przesądów, jak dziwne obchody, ceremonie, na które zdobywać się może jedynie brak rozsądku i chyba szaleństwo, które usprawiedliwienie może znaleźć jedynie w tem, że bardzo wielu mu ulega (Oct. XXIV.). Chlubią się paganie, że swej religii zawdzięczają panowanie nad światem — gdy przodkowie ich odznaczali się nie tyle męstwem, jak pobożnością i religijnością. Tymczasem kto założył państwo rzymskie? Czyż nie morderca własnego brata? A obywatelami jego pierwszymi — czyż nie byli ludzie: perdití, facinorosi, incesti, sicarii, proditores — ludzie zepsuci, występni, nieobyczajni, złoczyńcy i zdrajcy? Oni i ich potomkowie rozszerzali granice państwa, ale przez rabunki, grabieże i mordy — osób nawet poświęconych bóstwom na służbę. Że Rzymianie stali się pobożnymi, to tylko dlatego, iż zbrodnie i świętokradztwa uchodziły im bezkarnie. Jakże mogą przypisywać bogom swoją potęgę, skoro ci bogowie są po największej części bogami obcymi, którzy własnych czcicieli przed bronią Rzymian obronić nie mogli (Oct. XXV.). Kto chce poznać, jaką wartość mają rzymskie auspicja i wyrocznie, ten niech sobie przypomni np. opowiadanie o Amfiarausie, co to przepowiadał, jakie rzeczy dziać się będą po jego śmierci, a nie przewidział tego, że zginie uduşony przez własną żonę. Bogowie rzymscy — to duchy nieczyste, demony, co utraciwszy pierwotną dobroć i zalety, chcą innych doprowadzić do podobnego nieszczęścia, by zmniejszyć boleść własną. Znają te demony poeci, rozprawiają o nich filozofowie, znał je Sokrates, który w swych czynnościach kierował się natchnieniami demona, w nim stale przebywającego. Dzięki demonom magowie dokonywają swych sztuczek. Plato w Symposionie stara się określić ich naturę (Oct. XXVI.). Te to demony, ukrywając się w posągach, nadają im pozory boskości — one udzielają natchnień wieszczkom, kierują lotem ptaków, ożywiają nieraz wnętrzości, układają losy, wyrocznie, pełne kręfactw i niejasności; one to mącą spokój życia,

niepokojące sny wywołują, choroby, zaniepokajają umysły, szaleją w szaleńcach; chrześcijan się boją i dlatego się ją nienawidzą ku nim. Wszystkie oszczerstwa, jakie krążą o chrześcijanach wśród członków społeczeństwa rzymskiego, pochodzą od tego rodzaju demonów (Oct. XXVIII.). A jak przewrotnie głupie są te oszczerstwa! Zarzucają poganie chrześcijanom, że czczą głowę osła, a sami całemu osłowi oddają cześć boską, a nadto czczą głowy wołów i baranów; kto pasie i czci Apisa, hoduje krokodyły, ryby, węże — jeśli nie poganie? Chrześcijanie czczą krzyż — a poganie ludzi na krzyżach, czczą znaki wojskowe, najrozmaitsze sztandary połączane i ozdobione. Poganie zarzucają chrześcijanom, że zabijają dzieci i mordują na ofiarę swym bożkom, a sami nieraz wystawiają je na pożarcie dzikim zwierzętom lub ptakom (Oct. XXIX. XXX.). Posądzają poganie chrześcijan, że ich obyczaje nie są bez nagany, a istotnie chrześcijanie przedewszystkiem dbają o czystość serc, z niej bowiem bierze początek czystość obyczajów. Że liczba chrześcijan z każdym dniem wzrasta, to nie jest dowodem błędem, lecz owszem godnem chwały — ponieważ powodem tego pięknego wzrostu jest jedynie piękny sposób życia. Chrześcijanie nie znają nienawiści — kochają się wzajemnie, jako dzieci jednego Boga, wyznawcy tej samej wiary, żywiący te same nadzieje (Oct. XXXI.). Że nie stawiają świątyń swemu Bóstwu, to głównie dlatego, iż w każdym człowieku widzą obraz Bóstwa; Bogiem nazywają najwyższą istotę, ponieważ Jej naocznie widzieć nie mogą, a istnienie Jej muszą uznać, patrząc na dzieła i zjawiska świata — grzmoty, błyskawice, burze. Nie można się dziwić, że się nie widzi Boga — oto powiewy wiatru wirują w świecie — a oczy ich nie widzą. Kto chce widzieć Boga, niech sobie przywieździe na pamięć słońce! Czyż może ktoś patrzeć w słońce samo bez osłabienia wzroku, a nawet zupełnej jego utraty? Jeśli blasku słońca oko człowieka znieść nie może, to czyż mogłoby znieść blask Stwórcy słońca, blask Źródła wszelkiego światła? Jakże może ktoś oglądać Boga oczyma ciała swego, kiedy oglądać nie może nawet własnej duszy, która go ożywia (Oct. XXXIII.). Chrześcijanie wierzą w koniec świata, w ostateczną jego zagładę przez ogień i coś w tym dziwnego. Przecież każdy z filozofów wierzy w to, że wszystko stworzone musi zginąć np. już Stoicy wierzyli w to, że niebo wraz ze wszystkim, co obejmuje, stanie się pastwą płomieni, ponieważ po wysuszeniu się wilgoci, pożar musi ogarnąć całą ziemię; podobnie

sądzą Epikurejczycy, Plato. Dla Boga tylko nic nie ginie; On utrzymuje wszystkie elementy, chociaż się obróca czy w proch, czy w parę, czy w dym. Grzebanie umarłych uważają chrześcijanie za zwyczaj pierwotny i szlachetniejszy od zwyczaju palenia ciał na stosie. Że dusza nie ginie po śmierci — ale żyje, to wyznawali już Pitagoras, Plato, twierdząc, że dusza po śmierci ciała nie ginie, ale żyje wiecznie, a często przechodzi w inne ciała np. ptaki, zwierzęta. Czyż Bóg — jak mógł dać istnienie jakiemuś stworzeniu, tak nie może mu go napowrót przywrócić?! Wszakże w naturze wszystko się odnawia: słońce zachodzi i wschodzi; gwiazdy ukazują się i znikają; kwiaty tracą kwiecie i napowrót niem się okrywają; jak drzewa w zimie, tak ciała w grobie — pod powłoką trupią ukrywają zarodki życia. Wielu jest ludzi, którzy wołają po śmierci w nicość się zamienić, byle tylko nie ponieść kary za swe przewinienia. Lecz tacy niech sobie przypomną napominania mędrców o ognistej rzece i bagnie Styksu. Słusznie ponosić muszą karę ci, którzy Boga nie znają, i jednakową zbrodnią jest Ojca i Pana wszechrzeczy nie znać, jak Go obrażać (Oct. XXXIV. XXXV.). Chrześcijanie dalej nie tylko nie są gorszymi od pogan, ale we wielu względach ich przewyższają: tak np. poganie zakazują zrywać małżeństwa, ale wbrew temu prawu postępują — chrześcijanie żonom dochowują wierności; poganie karzą dopiero przestępstwa — chrześcijanie samą myśl o nich uważają za grzeszną; poganie boją się świadków czynu jakiegoś, chrześcijanie nawet niepokoju sumienia; poganie zapełniają więzienia — chrześcijanin, jeśli w nich przebywa, to albo jako męczennik, albo jako apostata swej wiary (Oct. XXXV.). Śmieją się poganie z chrześcijan, że przeważna ich większość jest uboga, a tymczasem okoliczność, że są po największej części ubodzy, może być dla nich jedynie chlubą z tego względu, że wygodne życie osłabia ducha, a umiarkowane go wzmacnia. Zresztą jak może być ubogim ten, którego bogactwem jest Bóg? Nikt nie może znaleźć się w stanie bardziej ubogim od tego, w jakim się narodził! W życiu szczęśliwszy jest ten, kto się opiera na ubóstwie, aniżeli uginający się pod ciężarem bogactwa. Chrześcijanie wołają gardzić bogactwem, niż je gromadzić — wołają być bogaci w cnotę niewinności, niż w bogactwa ziemskie. Dla nich ubóstwo i cierpienia są szkołą i probierzem cnoty. Bóg cieszy się widokiem chrześcijanina cierpiącego i w bolu go nie opuszcza, jak np. wódz opuszcza zranionego żołnierza, ale daje mu pociechę

w cierpieniu, a nadto nagrodę w życiu pozagrobowym. Stąd też wyznawcy religii chrześcijańskiej wyciągają ręce do cierpień, krzyżów, kłów dzikich zwierząt, ognia. Muciusz Scewola spalił sobie rękę — a iluż to chrześcijan bez jęku żadnego zniosło palenie całego ciała, chociaż mogło od tej męki się uwolnić. Pogańscy bohaterowie, jak Muciusz, Akwiliusz, Regulus, byli mężami w pełni sił — a wśród chrześcijan małe dzieci, słabe niewiasty wyciągają ręce do krzyżów, cierpień, paszcz dzikich zwierząt! Dziwić możnaby się, że ci, którzy Boga nie znają, opływają w bogactwa, w zaszczyt, cieszą się wpływem; tymczasem Bóg tem więcej ich wywyższa, by później tem niżej upadli. Jedynie Bóg może dać prawdziwe szczęście! Bez znajomości Boga prawdziwego szczęścia być nie może! Śmierć — podobna do snu zbliża się -- któż szczęśliwy? *Król* — sam o tyle się boi, o ile i jego się boją, a w niebezpieczeństwie jest osamotniony. *Bogacz* — utrudnia sobie tylko drogę życia! Siekiery liktorskie i purpura dają szczęście? Cóż po purpurze, gdy dusza brudna? Chlubisz się urodzeniem? Cóż z niego, gdy jedynie cnota nas różni (Oct. XXXVI. XXXVII.). Dla chrześcijan miarą oceny ludzi jest jedynie sposób życia i czystość obyczajów — nic też dziwnego, że stronią od wszelkich igrzysk pogańskich, przedstawień i widowisk teatralnych, które obrażają ich uczucia. Lubią oni i kwiaty piękne, pachnące — róże lub lilie — a że nie wieńczą nimi głów, to jedynie dlatego, że chcą miły zapach kwiatów wciągnąć nosem, a nie głową lub włosami. Że zmarłych nie wieńczą, coż w tem dziwnego? Przecież gdy zmarły jest szczęśliwy po śmierci, to nie potrzebuje kwiatów, a jeżeli jest nieszczęśliwy, to tem więcej nie może mieć upodobania w kwiatach. Chrześcijan ożywia nadzieja przyszłego życia — nadzieja przyszłej chwały — a jej rękojmią jest życie na ziemi w spokoju i bogoboju — żyją ufni w opiekę Opatrzności Boga. Starożytni filozofowie, jak Sokrates, Arkesilas, Karneades, Pyrron, Simoniades, szukali prawdy, głosili wzniosłe zasady, a sami wbrew głoszonym prawdom żyli; chrześcijanie natomiast dążą do osiągnięcia mądrości nie w słowach, ale w życiu i mogą się śmiało pochłubić, że osiągnęli to, do czego pogańscy filozofowie dążyli, czego jednak nie znaleźli. Widząc tryumf swego Bóstwa, żyją z myślą, by zabobon zginął, bezbożność stała się nieszkodliwą, a prawdziwa wiara zyskiwała wyznawców! (Oct. XXXVIII.).

Gdy Oktawiusz skończył, Cecyliusz uznaje swą niższość we wywodach, wyznaje, że czuje się zupełnie pokonanym, że widzi konieczność istnienia Opatrzności Bożej — istnienia Boga tylko jednego, widzi jasno niesłuszność zarzutów, skierowanych przeciwko chrześcijanom — gdy oni są obyczajnymi bez zarzutu i że chętnie do ich grona się przyłączy. Pozostaje wprawdzie jeszcze wiele kwestyi do omówienia, które są niejasne, ale lepiej odłożyć je na dzień następny.

Ten krótki szkic treści dowodzi, że zaciekawic ona może czytelnika-chrześcijanina. Podziw dla autora wzrośnie, skoro poznamy zalety dyalogu — jakimi są np. pomysł podzielenia całego przedmiotu jakby pogańsko-chrześcijańskiego na dwie mowy, z których każda ma trzy poddziały: 1) *filozoficzny* (Oct. V. XI. 5. — XIX.); 2) *pogańsko-apologetyczny* (Oct. VI. VII.), któremu odpowiada *chrześcijańsko-polemiczny* i 3) *pogańsko-polemiczny*, któremu znowu odpowiada *chrześcijańsko-apologetyczny* (Oct. VIII. — XIII. = XXVIII — XXXVIII.¹⁾). Przytem wszystkie części mowy wzajemnie sobie odpowiadają co do pytań i odpowiedzi — nadto każda stanowi dla siebie odrębną całość, przyczem wszystkie wiążą się ze sobą ściśle przez zgrabne przejścia, dzięki którym poszczególne części zlewają się w harmonijną całość. Harmonia ta i wewnętrzna łączność mów Cecyliusza i Oktawiusza sprawiają, że przy czytaniu dziełka Minucjusza nie odczuwa się przeskoków, odbiegań od tematu, a wszędzie ukazuje się przedstawienie jasne o charakterze obiektywnym, widocznym w spokoju dyskutujących. Do tych zalet przyłącza się forma niezwykła, wyrażenia jędrne, dobitne, czem zachwycony Muralt powiada²⁾: »Maiore etiam, quam Lactantius iure, Christianus Cicero dici poterit Minucius«. Niemniej zaszczytny jest sąd znawcy stylu łacińskiego — tej miary, jakim jest Norden Edward; powiada on w jednym z cennych swych dzieł³⁾: »Minucium argutis dicendi artificiis lenociniisque adeo non abstinuisse intelleximus, ut nitidam quandam affectaret orationis elegantiam mollemque sectaretur oris dulcedinem, quae non vitiosa esset, sed legentis sensus leni voluptate perfunderet, summo plerumque usus iudicio summaque

¹⁾ Porównaj: Kühn Richard: »Der Octavius des Minucius Felix. Eine heidnisch-philosophische Auffassung des Christenthums, Leipzig 1882. — ²⁾ W wydaniu »Oktawiusza« (Zurich 1836). — ³⁾ »De Minucii Felicis aetate atque genere dicendi«. Greifswald 1897. (Wissenschaftliche Beilage zum Vorlesungsverzeichniss der Universität. Greifswald—Ostern 1897, p. 62...)

artis peritia optime providēbat« — lub: »genus dicendi est argutum, acre, vehemens, est pressum, densum, nervosum, crebris sententiis compactum, omniumque antiquitatum atque historiarum memoria refertum et in quo plures sententias, quam periodos numerare possis«.

Dzięki tym cechom dialog Minucjusza pociągał zawsze czytelników i pociąga i nic dziwnego, że pobudzał i pobudza do bliższego zaznajamiania się z jego treścią i formą, do wyjaśnienia jego charakteru. Dwie zwłaszcza kwestye są w dialogu Minucjusza dotąd niewyjaśnione, sporne: 1) *czas, w jakim on został napisany* i 2) *co spowodowało jego napisanie*. Te dwa zagadnienia stanowią również przedmiot niniejszego opracowania, raczej dającego obraz stanu kwestyi, niż oryginalnego.

Co do czasu, w jakim dialog został napisany, ogłoszono wiele rozpraw, z których każda na innych argumentach się opiera i inny czas napisania dialogu podaje; każda z nich ma więcej lub mniej prawdopodobieństwa, żadna nie jest bez zarzutu i bez »ale« — a wszystkie naprowadzają czytelnika na to, że trudno ustalić czas napisania dialogu Minucjusza, a nawet budzą wątpliwość, czy w ogóle możliwą jest rzeczą czas ten dokładnie określić. Dlatego też w niniejszej rozprawce raczej zajmiemy się drugą kwestyą, w jakim celu dialog został napisany, a pierwszą krótko naszkicujemy.

By rzucić światło na czas napisania dialogu Minucjusza, szukano najrozmaitszych dróg i sposobów; wreszcie zgodzono się na jedno, że do celu najprędzej może doprowadzić droga literackiego porównania dialogu Minucjusza z dziełami innych, jemu współczesnych apologetów łacińskich i greckich. Tu znowu najżywiej omawiano stosunek Minucjusza do Tertulliana, który z nich jest wcześniejszy. Jedni przyznali pierwszeństwo Tertullianowi, większość Minucjuszowi, kilku wreszcie, chcąc wytłumaczyć cechy wspólne obu dziełom, przyjęło wspólne źródło, z którego obaj autorowie mieli czerpać, którem byłaby apologia jakiegoś autora łacińskiego, bliżej nam nieznanego.

Starano się również dokładnie oznaczyć czas napisania dialogu Minucjusza — a jak trudny jest ten problem, świadczyć może to, że czas powołania dialogu, oznaczany przez najrozmaitszych uczonych, obejmuje okres lat od r. 160—303-go po Chr.

Za datą najdawniejszą Blondela r. 160-ym idzie w nowszych czasach Dr P. Schwenke (Über die Zeit des Minucius Felix —

Jahrb. f. prot. Theologie, 1883, p. 263—294), oznaczając czas napisania dialogu na lata panowania Antoninusa Piusa (138—161). Do czasów Marka Aurelego i L. Werusa (161—180) przenoszą napisanie dialogu Keim Teodor («Celsus» wahres Wort. Älteste Streitschrift antiker Weltanschauung gegen das Christenthum vom Jahre 178. n. Chr. Zurich 1873, p. 156) i Krüger G. (Geschichte der altchristlichen Litteratur in den ersten drei Jahrhunderten, 1-e und 2-e Aufl., Freiburg—Leipzig 1882, p. 88). Na czasy Marka Aurelego lub Kommoda (180—192) przenosi powstanie dialogu Teuffel (Gesch. d. röm. Litteratur. Neu bearb. von L. Schwabe, 5. Aufl., 2-er Bd., Leipzig 1890, p. 927). Do czasów Antoninów (138—192) odnoszą dialog: Her. Sauppe («Octavius» von Halm recensio, Ausgew. Schriften, Berlin 1896, p. 563...), Niebuhr (Kleine Schriften, 2. Samml. p. 52), Bernhardt (Grundriss der röm. Litteratur), Ebert (Geschichte der christlich-lateinischen Litteratur von ihren Anfängen bis zum Zeitalter Karls des Grossen, Leipzig 1874, p. 25) — umieszcza go na początku panowania Kommoda (180—192). Francuski krytyk: Paul de Félice (Étude sur l'Octavius de Minucius Felix, Blois 1880), przyjmuje r. 155; Aubé (Histoire de persecutions de l'église II., Paris 1878) lata 176—180. Baehrens (przedmowa do wydania dialogu, Lipsk 1886) rok 162/3; Hartel W. kładzie dialog na czas około r. 170; Kühn H. najpóźniej na r. 175.

Inni uczeni w przybliżeniu określają czas jego powstania np. Boenig do lat 150—200; Dr E. Kurz (Über den «Octavius» des Minucius Felix, Burgdorff 1886, p. 6), prawdopodobnie na drugą połowę II-go stulecia; Ueberweg (Grundriss der Geschichte der Philosophie, 7-e Aufl., 2 Theil, p. 59) na koniec II-go stulecia; Dombart (wydanie dialogu, 2 wyd. Erlangen, 1881, p. VI.), przyjmuje ostatnie dziesiątki lat II-go wieku.

Inni wreszcie przyjmują dla powstania dialogu wiek III., np. A. Harnack (Geschichte der alt. Litterat., Leipzig 1893, I, p. 647); Schultze (Die Abfassungszeit der Apologie «Octavius» des Minucius Felix [Jahrb. f. prot. Theologie, 1881, p. 485—506], p. 496...) przenosi powstanie dialogu na lata 300, do 23-go lutego 303 roku. Natomiast Massebieau (L'apologétique de Tertullien et l'Octavius de Minucius Felix, Revue de l'histoire des religions l'année, tome 15, 1887, p. 316—346) — przypuszcza, że dialog został napisany w latach 238—246. Na tę datę nie może się zgodzić Neumann K. J.

(Der römische Staat und die allgemeine Kirche bis auf Diocletian, I. Bd., Leipzig 1890, p. 241) i odnosi napisanie dziełka do lat po r. 248, lub czasu bezpośrednio przedtem — najprawdopodobniej do czasu panowania Filipa Araba (244—249).

To krótkie zestawienie okazuje nam jasno, ile najróżnorodniejszych przypuszczeń i kombinacji zawiera kwestya czasu napisania dialogu Minucjusza. Gdybyśmy zechcieli bliżej zbadać argumenty, na których opierają się te kombinacje, weszlibyśmy jakby w las gęsty, nieprzebyty, dziewiczy; trudno w nim rozpoznać pojedyncze drzewa i ich gatunki, trudno znaleźć drogę najdogodniejszą. Podobnie kto pocznie rozczytywać się w teoriach co do czasu dialogu Minucjusza — wiele wysiłku musi zużyć na to, by ugrupować sobie trafnie ich argumenty, by się w nich nie zgubić — a gdy sobie ugrupuje i rozpatrzy się w nich, zmęczony przyznać musi, że właściwie trudno coś pewnego w tej kwestyi powiedzieć, że raczej należy przywieść sobie na pamięć słowa poety z Wenuzyi: »adhuc sub iudice lis est« (De art. poet. 78).

Więcej pociąga kwestya, w jakim celu napisał Minucjusz swój dialog; lecz i tu niema zgody w zapatrywaniach. Zgadżają się prawie wszyscy na to tylko, że jest to apologia chrześcijaństwa. Tymczasem każdego, co przeczyta dialog, musi uderzyć i wywołać zdziwienie to, że w apologii chrześcijaństwa i to jednej z pierwszych w ogóle, tak mało mowy o rzeczach najistotniejszych chrześcijaństwa; uderzyć musi każdego, że mowa Oktawiusza, która w skutkach powoduje nawrócenie poganina Cecyljusza i która, jakby się spodziewać należało, ma wykazać na nawróconym siłę nowej wiary — nie podaje prawie że nic z właściwej nauki wiary chrześcijańskiej, że pozbawiona jest argumentów, charakterystycznych dla apologetów. Autor nie cytuje jak inni np. Pisma św., a raz tylko robi wzmiankę o »divinae praedictiones prophetarum«, od których pogańscy filozofowie wzięli: »umbram interpolatae veritatis« — nie cytuje dalej pisarzy kościelnych, nie uwzględnia wcale dogmatów kościelnych np. o Trójcy Św., Duchu Św., Sakramentach, łasce; nawet o samym Chrystusie mówi mało, a zadawała się jedynie zbijaniem zarzutów, stawianych chrześcijanom ze strony ówczesnych pogan, tak, że czytającemu dialog Minucjusza przedstawia się on raczej jako traktat filozoficzny, niż jako obrona chrześcijaństwa; całość wygląda jakby

na jakiś system monoteistyczny, którego główną zasadę można ująć w słowa: *apud nos religiosior est ille, qui iustior*«.

Ten charakter pisemka naszego próbowano w najrozmaitszy sposób tłumaczyć; i tak Dombart Bernh.¹⁾ powiada, że powodu, dla czego Minucyusz w swym dialogu tak mało mówi o rzeczach właściwie chrześcijańskich — należy szukać w założeniu i planie całego dialogu. Minucyusz uważał pominięcie milczeniem pewnych zarzutów np. skierowanych przeciwko osobie Chrystusa za najodpowiedniejsze. Ścisły bowiem, naukowy dowód prawdziwości podania chrześcijańskiego o Chrystusie był wtedy niemożliwy i szersze omawianie tej kwestyi prowadziłoby raczej do profanacyi Zbawiciela. Najpierw trzeba było stworzyć podwalinę silną, na której możnaby było budować, i to — zdaniem Dombarta — był główny cel napisania dialogu. Minucyusz, przyjmując z góry u swych czytelników: rozsądek, miłość prawdy, znajomość literatury pogańskiej — chce głównie trzy rzeczy wykazać i udowodnić: *istnienie jedynego Boga, rządu świata przez Jego wszechmocną Opatrzność i czystość obyczajów wyznawców Chrystusa*. Pierwsze dwa punkty popiera historycznymi i filozoficznymi dowodami, do których przyjęcia widział czytelników przygotowanych; że zaś chrześcijanie odznaczali się czystością obyczajów — o tem mógł się każdy z współczesnych naocznie przekonać.

Z podobnych powodów unikał Minucyusz także cytatów z Pisma św., których pogańscy czytelnicy nie rozumieliby zupełnie, a przytem formą nieklasyczną mogły razić wybredny smak Rzymian wykształconych na klasycznych utworach rzymskich pisarzy. *Pisemko zatem Minucyusza nie jest apologią chrześcijaństwa, ale przygotowaniem do niej*.

Podobne zapatrywanie wypowiada francuski uczoney Paul de Félice²⁾, za którym idzie również Massebieau³⁾. Oni widzą nawet zapowiedź takiej apologii w słowach dialogu w roz. XL. 2: *Itaque quod pertineat ad summam quaestionis et de providentia fateor et de Deo cedo et de sectae iam nostrae sinceritate consentio. Etiam nunc tamen aliqua consubsidunt non obstrepentia veritati, sed perfectae institutioni necessaria, de quibus crastino, quod iam sol occasui declivis est, ut de toto congruentes promptius requiremus*«.

¹⁾ »Octavius«, 2 Ausg., Erlangen 1881, Einleitung, p. V... — ²⁾ Étude sur l'Octavius... Blois 1880. — ³⁾ L'apologétique de Tertullien et l'Octavius de M. F. (Revue de l'histoire des religions l'année, tome XV., 1887, p. 320...)

Inną drogę obrali Dr. Teodor Keim¹⁾ i Ryszard Kühn²⁾; obaj uważają Minucjusza za nowo-nawróconego chrześcijanina, który w pierwszym zapale miłości dla nowej nauki i wiary staje w obronie moralno-filozoficznego monoteizmu. Jasną jest rzeczą — powiada Kühn — że u nowo-nawróconego poganina występuje na pierwszy plan element pogańsko-filozoficzny, a materyał chrześcijański musi się oprzeć dopiero na pierwszym. Jeśli kto bowiem pisze apologię, mającą więcej cech filozoficznych, niż chrześcijańskich, to należy przypisać ten charakter raczej wykształceniu pogańsko-filozoficznemu, niż tendencyi chrześcijańsko-apologetycznej. Z tego punktu widzenia należy dyalog Minucjusza uważać raczej za wyraz osobistych zapatrywań autora, mającego pogańskie wykształcenie. O Chrystusie mówi Minucyusz krótko w roz. XXIX. 2.: »nam quod religioni nostrae hominem noxium et cruce[m] Eius adscribitis, longe de vicinia veritatis erratis, qui putatis Deum credi aut meruisse noxium aut potuisse terrenum«. Minucyusz zwie zatem Chrystusa nie ziemskim dlatego, że jest on według jego mniemania: »spiritus immortalis substantia, caelestis laevis, caelestis vigor«; przedstawia Go sobie tedy jako nie ziemskiego, ale nadziemskiego. Więcej nie powiedział o Chrystusie dlatego, że więcej o Chrystusie, Jego osobie — powiedzieć nie mógł. Istotę chrześcijaństwa Minucjusza stanowi: moralno-filozoficzny monoteizm. Wiara w jednego Boga: »unum bonum, quod sapimus omnes« (Oct. XXXI. 6) — czyni chrześcijan braćmi jako: »unius Dei parentis homines, ut consortes fidei, ut spei cohaerentes« (Oct. XXXI. 8.). W całym dyalogu widoczne jest ściśle, filozoficzne pojmowanie materyału chrześcijańskiego i Minucyusz występuje w dyalogu jako eklektyk o zabarwieniu stoickim. Na stoickiej teorii poznania wybudował on pojęcie chrześcijaństwa; w samym człowieku leży prawda chrześcijańska tj. rozum, i ten może dojść do najwyższej mądrości tj. do Boga. Chrześcijaństwo Minucjusza ukazuje się jedynie jako wyjaśnienie, odślonięcie prawdy, leżącej w świecie i człowieku, jako oznaczenie Boga. Jako początkujący w nauce chrześcijańskiej nie wniknął jeszcze Minucyusz w istotę chrześcijaństwa, nie miał jeszcze głębszego zrozumienia dla podstawowych prawd chrześcijańskich. Dyalog napisał z powodu wrogiej chrześcijaństwu

¹⁾ Der »Octavius« des Minucius F., Leipzig 1882, p. VIII... — ²⁾ »Celsus wahres Wort«, Altteste Streitschrift antiker Weltanschauung gegen das Christenthum, vom Jahre 178 n. Chr., Zurich 1878.

opinii publicznej, zakorzenionego uprzedzenia do wyznawców nowej religii, zwłaszcza u klas wykształconych. Klasy te z góry patrzyły na niewykształconych chrześcijan, zarzucając im głównie brak wyższego wykształcenia, brak kultury, brak zdolności i zrozumienia dla filozofii. Ten zarzut widoczny jest w całej mowie Cecyliusza, kończącej się słowami: »*ecquid ad hoc audeſ Octavius, homo Plautinae proſapiae, ut piſtorum praecipuus, ita poſtrems philoſophorum*«. Zbijając ten zarzut, wykazuje Minucyusz, że dopiero chrześcijaństwo jest prawdziwą filozofią i że poganom raczej można zarzucić brak wykształcenia: »*imperitiā, errorem*« (Oct. XVI., XXI., XXVI., XXVIII., XXXV., XXXVIII.). — Ta główna myśl dialogu jest zarazem jego tendencją. Ubrał ją autor za wzorem Cyncerona w formę dialogu filozoficznego, poprzedzając go pięknym wstępem. Główna myśl jego wskazuje zarazem, że autor pojmował chrześcijaństwo, jako filozofię.

Podobnie pojmuje dialog Ebert Adolf¹⁾. Baehrens²⁾ sądzi, że Minucyusz sam się postawił w przeciwieństwie do chrześcijaństwa — świadomie — że skombinował sobie ideę własną chrześcijaństwa na podłożu filozoficznym. Minucyusza przeto uważa za poprzednika Straussa i Renana — mówiąc: »*Sic igitur ſtatuo Minucium... potius ea uſum mentis acie atque iudicii ſobrietate, qua optimum quemque iuriſperitorum Romanorum excelliſſe videmus aliquatenus praeciſiſſe Strauſſios noſtros ac Renanos*«.

Schanz³⁾ szuka innego sposobu wytłumaczenia charakteru dialogu. Gdyby mowa Cecyliusza była oryginalnym utworem autora, to trudno byłoby wytłumaczyć to ograniczanie się w argumentach. Natomiast jest ono jasne i wytłumaczalne, gdy się przyjmie za podłoże mowy poganina — jakież dzieło obce; dziełem tem jest mowa Frontona, o którym wspomina Minucyusz w roz. IX. 6.; Fronto był za czasów autora: »*clariffimus orator*«; jest możliwą zatem rzeczą, że chrześcijanie mogli czuć się zaniepokojeni, gdy tego rodzaju człowiek wystąpił przeciw nim i to może jako pierwszy literacki ich przeciwnik⁴⁾. W ten sposób zapatrywał się na dialog Minucyusza już van Hoven⁵⁾. Hipotezę tę może popierać miejsce z dialogu w roz. XIV. 1.:

1) *Geschichte der chriſtlich-lateiniſchen Litteratur*, Leipzig 1874, p. 27... — 2) Minucii F. »*Octavius*«, emendavit et praefatus est Aemilius Baehrens, Lipsiae 1886, p. XII... — 3) *Die Abfaſſungszeit der Apologie »Octavius« des Minucius F.* (Rhein. Museum, Bd. 50., 1885, p. 114—136). — 4) Porównaj: Harnack: »*Geschichte d. alt. Litt. I.*«, p. 268; Aubé: »*Hiſtoire des perſécutions de l'église*«, Paris 1878, p. 74... — 5) »*Epistola*«, wydanie Lindnera, 1773, p. 291.

»Sic Caecilius et renidens (nam indignationis eius tumorem effusae orationis impetus relaxaverat): »Ecquid ad haec, ait, Octavius audeat, homo Plautinae prosapiae, ut pistorum praecipuus, ita postremus philosophorum«. Miejsce to niema oznaczać ani niskiego pochodzenia chrześcijan, jak chce Rigaltius, a za nim Dombart, ani nie oznacza Oktawiusza, jako młynarza, jak chce Haupt¹⁾, ale te słowa oznaczają Plautyńczyka: Marka, Korneliusza Frontona, który jest wprawdzie pierwszym z otoczenia swego, ale z filozofów ostatnim. On bowiem: 1) uważał za zadanie dobrego stylisty odgrzebywać zamarte już w mowie słowa dawnych autorów, a *Plautus* uważał za dobre źródło dla języka i stąd wyrażenie: »Plautinae prosapiae«; 2) on założył szkołę nowego stylu — stąd wyrażenie: »pistorum praecipuus«; 3) on był mężem prostym i szczerym, którego światem były nie myśli, lecz słowa — stąd też wyrażenie: »postremus philosophorum«. Dlatego należy przyjąć, że nazwisko Oktawiusza jest interpolacją, która pochodzi od jakiegoś czytelnika, co nie poznał, że miejsce odnosi się do Frontona. Z mową Frontona stoi w związku mowa Cecyliusza Natalisa. Na to może wskazywać koniec jego mowy, gdzie wyzywa Oktawiusza — a raczej Frontona — do zapasów z zapalem, a zarazem z przeświadczeniem o swem zwycięstwie. Ta pewność zwycięstwa może odnosić się jedynie do stylu. Styl Cecyliusza, a raczej Minucjusza, jest kwiecisty, pełen smaku — styl zaś Frontona nieraz jest niesmaczny, jak to można poznać z jego zachowanych listów. Cecyliusz zatem pewny zwycięstwa wyraża zapewnienie, że Fronto nie dorówna mu w przedstawieniu rzeczy, że co do stylu stoi za nim daleko. Również myśli czerpał Minucjusz z mowy Frontona — ale ubrał je w swój styl — toczył w ten sposób podwójną walkę, zbijając zarzuty przeciw chrześcijaństwu, a zarazem walcząc z jego stylem, a przez to z prądem ówczesnej retoryki, dbającej o formę z równoczesnym zaniedbaniem samej rzeczy. Idea dzieła samego jest bardzo wysoka: Cecyliusz skarży się, że niewykształceni chrześcijanie chlubią się znajomością rzeczy wznioślejszych (Oct. V. 4.). Oktawiusz zbija ten zarzut, a najlepszym dowodem zbijającym jest samo pismo, które musiało wywrzeć niemałe wrażenie na ówczesnym społeczeństwie. Jego członkowie byli przekonani, że chrześcijanie są to ludzie bez wykształcenia. Tymczasem z ich grona występuje czło-

¹⁾ »Opuscula«, III., p. 390.

wiek z pismem, stojącym na wyżynie wykształcenia. Ta okoliczność tłumaczy jasno powód milczenia Minucjusza o rzeczach ściśle chrześcijańskich. Minucjusz chce dzięki swemu dać dowód, że chrześcijanin może mieć pełne wykształcenie pogańskie, bo w takim razie potrafi wywierać wpływ na swoje społeczeństwo, a zbijać zarzuty, stawiane chrześcijaństwu. Autor staje zatem na stanowisku racjonalnego wykształcenia i walczy tą samą bronią, jaką walczyli jego przeciwnicy: »exposui opiniones omnium ferme philosophorum, quibus inlustrior gloria est, Deum unum multis licet designasse nominibus, ut quivis arbitretur aut nunc Christianos philosophos esse, aut philosophos fuisse iam tunc christianos« (Oct. XX. 1.).

W innej jeszcze świetle rozpatruje dialog Minucjusza Antoni Elter¹⁾. Kto weźmie do ręki rozprawę jego, ten ujrzy w ujmującej, nieraz nawet ponętniej formie i szacie nowe zapatrywanie na cel i charakter dialogu Minucjusza. Powodu ostrożności autora szuka Elter rozpatrując, *kto* jest autorem pisma, *co* za ludzie prowadzą rozmowę religijną, *z jakich powodów* była ona napisana i dlaczego została uwieczniona w piśmie.

Co do osób dialogu — Minucjusz jest adwokatem »causidicus« osiadłym stale w Rzymie; jego przyjacielem »bonus et fidelissimus contubernalis« — jest: Januarius Octavius. Obaj przyjaciele w młodości rozłączyli się — Minucjusz pozostał w Rzymie, jako adwokat, Oktawiusz osiadł w mieście rodzinnym na prowincyi; tam się ożenił i był zdaje się — także adwokatem. Co do Cecyliusza, był on może asesorem lub referendarzem Minucjusza. Wszyscy trzej pochodzą z Afryki. Zawód: »causidici« był za cesarstwa zwykłą drogą, na którą wstępowali ludzie niższego stanu, ambitni; głównie oddawali się temu zawodowi Afrykańczycy — według Juwenalisa (VII. 148.) »Africa, nutricula causidicorum«. W dialogu przedstawiona jest rozmowa trzech wykształconych prawników z Afryki, a nie z Rzymu pochodzących, którzy zaprzysiężeni od młodości, po długich latach spotykają się znowu w Rzymie — w wieku już nie bardzo młodym. Ogólna żywość opowiadania, niezwykła świeżość w przedstawieniu zdają się nosić na sobie piętno rzeczywistości. Czas jednak rozmowy nie jest czasem napisania dialogu; rozmowa odbyła się dawniej, a jej przypomnienie ma specjalny powód; *jest*

¹⁾ »Prolegomena zu Minucius Felix«. Bonn. 1909.

nim chęć uwiecznienia pamięci zmarłego przyjaciela. W czasie napisania dialogu Oktawiusz już nie żył; smutek i żal za zmarłym wypowiada Minucyusz w rozdziale I. 3.: »nec immerito discedens vir eximius et sanctus immensum sui desiderium nobis reliquit«. Że niedawno przed napisaniem dialogu umarł Oktawiusz, świadczy początek dialogu: »Cogitanti mihi et cum animo meo Octavii boni et fidelissimi contubernalis memoriam recensenti, tanta dulcedo et adfectio hominis inhaesit«... Wrażenie zatem śmierci przyjaciela było bardzo silne. Przypomnienie sobie zmarłego, chwil z nim w Ostyi spędzonych i rozmowy tamże prowadzonej — wskazują, że dialog Minucyusza jest pismem okolicznościowym i to głosem szlachetnym serca za zmarłym w Afryce przyjacielem. Jest to zatem pismo wywołane nie prześladowaniem jakimś — nie pismem oszczercem przeciw chrześcijanom, ale okolicznościowym, mającem charakter czysto osobisty, rodzinny. Opowiadanie o przyjaźni z Oktawiuszem, jego przejściu na wiarę chrześcijańską, przybyciu do Rzymu, wycieczce do Ostyi — wskazuje, że są to przedmioty, mogące budzić zainteresowanie nie ogółu, lecz bliższego koła, że zatem dialog nie jest przeznaczony ani dla pogan, ani dla chrześcijan, że nie jest pismem polemicznym, ani rozprawą, ale raczej listem. Na to wskazywać może i ta okoliczność, że Cecyliusz odrazu, bez bliższego przedstawienia występuje jako przyjaciel Minucyusza. Cecyliusza zatem adresaci dialogu dobrze znali, jak Minucyusza i Oktawiusza. Wobec tego dialog jest raczej pismem kondolencyjnym, przeznaczonym dla krewnych zmarłego przyjaciela Oktawiusza — napisaniem raczej dla chrześcijan, niż dla pogan i to chrześcijan w Afryce, by im wykazać na nawróconym Cecyliuszu siłę uświęcającą nowej wiary chrześcijańskiej. Pojmowanie dialogu jako pisma, poświęconego jedynie chrześcijanom, może znaleźć poparcie w ciepłe, z jakim dialog jest napisany, które to ciepło w owych czasach było możliwe jedynie pomiędzy chrześcijanami. I nawrócenie Cecyliusza, osobistości wcale na owe czasy niewybitnej, wskazuje, że opowiadanie o tem mogło interesować jedynie mniejsze koło ludzi, więcej jedną gminę, niż cały ogół. Dialog, przeznaczony dla chrześcijan, nie potrzebował wykazywać dowodnie i gruntownie prawdziwości nauki Chrystusowej; dla nich bowiem wystarczało rozebrać i ocenić zewnętrzne, wspólne cechy dwóch odrębnych poglądów na świat. Jest to zatem: »consolatio« lub »adhortatio ad christianos« — raczej: »epistula Mi-

nucii ad christianos Africanos» — napisaną po otrzymaniu wiadomości o śmierci przyjaciela Oktawiusza, celem uczczenia jego pamięci. Dziełko swe pisze Minucyusz dla przyjaciół chrześcijan inaczej, aniżeli by pisał do samych pogan wprost; jego czytanie było ograniczone do ciaśniejszego kręgu. Minucyusz zajmuje się kwestyami religijnymi swego czasu raczej ze stanowiska ogólnego, niż z chęci prowadzenia zaciętej walki i podaje w formie adwokackiego: »plaidoyer« raczej, niż w formie rzeczywistego dialogu — pojęcie i określenie wiary chrześcijańskiej i pogańskiej. Mowę dialogu nie są dokładnym powtórzeniem rozmowy w Ostyi — zawierają zasadnicze wyjaśnienia co do religii pogańskiej i chrześcijańskiej — obracają się na terenie teoretycznej filozofii. Cecyliusz uważa chrześcijaństwo za ślepa i zabobonna wiarę — podobnie jak Minucyusz pogaństwo. Zasadę swą wypowiada Cecyliusz w zdaniu, że wobec daremnych usiłowań najrozmaitszych systemów filozoficznych co do znalezienia prawdy, najlepiej jest pozostać przy wierze ojców. Jest on zatem prawdziwym konserwatystą rzymskim, dla którego sceptycyzm jest prawdziwą filozofią i który jako taki z góry patrzy na każdego dogmatyka (Oct. XIII. 5.). Minucyusz zwie Oktawiusza: »postremus philosophorum«. Wogóle słowa: »homo Plautinae prosapiae, ut pistorum praecipuus, ita postremus philosophorum« — są ciekawe co do znaczenia swego; słowa: »pistorum praecipuus« są wyrazem jakby jakiegoś uznania, a słowa: »philosophorum postremus« — jakby jakimś lekceważeniem. Wyraz: »pistorum« wielu zmieniało, np. Stieber w r. 1791 na: »christianorum«; Seiller uważa to awanturniczo za genitivus pluralis do: πιστός = fidelis; Paulson zamienił na: piscatorum; Jak. Gronovius na: jctorum; Baehrens na: disertorum. Wyraz ten »pistorum« możnaby uważać za ogólną charakterystykę chrześcijan, którzy w ogólności pochodzili ze stanu niższego, co stwierdza Cecyliusz (Oct. V. 4.) »studiorum rudes, litterarum profanos, expertes artium etiam sordidarum«. Wśród tych chrześcijan Minucyusz chociaż był: »praecipuus«, ale wśród filozofów był »postremus« — nie dlatego, żeby sam rzeczywiście na filozofii się nie znał, ale dlatego, że wszedł w grono ludzi, którzy jako filozofowie są: »postremi«. Słowa: »Plautinae prosapiae« nie mają związku z komedyopisarzem Plautem; »prosapia« u wielu pisarzy znaczy: pochodzenie. Czytamy np. u Sallustyusza (Bell. Jug. XI. 39.) »hominem veteris prosapiae ac multarum imaginum; u Kwintyliana

(I. 6. 40) wyraz: *prosapia* — należy do: »*verba ab ultimis et etiam obliteratis repetita temporibus*«, a u tegoż autora w ks. VIII. 3. 26. czytamy: »*sed prosapia insulsum*«. Słowo to mają: Swetoniusz i Afrykańczycy, jak Apulejusz, Tertullian, Arnobiusz, Cyprian. Apulejusz np. w *Metamorfozach* powiada: »*prosapia atque dignitas ad honorem splendidae prosapiae, prosapiae maiorum gloria*«. Plautus używa tego wyrazu w »*Curculio*« w. 393...: *Unocule salve. Quaeso, deridesne me?*

*De Coclitum prosapia te esse arbitror
nam i sunt unoculi.*

Tu poeta zwie Kurkuliona: »*de Coclitum prosapia*«, jako pochodzącego ze sławnego rodu Koklesa. Plautus znowu w prologu do »*Casina*« określa: »*Plautus — latine Plautus cum latranti nomine; a Festus P. (p. 231.) powiada: »plauti appellantur canes, quorum aures languidae sunt ac flaccidae et latius videntur patere*«. *Plauti* — są to zatem psy o długich, kłapiastych uszach. Oktawiusz, zwany: »*homo Plautinae prosapiae*« musiał mieć w sobie coś, co przypominało: »*plautos canes*«; była to cecha nie osobista, jaka łączyła Oktawiusza z Plautem, ale okoliczność, że nazwiska równo brzmiały. Skądże jednak Cecyliusz może nazywać swego przyjaciela: szczekaczem. Św. Hieronim¹⁾ zwie swych przeciwników: »*Plautina familia*« tj. złośliwych krytyków, co to: »*canino dente*« wszystko drą i niszczą. Pewną jest rzeczą, że od Plauta, zwącego się: »*Plautus cum latranti nomine*« — kładziono: »*plautus*« — zamiast: »*canis*«. »*Plautina familia*« u św. Hieronima kąsała, a »*Plautina prosapia*« może tylko szczekała. Oktawiusz mógł szczekać jedynie jako: »*causidicus*«. Porównanie jednak z psem, czy kęsającym, czy tylko szczekającym, może być dla Oktawiusza ubliżające. Tymczasem z historyi kultury wiemy, że »*psami*« zwano w starożytności rodzaj filozofów-cyników. Oktawiusza zatem określa Minucyusz, jako cynika i to ostatniego z filozofów i jako takiego przeciwstawia Cecyliuszowi, sceptykowi, co czuje się wyższym ponad wszelką filozofię jednostronną. Cyników zwano od dawna psami i dla nich nazwa ta bynajmniej nie była nazwą uszczypliwą.

Teraz cel, założenie i znaczenie dialogu występuje jasno: po otrzymaniu wiadomości o śmierci Oktawiusza, przyjaciela młodości, wysłał Minucyusz do rodziny zmarłego pismo kondolencyjne, w któ-

¹⁾ Epistula ad Pammachium p. 320 i ad Dom. p. 236.

rem chcąc uczcić pamięć zmarłego, opisuje rozmowę w Ostyi, jaką prowadzili w jego obecności Cecyliusz i Oktawiusz, dzięki której Cecyliusz nawrócił się; w dwóch mowach rozprawia Minucyusz zasady pogaństwa i chrześcijaństwa, a w przerwie, łączącej obie mowy, Minucyusz charakteryzuje główną treść swego pisemka, jako dysputę pogańskiego sceptyka z chrześcijańskim cynikiem o dawnej i nowej wierze.

Zamiast: »pistorum« trzeba pisać: »istorum« = *hominum Plautinae prosapiae, cynicorum, christianorum* — praecipuus. Wystarczy przeczytać zdanie: *Ecquid ad haec audet Octavius, homo Plautinae prosapiae, ut pistorum praecipuus, ita postremus philosophorum* — by zaraz odczuć, że przepisowacz jedno: p — dał za dużo; wtedy znikną wszelkie trudności. Oktawiusz zatem jest chrześcijaninem — cynikiem, wprawdzie znacznym, ale w oczach Cecyliusza tylko cynikiem — między cynikami wprawdzie pierwszym, ale pomiędzy filozofami ostatnim, jako cynik. Rzeczywiście sąd ten Cecyliusza odpowiada uczuciu sceptyka — ale uderza przy tem czytelnika, że ten cynik poucza i nawraca poganina na chrześcijaństwo! Że w dialogu jest tak mało ściśle chrześcijańskiego pierwiastku — to powód leży w tem, że Minucyusz wziął sobie za zadanie nie jako chrześcijanin, ale jako filozof bronić chrześcijaństwa przeciw pogaństwu i uzasadnić je. Minucyusz w tem okolicznościowem piśmie do przyjaciół chrześcijan w Afryce chce wykazać, że religia Chrystusa daleką jest od tego, by być jedynie religią dla ludu, że nie jest daleką od umiejętności i wykształcenia filozoficznego, lecz owszem ma swoją własną filozofię i dzięki jej może wykazać swoją wyższość nad pogaństwem. Ale ta filozofia chrześcijan nie jest jeszcze filozofią ściśle chrześcijańską — lecz świecką i to cynizmem. Nie było to jeszcze filozoficzne przetrwanie wiary chrześcijańskiej, bo tego wówczas być jeszcze nie mogło, ale by wiarę filozoficznie uzasadnić, ówczesni chrześcijanie, jak Minucyusz, Oktawiusz zmuszeni byli użyć filozofii pogańskiej, jako środka do swego celu. Oni nie pozbyli się jeszcze zupełnie spadku po ojcach i chcąc wiarę swą z najniższych warstw ludności przenieść do wyższych — użyli do pomocy kultury dawnej. Dopiero czasy późniejsze złąły dawną kulturę i nową wiarę w całość jedną i z niej rozwinęła się właściwa filozofia chrześcijańska. Minucyusz wskazuje nam, że w walce pomiędzy dawną, a nową wiarą przy pomocy filozofii starożytnej — najlepszym sprzymierzeńcem

chrześcijan był cynizm; naturalnie nie cynizm ulicznej filozofii, który nic nie uznaje za prawdę, o wszystkim mówi i wszystkim ludziom prawdę w oczy mówi; filozofia Minucjusza jest raczej stoicko-cyniczną. Hellenistyczno-rzymska zatem filozofia, przeniesiona na zachód głównie za pośrednictwem Cyserona — zwie się u Minucjusza — cynizmem. Paganie i chrześcijanie to pierwsze próby filozoficznego uzasadnienia chrześcijaństwa przy pomocy starodawnych poglądów — zwą: cynizmem. Jak chrześcijaństwo zapuściło korzenie najpierw w najniższych warstwach ludności tak i w filozofii oparło się na systemie, głoszącym się dostępnym dla całego ogółu, na systemie, który zwał się: cynizmem. Gdy cynizm ten spełnił swoją rolę, chrześcijaństwo odrzuciło go energicznie od siebie.

Tak się przedstawiają sposoby tłumaczenia dialogu — jego celu; co im można zarzucić? — który z nich może najwięcej przemawiać do przekonania?

Kühn zarzuca Minucjuszowi, że w swej apologii, głównie w mowie Oktawiusza, wyraził tylko osobiste zapatrywanie. W tym zarzucie tyle tylko może być prawdy, że chrześcijanin obeznany z filozofią stoicką z punktu widzenia panującej w tym czasie filozofii, chce monoteizm chrześcijański usprawiedliwić i udowodnić, jako jedyny i jedynie prawdziwy system filozoficzny, a zarazem zbić zarzuty, stawiane chrześcijanom. W ten sposób chce on wykształcony świat pogański usposobić przychylnie dla chrześcijaństwa i skłonić go do przyjmowania dalszych wskazówek i pouczeń. Wszystkie dowody, przytaczane ze stanowiska rozumu na obronę religii chrześcijańskiej, Jedności i Opatrzności Bożej — należą i dziś do dowodów, używanych we filozofii chrześcijańskiej i apologetyce, w których wychodzi się od naturalnego poznania. Żadne ze zdań Minucjusza nie stoi w sprzeczności z nauką chrześcijańską. Zresztą trzeba mieć to na uwadze, że Minucjusz nie był teologiem z zawodu, co zaznacza Laktancjusz, twierdząc, że gdyby Minucjusz był teologiem — to byłby dzielny: »huius liber, cui Octavio titulus est, declarat, quam idoneus veritatis assertor esse potuisset Minucius, si se totum ad id studium contulisset«. Że Minucjusz nie jest świeżo nawróconym chrześcijaninem, świadczyć mogą słowa dialogu (roz. I. 4.) »...cum discussa caligine de tenebrarum profundo in lucem sapientiae et veritatis emergerem«... Że dialog nie jest wyrazem moralno-filozoficznego monoteizmu, ale tylko odpowiedzią na zarzuty, stawiane chrześcijanom,

na to wskazuje jego osnowa. Czyż można stoikom przypisywać takie twierdzenia, jak o cierpieniach, jako próbach zsyłanych przez Boga; zresztą odpowiada to naturze religii chrześcijańskiej, jeżeli w niej znajdujemy niektóre zasady stoicyzmu — tylko we formie doskonalszej¹⁾.

Co do teorii Baehrensa — trudno przypuścić, by w obronie chrześcijaństwa występował człowiek, który równocześnie zwraca się cichaczem przeciwko swym współwyznawcom.

Schanza hipoteza jest zbyt śmiała, jak to dosadnie określa Nordén Edward w słowach²⁾: »sed ecce nuperrime in arenas saeculorum pulvere obvolutam novus descendit luctator: Martinus Schanz, ceteros omnes: καταβάλλειν certus sibi que ipse frontem redimiens laurea«; lub: »debili posito fundamento cetera ille superstruit munimenta«. Słowa te Nordéna są usprawiedliwione, bo usuwanie nazwiska Oktawiusza i wstawianie na jego miejsce nazwiska Frontona — musi uderzyć każdego zbyt wielką śmiałością, nie partą ani żadną tradycją rękopiśmienną, ani podobnem miejscem w dialogu — podjętą zaś jedynie z chęci przeparcia swej teorii, że dialog Minucjusza jest wezwaniem Frontona do współzawodnictwa co do stylu. Samo założenie tej teorii z góry uprzedza i do innych jej wywodów np. że »homo Plautinae prosapiae« — oznacza szkołę Frontona, wzorującą się w stylu na dawnych autorach np. na Plaucie.

Eltera — pojęcie dialogu — jego celu i charakteru, jako pisma kondolencyjnego, wysłanego do rodziny zmarłego przyjaciela Oktawiusza i to do chrześcijan — jak z jednej strony pociąga, tak z drugiej nie jest bez »ale«. Że pismo Minucjusza może być poświęcone pamięci zmarłego przyjaciela i być niejako pomnikiem przyjaźni, na to się każdy zgodzi. Ale tego nie można przyjmować, że to jest wyłączny cel napisania dialogu. Żeby dialog opowiadał o nawróceniu Cecyliusza — przez usta jego wyliczał zarzuty, stawiane chrześcijanom, by je potem kolejno zbijać — żeby to pismo miało być zwrócone specjalnie do chrześcijan — w to trudno uwierzyć. Przecież chrześcijanie znali te zarzuty i wiedzieli, co o nich należy sądzić, co na nie odpowiadać. Trudno przypuścić, by treść tak poważna była przedmiotem pisma kondolencyjnego, zwróconego jedynie do

¹⁾ Porównaj: Ad. Miođoński: »Quo vadis« Sienkiewicza, a Minucjusza F. »Octavius« (Przegl. powsch. t. LXXXII., 1904), p. 368. — ²⁾ De Minucii F. aetate atque genere dicendi. Greifswald 1897. (Wissenschaftliche Beilage zum Vorlesungsverzeichniss der Universität. Greifswald—Ostern 1897, p. 5...)

małej grupy ludzi. Gdyby w dialogu autor podnosił i słauił główne cechy charakteru, zalety Oktawiusza, by w ten sposób pocieszyć niejako rodzinę zmarłego przez sławienie cnót męża z ich grona — toby można się zgodzić na hipotezę Eltera. Ale żeby przedmiotem pisma kondolencyjnego była rozprawa, tak poważny temat mająca za przedmiot, w to trudno wierzyć. Również nie jest prawdopodobne, że tego rodzaju dialog był przeznaczony dla chrześcijan, którzy byli zrazu: »studiorum rudes, litterarum profani, expertes etiam artium sorōidarum (Oct. V. 4.). Dalej — Elter, rozbierając filozoficzne zapatrywanie chrześcijanina Minucjusza — przy tłumaczeniu słów: »homo Plautinae prosapiae, ut pistorum praecipuus, ita postremus philosophorum« — nazywa awanturniczemi najróżnorodniejsze konjektury, zmieniające wyraz: »pistorum« na: christianorum (Stiebera), piscatorum (Paulsona), jctorum (Gronowiusza), disertorum (Baehrensa), pictorum, pastorum, impostorum, a sam wprowadza konjekturę jeszcze bardziej awanturniczą, zamieniając »pistorum« na »istorum« i to na podstawie przypuszczenia, na niczem nie opartego, że przepisywacz z powodu wielkiej ilości liter »p« w pobliżu położonych i przy »istorum« dopisał »p«. Konjektura ta przypomina konjekturę Schanza, zmieniającego imię »Octavius« na »Fronto«.

Podobną cechę ma tłumaczenie słów: »Plautina prosapia« w związku z »plauti canes« — jako człowieka-cynika; jest to nowość niezwykła! Boć nie wiedziano dotąd o tem, że chrześcijaństwo użyło systemu filozofii cyników do wykazania, że jest dalekie od tego, by być religią jedynie dla prostego ludu, dalekie od umiejętności i filozoficznego wykształcenia, że owszem ma własną filozofię, dzięki której może wykazać swoją wyższość nad pogaństwem. Przypuszczać, że cynizm był najlepszym pośrednikiem dla chrześcijan i pogan, jako próba filozoficznego uzasadnienia chrześcijaństwa, jest kombinacją zupełnie dowolną i opartą na podstawach, które równie dobrze można obrócić przeciwko nim samym.

By wśród tylu sprzecznych zapatrywań znaleźć przecieź jakiś sposób tłumaczenia celu dialogu, zapatrywmy się społeczeństwu, w którym żył Minucjusz, stosunkom, wśród których obracał się nasz: »causidicus«. Rzut oka na historię rzymską w czasach poprzednich i następnych, daje nam obraz przerażającego zniszczenia obyczajowego i materyjalnego w świecie pogańskim zupełnie już przetytym — w przeciwieństwie do chrześcijaństwa, świeżo się rozwija-

jącego. Były to czasy, kiedy duma wiecznej Romy była podrażniona, poczucie znikomości wszystkiego, co ziemskie, coraz głębiej przenikało wszystkie warstwy społeczeństwa, podcięto przyjemność, płynącą z codziennego używania jedynie — kiedy na przyszłość państwa poczęto patrzeć coraz to pesymistyczniej. Pocięchy szukano w myślach o świetnej przeszłości. Wśród klęsk powszechnych, jakie wówczas trapiły społeczeństwo i państwo rzymskie, — poczucie zawistości od potęg wyższych, poczucie obniżenia poziomu moralnego, stawało się coraz to silniejsze i żywsze. Wykształceni szukali pocięchy zrazu we filozofii, najpierw stoickiej, podporządkowując wszystko pod wolę losu — ale pocięchy nie znajdowali i czuli się zniewolonymi do opuszczenia pola czystej umiejętności i szukania pomocy w bezpośrednim objawieniu Bożem. Tego rodzaju pragnienie w stopniu wyższym nierównie musiało się obudzić w sercach całych mas ludowych. Ówczesna religia rzymska nie mogła dać tego zadowolenia; wzrosła ona bowiem wraz z państwem, z czasem nabrała charakteru politycznego i była religią raczej ogółu, jak jednostek. Lud bał się tych bogów wszystkich i oni nie zaspokajali potrzeb jego serca. Wszystko kierowało się do monoteizmu; ponieważ bóstw pogańskich mnożyło się coraz więcej i politeizm doszedł do tego szczytu, gdzie musiał przeobrazić się w monoteizm.

Wśród takich stosunków zjawia się religia chrześcijańska i poczyna zyskiwać sobie w społeczeństwie rzymskim coraz to więcej zwolenników. Kładzie ona podwaliny pod nowe życie polityczne i obyczajowe, przynosi coś nowego, dotąd nieznanego: *miłość braterską* bliźnich, nie znającą różnicy pochodzenia, nie znającą barbarzyńców: peregrini, ale znającą i uznającą tylko jedną rzeczpospolitą: świat. *Braterstwo* stało się odtąd nowem prawem obywatelskiem dla tej nowej, światowej rzeczpospolitej: wszyscy są równi wobec Boga, jako Jego dzieci. Religia chrześcijańska dała ludowi to, do czego tęskniło jego serce, tj. pocięchę w smutkach i dolegliwościach życia ziemskiego, a zapewnienie szczęścia w życiu pozagrobowem. W odwróceniu się od życia publicznego, a zwróceniu się do badania własnego wnętrza, w uświetnianiu cnoty, a zwalczaniu zmysłowości, dochodzącem aż do ascezy przedstawiało się chrześcijaństwo, jako spokrewnione ze stoicyzmem, którego — jednak egoizm zastąpiło miłością chrześcijańsko-braterską. Nowa religia poczęła wywierać wpływ na wykształconych i niewykształconych — a to dzięki męstwu i wy-

trwałości swych współwyznawców. Miała ona w sobie nowe źródło moralnej siły i wielkości, której brak długo odczuwał świat rzymski, skoro z patriotyzmem rzymskim zaginęła owa starodawna, tak cenna: *virtus*. Szereg ideałów, głoszonych w kazaniach i pismach chrześcijańskich, zaspokajał potrzebę zmateryalizowanych czasów. Gdy zatem chrześcijaństwo dawało pod wielu względami to, czego brak odczuwało społeczeństwo rzymskie, nic dziwnego, że poczęło zyskiwać sobie coraz to więcej zwolenników.

Z drugiej jednak strony nie można się dziwić, że nowa religia poczęła równocześnie budzić nienawiść w sercach wyznawców dawnej religii i porządku. Nie było nikomu tajne, że chrześcijanie nie uznają religii państwowej, a nawet ze strachem unikają wszelkiej z nią styczności. Tymczasem u Rzymian religia była najważniejszą instytucją państwową, związaną niejako z bytem państwa. Poganie widzieli, że religia chrześcijańska tworzyła w państwie, jakby osobne państwo, że jej członkowie bez najmniejszego wahania szli za przepisami swej religii, gdy wchodziły sobie wzajemnie w drogę przepisy państwa i ich gminy. Nic zatem dziwnego, że poczęto prześladować chrześcijan nie tylko w niektórych miejscowościach, ale i w całym państwie — nie tylko ze strony ludności, ale i ze strony państwa. Nienawiść gotowa na wszystko — nic zatem dziwnego, że wśród pogan poczęły krążyć najróżnorodniejsze brednie o chrześcijanach, że im poczęto przypisywać wszelkie klęski, jakie wówczas spadały na państwo, że uważano ich za najgorszych zbrodniarzy, wyrafinowanych rozpustników, co czczą ośłą głowę, człowieka ukrzyżowanego, co schodzą się po nocach celem urządzania uczt Tyestejskich i oddawania się rozpuszceniu najohydniejszej. Takie wstrętne potwarze poczęły krążyć wśród inteligentnych warstw rzymskich, poczęły dochodzić do uszu ludzi dobrej woli, którzy musieli podziwiać cnotę chrześcijan. Widzieli przecież, że ci ludzie, chociaż biedni, pogardzani, a nawet męczeni, mieli zawsze twarz pogodną, rozjaśnioną uśmiechem rządkiego spokoju i zadowolenia — że oni miarą swej religijności czynią sprawiedliwość: *»sic apud nos religiosior est ille, qui iustior«* (Oct. XXXII. 3.) *»ἔργους δικαιούμενοι καὶ μὴ λόγους«* (Clem. ad Cor. XXX. 3.) widzieli, że nowa religia jest religią miłości bezinteresownej i pomocy o charakterze dotąd nieznanym — że chrześcijaństwo w przeciwieństwie do chaosu pojęć mitologicznych religii pogańskiej, przedstawia jednolity, jasno określony pogląd na świat, świeci prawdą ściśle

sformułowaną, że pozyskawszy człowieka zmienia go do gruntu. To wszystko musiało pociągać ludzi wykształconych, szlachetnych, nie mogących już znieść »szalejących bogów i ludzi«. Tymczasem o wyznawcach tej nowej religii poczęły krążyć tak wstrętne wieści, że serca szlachetne mimo woli musiały się wzdragać i zachowywać wobec nich z pewną obawą i uprzedzeniem.

Widział to Minucyusz, niedawno nawrócony: *causidicus*; kochał swoją religię, chciał pozyskać dla niej nowych wyznawców, a tymczasem wśród warstw najwięcej wykształconych spotykał tylko uprzedzenie do nowej religii — szlachetnej, niewinnej, a mimo to tyłu i tak ohydunami oszczerstwami zarzucanej. Bolało nad tem serce szlachetnego człowieka i musiała obudzić się w nim chęć obrony wiary, tak niesłusznie zohydzanej. Przytem poczęły mu się nasuwać trudności w przeprowadzeniu tego zamiaru. Przecież ci, do których chciał się zwrócić z obroną chrześcijaństwa, byli to ludzie nader wykształceni, dobrze obeznani z wszystkimi systemami filozoficznymi, oczarowani pięknnością literatury greckiej i rzymskiej — jakże do nich przemówić? — jak im wykazać, że wieści o chrześcijanach krążące są wierutnymi bajkami, że ich religia jest nauką o jednym Bogu, że życie chrześcijan jest czyste, wolne od wszelkich skaz, by w ten sposób zachęcić ich do pozbycia się wszelkich uprzedzeń do religii Chrystusowej i pobudzić do zaznajomienia się z jej zasadami. Czy zatem Minucyusz mógł swój cel osiągnąć roztrząsając w swej apologii odrazu kwestyę najtrudniejszą jak np. o Duchu Św., Trójcy Św., łasce, Sakramentach? Czyż nie należy raczej podziwiać Minucyusza, człowieka głęboko wykształconego, odczytanego szeroko w dziełach greckich i rzymskich pisarzy, że obrał tę drogę, by najpierw przedstawić zarzuty, stawiane współczesnym chrześcijanom, a potem je poddać ocenie i spokojnej krytyce! Czyż nie należy podziwiać sprytu Minucyusza, który jako wytrawny *causidicus* — rozumiał, że objaśnianie ścisłych dogmatów nauki chrześcijańskiej mogło tylko zaszkodzić celowi; wykształcone bowiem warstwy nie miały dla nich zrozumienia i mieć wtedy jeszcze nie mogły. Zrozumiawszy to Minucyusz postanowił utorować drogę dla swej religii i zbić zarzuty przeciwko niej podnoszone. W tym celu przedstawia ją, jako nową sektę filozoficzną, która ma punkty styczności z zapatrywaniami filozoficznymi wykształconych pogan — że religia Chrystusa bynajmniej nie jest nieprzyjaciółką cywilizacji, nie tamuje rozwoju ani

kultury intelektualnej, ani literatury. Że takie stanowisko chciał zająć autor naszego dialogu, wskazują słowa Cecyliusza, zaznaczającego (Oct. XL. 2.), że osiągnęli już »*summam quaestionis*« — porozumienie co do głównej, istotnej rzeczy, i że inne kwestye, potrzebne do zupełnego zrozumienia religii chrześcijańskiej, należy odłożyć na później.

Że Minucyusz nie był świeżo nawróconym chrześcijaninem, że znał dobrze dogmaty swej wiary i prawdziwą naukę apostołską, dowodzą miejsca dialogu np. o czci krzyża i Boskiem pochodzeniu Ukrzyżowanego: »*nam quod religioni nostrae hominem noxium et cruce[m] eius adscribitis, longe de vicinia veritatis erratis, qui putatis Deum credi aut meruisse noxium, aut potuisse terrenum*« (Oct. XXIX. 2.). Konieczność łaski zaznacza Minucyusz słowami: »*nam quidquid agimus, ut alii fato, ita vos Deo addicitis*« (Oct. XI. 6.). Zaznacza on nawet naukę o Przen. Eucharystyi w roz. IX-ym.

Podziw nasz dla Minucyusza musi jeszcze wzrosnąć, gdy przypatrzemy się formie, w jaką ubrał on swoje zapatrywania. Wiedział on, że społeczeństwo pogańskie miało helleńskie poczucie piękna, że — by zrobić na niem wrażenie, trzeba było oddziaływać na nie piękną formą literacką, estetyczną — przemawiać językiem nie tyle do uczucia, ile do umysłu. Stąd Minucyusz treść swej apologii, mającej za przedmiot swych roztrząsań kwestye o Bogu, o Opatrzności, zmartwychwstaniu, nagrodzie na tamtym świecie z pominięciem misterjów chrześcijańskich, ubiera we formę i styl wytworny, wzorowany na Cyceronie, w zwięzłości sentencyjonalnej na Senece, w krótkości zwrotów na innych pisarzach starożytnych cesarstwa. Dlatego to taki spokój bije z całego dialogu, stąd zamiast grupy biblijnych wiadomości, występuje tu jako wspólny łącznik — nić serdecznej życzliwości, wiążąca wszystkie trzy osoby całego dialogu ze sobą. Stąd taki udatny prolog — stąd wspomnienia o zmarłym przyjacielu, stąd taka scenerya dialogu — stąd łagodność, wyrozumiałość, oględność w wypowiedzaniu swych sądów, w zbijaniu przeciwnych zarzutów. Tem tłumaczyć należy okoliczność, że dialog robi wrażenie utworu nawskróś humanitarnego, napisanego w pełnem świetle kultury, oddalającego wszelkie nowości dogmatyczne i niewzruszone, by nie zamącić ogólnej pogody i spokoju. Mile uderza i ujmuje czytelnika np. wzmianka Minucyusza o sobie, jak przyjął chrześcijaństwo, gdy

się przekonał o bezwstyǳie czci bogów, a pozbył się uprzedzeń co do wzniosłości i czystości religii chrześcijańskiej.

Gdy w takim świetle będziemy oceniali ǳialog Minucjusza, to znikną wszelkie trudności w jego zrozumieniu; wtedy okaże się, że niema potrzeby pojmowania ǳialogu, jako wzywania do współzawodnictwa sławnego retora Frontona (Schanz) — ani jako pisma kondolencyjnego do rodziny chrześcijańskiej zmarłego przyjaciela Oktawiusza, mającego być: »consolatio lub adhortatio ad Christianos«. Słowa: »homo Plautinae prosapiae, ut pistorum praecipuus, ita philosophorum postremus« — wyjaśniają dostatecznie wywoǳy Karola Weymanna¹⁾ i Jerzego Götza²⁾, że: »homines Plautinae prosapiae« — zwano adwokatów. Słowa te stają się zrozumiałemi, ponieważ Minucjusz był adwokatem — podobnie jak jego »dulcissimus contubernalis« — Oktawiusz.

Słowo: »pistorum« należy uważać za aluzję do nizkiego pochodzenia chrześcijan, którzy mieli pomiędzy sobą młynarzy. Minucjusz tedy, jako nawrócony na wiarę chrześcijańską »non ignobilis causidicus« — był wśród ludzi nizkiego pochodzenia »praecipuus«, ale jako jeden z chrześcijan, którzy uchodzili za ludzi niewykształconych bez zrozumienia dla filozofii, jako członek z ich grona, był: »philosophorum postremus«.

Tak pojęty ǳialog Minucjusza jest rzeczywiście dziełem, które może oddziaływać czarująco na swych czytelników; napisane przez jednego z wybitnych uczonych prawników, stojącego na wyżynie ówczesnego wykształcenia, celujące artystem, śmiałością założenia i przedstawienia, obiektywnością opracowania przedmiotu, samodzielnością sądu, umiłowaniem treści, żywością przedstawienia, ciepłem, a nieraz zapalem niemałym, jest dziełem broniącym wiary chrześcijan w jednego Boga, ostro zwalczającym politeizm wiary ludowej, jako sprzeciwiający się rozumowi i poczuciu moralnemu, a wykazującym prawdziwość nauk chrześcijaństwa o znikomości tego świata, o nieśmiertelności duszy, o zmartwychwstaniu ciał — tego rodzaju dzieło musiało się podobać współczesnym.

ǳialog pisany dla ludzi wykształconych, literatów, stanowiących doborową część społeczeństwa rzymskiego, pisany przez autora ostrożnego i wstrzemięźliwego, liczącego się ze stosunkami istnie-

¹⁾ Beil. zu Allg. Zeitung, 1895, Nr. 10. — ²⁾ Rheim. Museum, XXXIV, 1879. p. 496...

jącymi — musiał wywrzeć wpływ niemały i niezatarty na ówczesnych pogan — pociągać ich i zachęcać do zaznajamiania się bliższego z religią chrześcijańską. I pisarze późniejsi musieli z niego wielokrotnie korzystać. Kiedy jednak chrześcijaństwo odniosło zwycięstwo nad pogaństwem i badania teologów zwróciły się do ugruntowania nauki o dogmatach i organizacyi Kościoła, pisemko Minucjusza musiało pójść w zapomnienie. Nie było ono znane aż do roku 1543, w którym wydał je z kodeksu: Parisinus Nr. 1661. — zrazu jako VIII-ą księgę dziełka Arnobiusza »Ad nationes« — Faustus Bryksyan. Dopiero Franciszek Baudouin, tz. Balduinus, przywrócił w r. 1560. Minucjuszowi prawo autorstwa i odtąd dziełko to tak dla treści swej, jak dla miłej formy budzi powszechne zainteresowanie¹⁾.

Błażej Blajer.

¹⁾ Porównaj: Dombart, wydanie dialogu, Erlangen 1881, Einl. p. VIII...; Miodoński: »Quo vadis« Sienkiewicza, a Mirucjusza F. »Octavius«. Przeg. powsz., t. 82, 1904, p. 359...; Norden: De Minucii F. aetate atque genere dicendi. Greifswald 1881, p. 6...; Bardenhewer O.: »Geschichte der altkirchl. Litt., 1902, I., p. 307...; Ebert A.: Gesch. der christl.-lat. Litt. I., p. 8...

STATYSTYKA ZAKŁADU.

Rektor Zakładu:
ROSTWOROWSKI JAN,
uczył religii w kl. Vb; tyg. godz. 2.

Skład grona nauczycielskiego przy końcu roku szkolnego 1913/14.

A. Nauczyciele przedmiotów obowiązkowych.

Krysa Jakób, dyrektor; uczył religii, geografii i historii powszechnej w kl. VIII: tygodniowo godzin 5.

Blajer Błażej, gospodarz kl. IVa; uczył języka łacińskiego w kl. II publ., IVa; języka greckiego w kl. IVa; tyg. godz. 16.

Bzowski Teofil, uczył w pierwszym półroczu religii w kl. I publ., II publ., IIIa, IIIb, IVa, IVb; w drugim półroczu w kl. IIIa, IIIb; tyg. godz. 4.

Czarnota Szymon, gospodarz kl. Vb; uczył jęz. łac. i greck. w kl. Vb, VIII; tyg. godz. 21.

Gruszczyński Ignacy, zawiadowca gabinetu fizycznego, gospodarz kl. VIII; uczył matem. w kl. VIIa, VIIb, VIII; fizyki w kl. VIII; tyg. godz. 11.

Hanaczek Józef, uczył jęz. niem. w kl. I pryw., IIIa, IIIb, IVb; tyg. godz. 17.

Hoppe Wiktor, uczył jęz. niem. w kl. IVa, Va, Vb, VIII; tyg. godz. 16.

Kapaun Leon, gosp. kl. VIIb; uczył jęz. łac. i greck. w kl. VIb, VIIb; tyg. godz. 20.

Kohlsdorfer Maksymilian, uczył jęz. niem. w kl. VIa, VIb, VIIa, VIIb; tyg. godz. 16.

Koppens Romuald, uczył języka polsk. w kl. I publ., VIa, VIb, VIII; tyg. godz. 14.

Kowalski Telesfor, gosp. kl. I; uczył jęz. łac. w kl. I publ., IVb; jęz. niem. w kl. I publ.; matem. w kl. I publ.; tyg. godz. 20.

Krokoszyński Karol, uczył religii w kl. Va, VIa, VIb, VIIa, VIIb; tyg. godz. 10.

Kuchnicki Jan, uczył w pierw. półr. matem. w I pryw., II pryw., IIIa, IIIb, IVa; fizyki w kl. IIIa, IIIb; tyg. godz. 19; w drug. półr. matem. w kl. IIIb; fizyki w kl. IIIa, IIIb, IVa, IVb; tyg. godz. 16.

Lachman Adolf, zawiadowca gabinetu przyrodniczego; uczył w pierwszym półroczu jęz. polsk. w kl. Va, Vb; tygod. godz. 6; w drugim półroczu gosp. kl. Va; uczył jęz. polsk. w kl. IVb, Va; tyg. godz. 6.

Libiński Herman, gosp. kl. VIb; uczył geogr. i hist. powszech. w kl. Va, Vb, VIa, VIb; tyg. godz. 16.

Lohn Władysław, gosp. kl. II; uczył jęz. pol. w kl. II publ.; jęz. niem. w kl. II publ.; geogr. i hist. w kl. I publ.; kaligr. w kl. I publ.; tyg. godz. 17.

Machnicki Szczepan, w pierwszym półroczu gosp. kl. IVb; uczył w pierw. półr. fizyki w kl. IVa, IVb, VIIa, VIIb; matemat. w kl. IVb; tyg. godz. 17; w drugim półr. uczył matem. w kl. I pryw., II pryw., IIIa; fizyki w kl. VIIa, VIIb; tyg. godz. 17.

Matzel Ernest, na urlopie.

Mączka Bogusław, gosp. kl. VIIa; uczył jęz. łac. w kl. VIIa, jęz. greck. w kl. Va, VIIa; tyg. godz. 14.

Dr. Mossóczy Stanisław, lekarz zakładowy; uczył gimnastyki we wszystkich klasach gimn. i w kl. przygotow.; tyg. godz. 18.

Mróz Andrzej, uczył jęz. greck. w kl. IIIa, IIIb, IVb; tygod. godz. 14.

Nuckowski Jan, uczył propedeutyki filozof. w kl. VIIa, VIIb, VIII; hist. natur. w kl. Va, Vb, VIa, VIb; tyg. godz. 16.

Pykosz Stanisław, pomocnik dyrektora, zawiadowca bibl. profesorskiej, gosp. kl. VIa; uczył jęz. łac. w kl. Va, VIa; jęz. greck. w kl. VIa; tyg. godz. 17.

Rejowicz Władysław, zawiadowca biblioteki uczniów; uczył w pierwszym półroczu jęz. polsk. w kl. IIIb, IVa, IVb, VIIa, VIIb; tyg. godz. 15; w drugim półroczu uczył jęz. polsk. w kl. IIIb, IVa, Vb, VIIa, VIIb; tyg. godz. 15.

Sas Józef, zawiadowca zbiorów numizmatycznych i etnograficznych; uczył geogr. i hist. w kl. IVa, IVb, VIIa, VIIb; tyg. godz. 16.

Sawicki Józef, na urlopie.

Stopa Antoni, uczył w drugim półroczu religii w kl. I publ., I pryw., II publ., II pryw., IVa, IVb; tyg. godz. 12.

Tomaka Franciszek, zawiadowca zbiorów geogr., gosp. kl. IIIb; uczył jęz. łac. w kl. IIIb; geogr. i hist. powsz. w kl. IIIb; rysunków w kl. I publ., I pryw., II publ., II pryw.; tyg. godz. 18.

Woytych Zygmunt, zawiadowca gabinetu rysunkowego; uczył rysunków w kl. IIIa, IIIb, IVa, IVb, w kl. przyg. C; kaligr. w kl. przyg. C; tygod. godz. 11.

Wróbel Karol, w pierwszym półroczu gosp. kl. Va; uczył matem. w kl. II publ., Va, Vb, VIa, VIb; zoologii w kl. I publ., II publ.; tyg. godz. 19; w drugim półroczu gosp. kl. IVb; uczył nadto matem. w kl. IVb; tyg. godz. 22.

Żukowicz Andrzej, gosp. kl. IIIa; uczył jęz. łac. w kl. IIIa; jęz. polsk. w kl. IIIa; geogr. i hist. w kl. II publ., IIIa; tyg. godz. 17.

Drwięga Marcin, uczył religii, jęz. polsk., niem., rachunk., kaligrafii w kl. przyg. B; tyg. godz. 21.

Haudek Michał, gosp. kl. przyg. C; uczył religii; jęz. polsk., jęz. niem., geogr. i rachunków w kl. przyg. C; tyg. godz. 25.

Krzyszkowski Józef, uczył w pierwszym półroczu religii w kl. I pryw.; jęz. polsk. w kl. I pryw., II pryw.; tyg. godz. 10; w drugim półroczu uczył jęz. polsk. w kl. przygot. B, I pryw., II pryw.; tyg. godz. 11.

Podgórski Franciszek, gosp. kl. II pryw.; uczył jęz. łac. w kl. II pryw.; geogr. i historyi pol. w kl. I pryw.; kaligr. w kl. I pryw.; tyg. godz. 11.

Prügel Antoni, gospod. kl. I pryw.; uczył jęz. łac. w kl. I pryw.; geogr. i hist. powsz. w kl. II pryw.; hist. nat. w kl. I pryw., II pryw.; tyg. godz. 14.

B. Nauczyciele przedmiotów nadobowiązkowych.

Krysa Jakób, dyrektor; uczył w pierwszym półroczu dziejów ojczystych w kl. VIII; tyg. godz. 1.

Baudiss Wojciech, uczył języka ruskiego w 2 oddziałach; tyg. godz. 4.

Bzowski Teofil, uczył języka rosyjskiego w 4 oddziałach; tyg. godz. 8.

Hoppe Wiktor, uczył języka angielskiego w 2 oddziałach; tyg. godz. 4.

Lachman Adolf, uczył języka francuskiego w 5 oddziałach; tyg. godz. 10.

Piątkiewicz Aleksander, uczył śpiewu i kierował muzyką zakładową.

Podgórski Franciszek, uczył kaligrafii w kl. II publ., II pryw.; tyg. godz. 2.

Woytych Zygmunt, uczył stenografii w 5 oddziałach; rysunków odręcznych nadobowiązkowych w 3 oddziałach; rysunków geometrycz. w 3 oddziałach; geometrii wykreslonej w 1 oddziale; tyg. godz. 19.

C. Nauczyciele muzyki.

Kozłowski Władysław, uczył gry na skrzypcach i fortepianie; tyg. godz. 35.

Navrátil Józef, uczył gry na trąbach, flecie, klarncie i fortepianie; tyg. godz. 35.

Rund Zdenko, uczył gry na skrzypcach, altówce i wiolonczeli; tyg. godz. 35.

Sigl Józef, uczył gry na fortepianie i kontrabasie; tygod. godz. 35.

Šimeček Emil, uczył gry na fortepianie i trąbie; tygod. godz. 35.

Prefekci.

Jabłoński Błażej:	prefekt	generalny
Piechocki Maksymilian:	prefekt	VIII. klasy
Stepek Paweł:	„	VII. „
Machowski Józef:	„	VI. „
Dzikiewicz Władysław:	„	V. „
Bury Józef:	„	IV. „
Konopka Włodzimierz:	„	III. „
Wilkoski Władysław:	„	II. „

Dzierżanowski Stefan: prefekt I. klasy
Kuraś Stanisław: „ przyg. „
Szczepański Józef: „ infirmeryi
Ochęduszko Władysław
Jarosz Szymon
Kozłowski Antoni
Meisner Kasper
Seiner Jan

WYKAZ LEKTURY.

1. W języku polskim.

Klasa Va. Oprócz utworów i ustępów, zawartych w »Wypisach« na kl. V.^f (Próchnicki — Wojciechowski), czytano w systematycznym porządku drobne wzory rozmaitych rodzajów poezji epicznej i lirycznej: Mickiewicza, Słowackiego, Niemcewicza, Syrokomli, Poła, Krasickiego, Ujejskiego, Kasprowicza, Kraszewskiego, Asnyka, Zaleskiego, Lenartowicza, Konopnickiej i Reymonta.

W całości: Pan Tadeusz.

Lektura domowa: Sienkiewicz: Ogniem i mieczem, Potop i niektóre nowele; Fredro: Geldhab; Feliński: Barbara Radziwiłłówna.

Klasa Vb. Oprócz utworów i ustępów, zamieszczonych w »Wypisach« na kl. V. (Próchnicki—Wojciechowski), czytano w całości: Mickiewicza: Pan Tadeusz; Fredry: Geldhab; Szekspira: Makbet.

Lektura domowa: Sienkiewicz: Ogniem i mieczem, Potop, Wołodźjowski i nowele; Fredro: Zemsta.

Lektura nadobowiązkowa: Prus: Placówka; Gostomski; Arcydzieło poezji polskiej; nowele w wyd. Westa, t. 1—3.; Orzeszkowa: Nad Niemnem.

Klasa VIa i b. Prócz wyjątków, zamieszczonych w »Wypisach polskich« w opracowaniu K. Wojciechowskiego (Lwów, 1913.) część I., czytano w całości następujące utwory: Kochanowskiego: Odrpawa, Treny i wszystkie Pieśni patryotyczne; Paska: Pamiętniki (w wydaniu szkolnem); Krasickiego: Doświadczyński cz. I. (w wyd. szkolnem); Zabłockiego: Sarmatyzm; Niemcewicza: Powrót pośta; Felińskiego: Barbara Radziwiłłówna.

Lektura nadobowiązkowa obejmowała dzieła następujące: Rej: Żywot człowieka poczciwego; Heidenstein: Pamiętniki wojny moskiewskiej (w wyd. szkolnem); Górnickiego: Dworzanin (w wydaniu szkolnem); Skargi: Kazania i pisma co najprzedniejsze (w wyd. Gomułckiego); W. Potockiego: Wojna Chocimska (w wyd. szkolnem); Krasickiego: Satyry, Bajki, Pan Podstoli; Trembeckiego: Zofiówka; Naruszewicza: Satyry; Zabłockiego: Fircyk i Zabobonnik; Niemcewicza: Wybór bajek, Puławy, Śpiewy historyczne (wyd. Czerbaka); Brodzińskiego: O klasyczości i romantyczności (wyd. Westa), Wie-

sław; Morawskiego: wybór bajek; przekłady Byrona i klasyków francuskich.

Nađto czytali uczniowie zdolniejsi historyczne powieści Rzewuskiego, Sienkiewicza, Kraszewskiego z czasów niepodległej Polski, niektóre wybitniejsze monografie literackie o ważniejszych pisarzach i dzieła historyczno-naukowe o życiu staropolskiem.

Kl a s a VII a i b. Oprócz ustępów z Wypisów czytano utwory następujące: Niemcewicz: Powrót pośta; Feliński: Barbara Rađziwiłłówna; Mickiewicz: Dziađy wileńskie (I, II, IV), Dziađy drezdeńskie (III.), Konrad Wallenrođ, Sonety krymskie, Ballady i Romance; Malczewski: Maręa; Goszczyński: Zamek kaniowski; Fredro: Śluby panieńskie; Słowacki: Korđyan.

Lektura domowa: Korzeniowski: Kollokacya.

Kl a s a VIII. Prócz wyjątków z celniejszych utworów okresu romantycznego i poromantycznego, pomieszczonych w »Wypisach polskich« Tarnowskiego t. II., czytano w całości dzieła następujące: Słowackiego: Korđyan, Balladya, Lilla Weneđa, Anelli; Kalderona: Książę Niezłomny; Krasińskiego: Nieboska komeđya, Iryđyon, Przedświt; Korzeniowskiego: Mnich; Szujskiego: Wallas; Wyspiańskiego: Daniel, Warszawianka, Wesele.

Lektura nađobowiązkowa obejmowała nieczytane w szkole dzieła Mickiewicza, Słowackiego, Krasińskiego; niektóre znakomitsze utwory Korzeniowskiego, Fredry, Ujejskiego, Deotymy, Poła, Syrokomli, Lenartowicza, Romanowskiego, Asnyka, Szujskiego, Wyspiańskiego, Źuławskiego (Eros i Psyche, Dyktator), Ryđla, Konopnickiej; powieści, zwłaszcza historyczne, Rzewuskiego, Chođźki, Kraszewskiego, Sienkiewicza, lub powieści współczesne Prusa i Orzeszkowej.

Nađto uczniowie zdolniejsi czytali: cenniejsze monografie literackie o wybitniejszych pisarzach, studia i szkice krytyczne i estetyczne o literaturze i sztuce polskiej, dzieła naukowe z zakresu dziejów i archeologii polskiej, których im dostarczała biblioteka profesorów.

2. W języku łacińskim.

Kl a s a III a i b. Cornelius Nepos: Aristides, Cimon, Pelopidas, Epaminondas, Miltiades, Themistocles, Hamilcar.

Lektura prywatna: żywoty nie czytane w szkole.

Klasa IVa. Caesar, *Commentarii de bello Gallico* ks. I 1—30, II, IV, VI.

Lektura prywatna: Caesar, ks. I 30—54, III, V, VII.

Klasa IVb. Caesar, *Commentarii de bello Gallico* ks. I 1—30, II, IV, VI.

Lektura prywatna: Caesar ks. I 30—54, III, V.

Klasa Va. Ovidius, (Wiązanka wierszy Owidjusza, oprac. T. Sinko): *Met.* 1, 2, 3, 4, 5, 6, 8, 9, 10, 11, 12, 13—15, 17, 19, 20—24; *Fast* 1—4, 6; *Trist.* 1—3, 5, 6. Livius ks. I, z III, IV, V. (wyjątki).

Lektura prywatna: Z Owidjusza i z Liwiusza ustępy pominięte w lekturze szkolnej.

Klasa Vb. Ovidius, (Wiązanka wierszy Owidiusza, oprac. T. Sinko): *Met.* 2, 5, 8, 12, 13, 14, 15, 19, 20; *Fast.* 1, 2; *Trist.* 1, 2, 6. Livius: ks. XXI.

Lektura prywatna: inne ustępy z Owidjusza; z Liw. ks. I.

Klasa VIa. Sallustius: *Bellum Iugurthinum* (statarycznie); *Bellum Catilinae* (kursorycznie); Cicero: or. in *Catil.* I; Vergilius: *Ecl.* I, V, VII; Aeneis: ks. I, II.

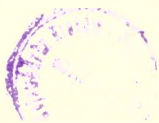
Lektura prywatna: Cicero or. in *Cat.* II, III; z Verg. *Ecl.* IX; Aeneis: IX; Caesar: *Bellum civile*.

Klasa VIb. Sallustius: *Bellum Catilinae* i ustępy wybrane z *Bellum Iugurthinum*; Cicero: *orationes in Catilinam* I, III, IV; Vergilius: Aeneis I i VIII 608—731. *Georg.* I. 1—42, II 109—176, 458—540; *Ecl.* I, VII, IX.

Lektura prywatna: opuszczone ustępy z *Bellum Iugurthinum*; Aeneis; *Georg.*; krótsze mowy Cyncerona.

Klasa VIIa. Cicero: or. p. Plancio; *De oratore* ks. III; Vergilius: ks. VI; Plinius, *Listy* (wyd. Nagórzański): 1, 2, 3, 5, 6, 7, 9, 11, 16, 25, 26, 30, 36, 39, 40, 41, 42, 43, 56, 57; Tibullus (wyd. Sinko): 4, 5; Propertius 1, 3.

Lektura prywatna: mowy Cyncerona; listy Pliniusza nie czytane w szkole.

Klasa VIIb. Cicero: Tusc. disp. ks. II, or. p. Murena, p. Plancio, de lege Manilia (kursor.); Plinius, Listy: I 1, 6, 9, 13, 24; II 1, 6, 8, 10, 17; III 5; IV 1, 8; V 8, 19; VI 10, 16, 20; VII 3, 9, 20, 33; VIII 17; IX 33, 36; ad Trai. 96; Virgilius: Aen. ks. VI i VII; z elegików ustępy wybrane z Tibulla i Propertiusa.

Lektura prywatna: reszta listów Pliniusza i mowy Cyncerona.

Klasa VIII. Horatius: Ody: I 1, 3, 6, 8, 14, 15, 18, 22, 25, 31, 35, 37; II 1, 2, 6, 13, 16; III 1, 2, 3, 5; IV 12; Epod.: 2, 4, 7, 9; Sat.: I 1, 6; II 1, 6; 5 i 9 (kursor.); Epist.: 1; Tacitus: Hist. II: Annal. XV, XVI ks. I (kursor.)

Lektura prywatna obejmowała utwory Horacego i Tacyta nie czytane w szkole.

3. W języku greckim.

Klasa Va. Ksenofont: Cyropedya według Chrest. Fiderera: 1, 3, 5, 6, 9; Homer: Iliada ks. I, V.

Lektura prywatna: Anabasis Ksenof. i inne ks. Homera.

Klasa Vb. Ksenofont: Anabasis według Chrest. Fiderera: 1, 2, 3, 6, 7, 9, 13, 15—18; Homer: Iliada ks. I, II.

Lektura prywatna: Cyropedya i z Anabasis, wstępy nie czytane w klasie.

Klasa VIa. Homer: Iliada ks. VI, VII, VIII, XII, XV, XVIII. Ksenofont: Hellenika ks. I, III; Herodot (wyd. Terlikowski): 1, 3, 4, 16, 17, 18, 19.

Lektura prywatna: Hellenika ks. II i z Homera ks. nie czytane w szkole.

Klasa VIb. Homer: Iliada ks. III, VI, VII, XVI, XVIII, XXII i XXIII; Ksenofont: Pamiętniki Sokratesa I, II; Hellenika w wydaniu Büngera.

Lektura prywatna: Iliada i Ksenofonta Pamiętniki i Hell. ustępy nie czytane w klasie.

Klasa VIIa. Plato (wyd. Jędrzejowski): Charakterystyka Sokratesa, Apologia; Demostenes: Ol. I, Fil. II; Tucydides (wyd. Harder): ks. II; Odyseja: ks. I, IV, VIII, IX, XI, XII.

Lektura prywatna: Fedon, mowy Demostenesa, Odyseja, Tuczdydesa ks. I.

Klasa VIIb. Homer: Odyss. ks. I, III, IV, IX. X 1—269, XI, XIV i XV, nadto kursorycznie VIII i XXIV; Plato: Apologia; Demostenes: Filip I, Olint. III, a Ol. II i περι εἰρήνης kursor.; z elegików ustępy wybrane z Tyrteusa, Kallinosa, Mimnermosa, Symonidesa i Solona.

Lektura prywatna: Odyseja i mowy Demostenesa.

Klasa VIII. Sofokles: Edyp w Kolonie; Platon (wyd. Jędrzejowski): Protagoras, Rzeczpospolita VII, X; Fedrus: 25—29; Menon 15—20; Homer: Odyss. ks. XVI (kursorycznie).

Lektura prywatna: Sofoklesa tragedye oraz dyalogi Platona.

4. W języku niemieckim.

Klasa Va. Oprócz ustępów, zamieszczonych w Wypisach na kl. V, przeczytano Herdera: Cið.

Lektura nadobowiązkowa obejmowała: Hauffa: Märchen, Lichtenstein; Platena: Abbasiðen; Eichendorffa: Aus dem Leben eines Taugenichts; Grillparzera: Der arme Spielmann, das Kloster von Sendomir; Conscience'a: Der Löwe von Flandern; Schaffstein: Grüne Bändchen 28, 36 i t. ð.

Klasa Vb. Oprócz ustępów, zamieszczonych w Wypisach wzięto: Marryat: Die Ansiedler von Canada.

Lektura nadobowiązkowa obejmowała: Goethego: Reineke Fuchs; Platena: Abbasiðen; Hoffmanna: Meister Martin; Kleista: Michael Kohlhaas; Cervantes'a: Don Quixote; Hauff'a: Märchen; Eichendorffa: Aus dem Leben eines Taugenichts; Gerstäcker'a: Jagdabenteuer; Schaffsteina: Grüne Bändchen 37 i t. ð.

Klasa VIa i b. Oprócz Wypisów na kl. VI, przeczytano w całości: Platena: Die Abbasiðen; Körnera: Zrinj.

Na lekturę prywatną czytali zdolniejsi uczniowie opowieści Hauffa, Spillmanna, Conscience'a, Wisemanna, Herchenbacha, Laicusa, Trellera, Russela; Wielanda: Oberon; Seebera: Der ewige Jude; Webera: Goliath, Dreizehnlinden, Enoch, Arden; Brilla: Waldenhorst, der Singschwan; Goethego: Hermann u. Dorothea; Jungfrau von Orleans; Kaufmann von Venedig.

Klasa VIIa i b. Prócz Wypisów niemieckich na kl. VII, przeczytano w całości: Goethego: Hermann u. Dorothea; Freytaga: Die Journalisten; Schillera: Maria Stuart.

Na lekturę domową przeznaczono celniejsze utwory i dramaty Schillera, Goethego, Shakespeare'a, Lessinga, Seebera, Webera.

Klasa VIII. Oprócz Wypisów czytano: Euripidesa: Iphigenie in Tauris; Goethego: Iphigenie auf Tauris; Shakespeare'a: Hamlet; Calderona: Das Leben, ein Traum; Grillparzera: Der Traum, ein Leben; Ludwiga: Der Erbförster; Ibsena: Ein Volksfeind.

Lektura prywatna: Aischylos: Die Perser; Shakespeare: Julius Caesar; Calderon: Der standhafte Prinz; Goethe: Götz von Berlichingen, Egmont; Schiller: Fiesco, Maria Stuart, Wallenstein, Braut von Messina, Demetrius; Kleist: Hermannsschlacht, Prinz von Homburg, Verlobung auf Domingo; Grillparzer: Das goldene Vlies, die Ahnfrau; Puschkina: Boris Godunow.

Przedmioty nadobowiązkowe.

Dzieje ojczyste. Nauki tego przedmiotu udzielano w kl. VIII w pierwszym półroczu przez 1 godzinę tygodniowo.

Język ruski w dwu oddziałach po dwie godziny tygodniowo.

W pierwszym oddziale wzięto deklinację rzeczowników, przymiotników, zaimków; przysłówki; odmianę czasowników. Czytanie ustępów z »Czytanki dla szkół narodnych niższych«.

W drugim oddziale wzięto naukę o poezji i rodzajach poezji, tropy i figury. Literatura ruska według podręcznika Barwińskiego cz. I.

Język rosyjski w czterech oddziałach po dwie godziny tygodniowo.

Oddział pierwszy. Wyraźne i rozumne czytanie, odmiana rzeczowników, przymiotników i czasowników; dyktaty. (Paulson: Czytanka).

Oddział drugi. Z gramatyki: rzeczowniki, przymiotniki, zaimki i liczebniki; ćwiczenia piśmienne; czytanie Wypisów. (Martynowskij: Rosyjscy pisarze część I).

Oddział trzeci. Czytanie wzorów według Wypisów Martynowskiego cz. II; nauka o czasowniku; dyktaty i wypracowania stylistyczne.

Oddział czwarty. Czytano Gogola: »Miortwyja duszy«; powtarzanie gramatyki; ćwiczenie gramatyczne i stylistyczne.

Język francuski. Oddziałów 6; trzy w klasach wyższych i trzy w klasach niższych po dwie godziny tygodniowo.

W oddziale I. klas wyższych i w I. klas niższych początki języka francuskiego na podstawie podręcznika Dr. Węckowskiego: »Książka do nauki języka francuskiego«, część I.

W oddziale II. klas niższych czytano, tłumaczono i ćwiczono się w wyrażeniach jakoteż w gramatyce na podstawie »Książki do nauki języka francuskiego Dr. Węckowskiego, część II.

W oddziale II. klas wyższych podobne ćwiczenia, tylko w zakresie szerszym, na podstawie »Książki do nauki języka francuskiego« Dr. Węckowskiego, część III.

W oddziale III. klas niższych, oprócz konwersacji, czytano w dalszym ciągu wyjątki z cenniejszych autorów francuskich na podstawie podręcznika Edm. Procès'a: *Modèles français*, część I.

W oddziale III. klas wyższych, oprócz konwersacji, systematyczna lektura wyjątków z cenniejszych autorów, począwszy od P. Corneille'a do Boileau z uwzględnieniem ich życiorysu i stanowiska w literaturze francuskiej, według podręcznika Edm. Procès'a: »*Modèles français, cours supérieur*«. Nadto czytano A. Daudet'a: *Lettres de mon moulin* w wyjątkach i E. Houet'a: *La fleur des Gaules*. Od czasu do czasu ćwiczenia piśmienne.

Język angielski w dwu oddziałach po dwie godziny tygodniowo.

W oddziale niższym uczono czytania, wymowy; przerobiono gramatykę; przeczytano: *Vlymen: Second Reading Book (Columbus Series)*.

W oddziale wyższym przerobiono składnię; przeczytano: *Byron: Selections, Mazeppa; Marsh: Picture Composition II; Marryat: The Children of the New Forest*.

Rysunki odręczne. Nauka odbywała się w trzech oddziałach po dwie godziny tygodniowo.

Oddział pierwszy tworzyli uczniowie klasy przygotowawczej C, I. i II. gimn., którzy na tych lekcjach uzupełniali braki w nauce szkolnej lub ją pogłębiali.

Oddział drugi stanowili uczniowie kl. III i IV gimn.; uzupełniali częścią braki wiadomości podstawowych, zwłaszcza uczniowie nowo przybyli z zakładów bez obowiązkowej nauki rysunków, częścią specjalizowali się w indywidualnych kierunkach.

Oddział trzeci, składający się z kl. V—VIII, dzielił się na grupy uczniów nowo przybyłych, kontynuujących zeszlatoroczną naukę i więcej wyrobionych, którzy zajmowali się już szkicowaniem, już pracami pastelowymi lub akwarelowymi.

Rysunki geometryczne w trzech oddziałach po dwie godziny tygodniowo.

Oddział początkujących: nauka pisma rondowego, zasadnicze wiadomości w używaniu przyborów rysunkowych, skala, kątomierz i t. d. Według E. Rosenthala: Wykład praktyczny kreślenia.

Oddział drugi. Przedmioty z otoczenia widziane z przodu i z góry, przeniesienie tego na płaszczyznę rysunkową, zakładanie rysunku farbami.

Oddział trzeci. Kreślenie planów ogrodów, budynków, zaznajamianie się z konwencjonalnymi znakami tablic znaków do kartografii. Malanowicz: Kreślenie geometryczne; Wild-Schleschka: Nauka geometrii i rzutów geometrycznych.

Geometria wykreślna. O rysunku geometrycznym i jego wykonaniu; konstrukcje planimetryczne, uwzględniające ograniczoną płaszczyznę rysunku; rzuty punktów; wyznaczenie położenia punktu prostej i płaszczyzny. Zastosowanie rzutów do technicznych rysunków różnych rękodzielniczych narzędzi.

(Dr. K. Barthel: Wstęp do wykładów geometrii wykreślnej; J. Jarosch: Methodik des Unterrichtes in der darstellenden Geometrie).

Stenografia. — Kurs niższy w trzech oddziałach po godzinie tygodniowo.

Alfabet stenograficzny; łączenie znaków; samogłoski i ich symbolizacja. Grupy spółgłoskowe. Ćwiczenia w kaligrafii stenograficznej tak w pisaniu pojedynczych wyrazów jako i zdań.

Kurs średni — godz. tygodniowo. O znacznikach, zrostkach swojskich i obcych oraz o końcówkach. Przerabianie odnośnych wzorów i dyktaty praktyczne.

Kurs najwyższy — godz. tygodn. Powtórka znaczników, liczebniki, znaki pisarskie. Upraszczenie końcówek, stopniowanie przy-

miotników i opuszczanie końcówek. Ćwiczenie odnośne do literatury i historii stenograficznej. Dyktaty w coraz szybszym tempie.

Kaligrafia — godz. tygod. O błędach przy pisaniu o wadliwym trzymaniu pióra i o niewłaściwym kierunku. Przerabianie grupami liter małego i wielkiego alfabetu. (Czarnecki: Podręcznik do nauki kaligrafii. Lwów 1904. — K. Nowicki: Zeszyty z wzorami n. III i IV, polskie i niemieckie).

Muzyka. Systematyczną naukę gry, podzieloną na odpowiednie kursa, pobierają uczniowie na następujących instrumentach: na skrzypcach, altówce, wiolonczeli, fortepianie, flecie, klarnecie i trąbce. Uczniowie starsi i zdolniejsi uczą się wyjątkowo nauki harmonii i form. Lekcje odbywają się codziennie, trzy razy tygodniowo dla każdego ucznia przez pół godziny, pod kierunkiem fachowych nauczycieli. Kursa gry na instrumentach są następujące:

- a) skrzypce: 5 kursów t. j. cztery kursy według szkoły Be-riota, piąty zaś kurs według szkoły Dawida;
- b) wiolonczela: pięć kursów według szkoły Dawidoffa;
- c) fortepian: sześć kursów według sześciu stopni trudności z przewodnika Köhlera; początki według szkoły Bayera;
- d) flet: trzy kursy, początki według szkoły Kowickiego;
- e) klarnet: trzy kursy, początki według szkoły Wiedemanna.

Kilku uczniów uczy się nadto gry na organie według szkoły Rinck'a, by grać w czasie nabożeństwa w kaplicy zakładowej.

Śpiew. Nauka śpiewu odbywa się głównie dla wybranych do chóru uczniów w krótkich 15 do 20 minutowych lekcjach, trwa zaś przez parę tygodni na początku roku szkolnego. Nauka obejmuje: odczytywanie interwałów liczbami przy pomocy nut ruchomych; pojęcie gamy durowej i molowej; trafianie interwałów głosem na różnych samogłoskach i równocześnie poprawianie błędów wydobywania głosu i oddychania; wartość nut i takt; dynamika i odśpiewanie wzorowe pieśni jednym głosem.

Po tej przygotowawczej nauce odbywają się częściej lub rzadziej, według potrzeby, przed nadchodzącymi świętami lub uroczystościami zakładowymi próby chóru i trwają zwykle pół godziny.

TEMATY WYPRACOWAŃ PIŚMIENNYCH¹⁾.

a) W języku polskim.

KLASA Va.

1. Krajobraz jesienny na Podkarpaciu. — 2.* Bitwa pod Lipskiem i śmierć Księcia Józefa. — 3. Wrażenie, wywołane klątwą na Janie Bieleckim (na podstawie przeczytanego utworu). — 4.* Ująć w odpowiednie kategorie epizody pierwszych trzech ksiąg »Pana Tadeusza« i wyjaśnić znaczenie ich w eposie. — 5. List do przyjaciela z opisem wrażeń i korzyści podróży na święta Bożego Narodzenia. — 6. Rozwinąć w sposób krasomówczy zdanie K. Libelta: »Kto miłuje ojczyznę, miłować powinien naród swój«. — 7.* Wykazać wpływ młodości na dalsze życie na podstawie słów Z. Krasińskiego:

Młodość nasza jest rzeźbiarką,
Co wykuwa żywot cały,
Choć przeminie sama szparko,
Cios jej dłuży wiecznotrwały.

8. Wpływ słońca na życie i rozwój świata roślinnego. — 9.* Cykl obrazów A. Grottgera p. t. »Padół płaczu« — ich geneza, idea i znaczenie (na podst. Wypisów, czytanych w szkole odpowiednich wyjątków z »Boskiej Komedyi« i objaśnienia poszczególnych obrazów cyklu). — 10. Wyszukać w »Panu Tadeuszu« podobne typy do Cześnika w »Zemście« Al. Fredry i wykazać wspólne rysy.

Adolf Lachman.

KLASA Vb.

(półrocze I.)

1. »Per aspera ad astra« (na podstawie ustępu z Wypisów p. t. »Pierwsze kroki«). — 2.* Chyrów i jego okolica. — 3. »Niedźwiedź, mospanie!« — wrażenie, wywołane tą wieścią na myśliwych (na podst. Pana Tadeusza). — 4.* Wyjaśnić odcienie znaczenia Synonimów: cios, grom, kięska, strata — i wykazać na odpowiednich przykładach poprawne ich używanie. — 5. List do kolegi z opisem wrażeń i refleksji po przeczytaniu noweli A. Szymańskiego p. t. »Dwie modlitwy«.

Adolf Lachman.

¹⁾ Tematy, oznaczone gwiazdką, dano na zadanie domowe.

KLASA Vb.
(półrocze II.)

6. Obrazy ogrodów w »Panu Tadeuszu«. — 7.* Odzwierciedlenie sejmików w »Radzie« w »Panu Tadeuszu«. — 8.* Wschód słońca na tle obrazów w »Panu Tadeuszu«. — 9. Pierwiastki epiczne w »Panu Tadeuszu«. — 10. Charakterystyka Gelðhaba.

Władysław Rejowicz.

KLASA VIa.

1.* a) Zebrać zwroty, w których się używa czasowników: bać się, lękać się, obawiać się, trwożyć się, strachać się, tchórzyc, przestraszyć się — a następnie objaśnić różnice w ich znaczeniu. -- b) Zebrać zwroty, w których się używa czasowników: odkryć, wynaleźć, znaleźć, — a następnie objaśnić różnice w ich znaczeniu. — 2. Poгляд na rozwój kronikarstwa w Polsce średniowiecznej. — 3.* Dlaczego historycy (Bobrzyński — Smolka, Długosz s. 215) uważają Długosza za »jednego z najzasłużeńszych pisarzy całej literatury powszechnej« i za »ojca polskiej historii«? — 4. a) »Chociaż wiedza to słońce, kolos i potęga, — Obyczajów i serca nie zastąpi księga« (A. S. Krasieński). — b) Zmiany w ustroju państwa polskiego od 1374 — 1574 r. i »złota wolność« jako ostatni ich wyraz. — 5. a) Estetyczna analiza »Opisu poranka i wieczora« z »Wizerunku« Reja. — b) Wschód i zachód słońca w »Wizerunku« Reja, a opisy analogiczne w »P. Tadeuszu«. — c) Treść i forma ustępu »O szlachectwie« z »Wizerunku« Reja. — d) Co widzę, co wyczuwam i czego się domyślam, wpatrując się w obraz J. Chełmońskiego »Koncert żab« lub H. Weyssenhoffa »Śnieg«? — 6.* a) Wpływ przyrody kraju na bogactwo narodu (przemysł i handel). — b) Wojenne plany Batorego względem Moskwy i ich wykonanie (podług Heidensteina). — c) Jak wyobraża sobie Rej ideał szlachcica i czego żąda od tego ideału? — 7. a) Przyroda wiejska w »Sobótce« J. Kochanowskiego. — b) Analiza wieszczego widzenia Kasandry z »Odprawy p. gr.« — 8. a) Ciekawość a żądza wiedzy. (Zakres pojęć, różnica, objaśnienie na przykładach.) — b) Walka miłości ojczyzny z prywatą w »Odprawie p. gr.« — 9. a) Zasadnicza myśl »Trenów« J. Kochanowskiego. — b) Obraz budzącej się do życia przyrody. — 10.* a) Filozofia stoicka zastosowana do życia w I. epeisodion »Odprawy p. gr.« — a filozofia chrześcijańska w XIX. »Trenie« Jana Kochanowskiego

i sonetach Sarzyńskiego. — b) Właściwości stylu »barokowego« i »makaronicznego«, objaśnione przykładami z poezji i prozy XVII w. — c) Rozwinąć i uzasadnić myśl St. Konarskiego z »Epaminondasa«: »Niemasz zasług: te, co my zowiemy zasługi, — Są tylko ojczyźnie wypłacone długi. — Ojczyzna nic nam nie jest winna: — My jej więźnie, jej słudzy, jej obowiązani«.

Romuald Koppens.

KLASA VIb.

1.* a) Zebrać zwroty, w których można użyć czasowników: badać, śledzić, dochodzić, zgłębiać, dociekać, przenikać, zatapiać się — a następnie określić właściwe tym słowom znaczenie. — b) Zebrać zwroty, w których można użyć czasowników: otrzeźwić, orzeźwić, odżywić się, ożywić, wskrzesić, wskrzeszać — a następnie określić właściwe tych słów znaczenie. — 2. Czynniki stopniowego wzrostu piśmiennictwa w Polsce średniowiecznej. — 3.* jak w VIa. — 4. a) Piękno i pożytek sportów zimowych. — b) Treść, układ i zalety obrazu »Bitwa pod Grunwaldem« z »Historji« Długosza. — 5. jak w VIa. — 6.* a) Strategia (plan) i taktyka (sposób wykonania) Batorego w wyprawie na Połock (podług Heidensteina). b) Stosunki wewnętrzne i zewnętrzne w Polsce po rokoszu Zebrzydowskiego. — 7. a) Alluzje do Polski w »Odprawie p. gr.«. — b) Skala uczuć patriotycznych J. Kochanowskiego w pięciu czytanych pieśniach politycznych poety. — 8. a) Wolność a swawola. Zakres pojęć, różnica, objaśnienie na przykładach. — b) Helena a Kassandra z »Odprawy p. gr.« Antyteza charakterów. — 9. a) W czym szukał Kochanowski ukojenia po stracie Urszuli, a w czym je znalazł? — b) Obraz budzącej się do życia wiosny. — 10.* jak w VIa.

Romuald Koppens.

KLASA VIIa i b.

1. a) Jak rozwija Niemcewicz w akcji »Powrotu posła« charakter starosty? — b) Idea »Sejmu czteroletniego« w »Powrocie posła« Niemcewicza. — 2.* Odrodzenie literatury w okresie augustowskim a złotym. — 3. a) Pseudoklasycyzm w Felińskiego »Barbarze«. — b) Wykazać na podstawie analizy utworu Felińskiego »Barbara Radziwiłłówna«, że celem moralnym tej tragedji jest wezwanie do złożenia ofiary z osobistego szczęścia na ołtarzu ojczyzny. —

4. a) Mowa ku uczczeniu setnej rocznicy bohaterskiej śmierci Księcia Józefa Poniatowskiego. — b) Mowa na obchód pięćsetnej rocznicy Unii Horodelskiej. (W obu tematach zostawiono wyborowi uczniów bliższe określenie okoliczności, w jakich przemawiają). — 5. Filaretizm w utworach Mickiewicza. — 6.* Uwielbienie i krytyka Napoleona w »P. Tadeuszu«. — 7.* Klasycyzm zwrotów i porównań poetyckich w »Grażynie«. — 8. a) Prometeizm Mickiewicza od »Wallenroda« do »Dziadów«. — b) Sąd w niebie nad duszą Konrada — 9. a) Liryzm w »Panu Tadeuszu«. — b) Pierwiastek dramatyczny w »Panu Tadeuszu«. —

10. Tylko miłość jest siłą,
Co zgładzić może ból świata,
Lecz łąza, co w ziemię wsiąknie lub słońca promienie,
Odradza się nieskończenie. (M. Konopnicka.)

Władysław Rejowicz.

KLASA VIII.

1. a) Bije fala o skałę, lecz skały nie wzrusza: W przeciwnościach szlachetna hartuje się dusza«. (A. S. Krasieński). — b) »Razem młodzi przyjaciele« — jako najpotężniejsze hasło narodowe, w życie i twórczość A. Mickiewicza wcielone. — 2.* a) Melancholia jako choroba duszy Korđyana. — b) Krytyczna analiza charakterystyki A. Mickiewicza, zawartej w »Prologu« do »Korđyana«. — c) Pogląd Słowackiego a Wyspiańskiego na czasy i ludzi listopadowych bojów (na tle »Korđyana«, »Warszawianki«, »Lelewela« i »Nocy list.«). — 3. a) Wpływ wolnej ziemi Szwajcarów na twórcze pomysły Słowackiego. — b) Uzasadnić dziejami Polski zdanie A. Mickiewicza: »Parcie potęgi tureckiej na Polskę wyrabiało uczucie własnej narodowości i myśl o europejskiem jej posłannictwie«. (Kursa I. 3.) — c) Z pomocą analizy literackiej uzasadnić zdanie Z. Krasieńskiego o »Anhellim«: »Nie znam nic smętniejszego, nic poetyczniej pomyslanego i wykonanego«. (Listy do Gasz. p. 138.) — 4.* a) Jeden z tematów zadania trzeciego, przy wyborze poprzednim pominięty. — b) Wpływ Szekspira na Słowackiego i znamienne tego wpływu cechy. — 5. a) Rewolucya francuska i St. Simonizm a »demokraci« w »Nieboskiej Komedyi« — b) I choćbyście wyszli w pole — Z piorunem na czole: — Wasze boje będą klęską, — Wasza śmierć niemęską: — Bez miłości, bez zapału, bez czci ideału«. (M. Konop-

nicka). — c) Chór duchów jako uwertura »Nieboskiej Komedya«. — 6. a) »Dziedzictwem waszem będzie trud, — Pracowna dola w spadku; — Boście synami Polski z krwi, — Nie z łaski nie z przypadku«, (El). — b) Życie byłoby niewiele warte, a może i bardzo smutne, gdyby za cel jedyny miało karierę«. (Orzeszkowa, Australczyk). — c) Trzy dziwne wróżki narodu: w »Odprawie p. gr.«, w »Lilli Wenedzie« i w »Warszawiance«. — 7.* a) Paralela stosunku Halbana i Masynisy do bohaterów poematu. — b) Przyczyny upadku państwa polskiego. — c) Hamlet a Korđyan. Podobieństwo i różnica w charakterach i działaniu. — 8. a) Marzenia i prawdy »Przedświtu«, — b) Są bowiem drogi dwie wyrozumienia: Przez wiedzę jasną lub skryte cierpienia. (C. Norwiđ, Quidam). — c) Określenie idealnego patryotyzmu na tle wskazań epilogu »Iryđyona«.

Romuald Koppens.

b) W języku niemieckim.

KLASA Va.

1.* Abschied vom Elternhause. — 2. Aus der Jugend eines grossen Künstlers. (Michel Angelo oder Mozart). — 3.* Drei Riesen (Wind, Wasser, Dampf). — 4. Schillers Jugend. — 5.* Rudolf von Habsburgs Krönungsmahl. — 6. a) Prinz Heinrich von Preussen und der Dichter Gellert. — b) Gellerts Doktor. — 7.* Die Rückkehr des vertriebenen Grafen nach Goethes Ballade. — 8. Der Erfinder der Lokomotive. — 9.* Die ersten Waffentaten des Cid. — 10. Peter Roseggers erste Bahnfahrt. — 11.* Eine Reise um die Erde. — 12. König Sancho (nach Herders Cid). — 13.* Andreas Hofers Tod. — 14. Goethes Vaterhaus.

Wiktor Hoppe.

KLASA Vb.

1.* Wieder in Chyrów. (Brief an die Eltern). — 2. a) König Bauer erzählt daheim von seiner »Regierung«. — b) Ein deutscher Handwerksbursche in Amsterdam. (Kannitverstan). — 3.* Mein Heimatsort. — 4. a) Pis Randers. — b) Ein Jagdabenteuer in Kolumbien. — 5.* Der Jüngling in Schillers Taucher. — 6. Die Halligen und ihre Bewohner. — 7.* Scipio vor Gericht. — 8. Möros'

Heimkehr. — 9.* Die Überfahrt nach Canada. (Marryat, Die Ansiedler in Canada). — 10. Der Triumph des Amilius Paullus. — 11.* Ein Indianeraufstand in Canada. (nach Marryat). — 12. Im Zirkus zu Pompeji. — 13.* Im Theater zu Korinth. — 14. Die Karlsschule.

Wiktör Hoppe.

KLASA VIa i b.

1. Gudruns Entführung und ihr Leid in der Fremde. — 2.* Robaks Schuld und Sühne. — 3. Rolands Heldentaten und Tod. — 4. Podbipięta und der schwäbische Ritter. Vergleich. — 5. Asads Erlebnisse bei den Feueranbetern. — 6.* Wie geht der Fluch, der auf dem Golde Andwaris ruht, in Erfüllung? — 7. Des Mohren Lebensschicksale in Bagdad. — 8. Dornröschen und Brunhilde. Vergleich. — 9.* Der Untergang der spartanischen Heldenschar im Engpasse Thermopylä. (Ansprache des Führers Leonidas an seine Truppen vor der Entscheidungsschlacht und Schilderung letzterer). — 10. Die Rache des »Gelben« am Oberförster und des »Gelben« Tod. (Nach Erzählung »Crambambuli«). — 11.* Eine Wanderung durch einen Volksgarten an einem Frühlingstage. — 12. Juranitsch ein würdiger Eidam Zrinys. — 13.* Schuld und Sühne des Johanniterritters. Nach dem Gedichte, »Der Kampf mit dem Drachen«. — 14. Die Räuber. (Entstehung, Aufführung, Folgen für Schiller).

M. Kohlsdorfer.

KLASA VIIa i b.

1. Gunthers Brautwerbung und die bösen Folgen derselben für Siegfried. — 2.* Hagen und Siegfried. Charakteristik. — 3. Der Zug der Vertriebenen. Beschreibung. — 4.* Die Belagerung von Czeszochau durch die Schweden. — 5. Schilderung des Städtchens. (Hermann und Dorothea). — 6. a) Wie entwickelt sich in Deutschland das christliche Drama? — b) Die Handlung im I. Akte der »Journalisten«. — 7.* Ein Strassenbild in einer Grossstadt. — 8. Die Vorfabel im Drama Maria Stuart. — 9.* Ähnlichkeiten und Unterschiede in »Herrmann und Dorothea« und »Wieslaw«. — 10. Bolzens Vermittelung zwischen dem Obersten und Oldendorf. (Nach dem Drama »Die Journalisten«).

M. Kohlsdorfer.

KLASA VIII.

1.* Laokoons Todeskampf beim Dichter und beim Bildhauer.
— 2. Die Erkennung der Geschwister in der Iphigenie des Euripides.
— 3.* Thoas' Werbung um Iphigenie. — 4. Zanga in Rustans Traum und in der Wirklichkeit. — 5.* Vater und Sohn in Calderons »Das Leben, ein Traum«. — 6. Auf der Terrasse zu Helsingör. (Shakespeare, Hamlet). — 7.* Hamlets Rache. — 8. Der Erbförster im Familienkreise nach Otto Ludwigs Trauerspiel.

Wiktor Hoppe.

ZBIORY NAUKOWE.

(Przyrost w roku szkolnym 1913/14).

1. Biblioteka nauczycieli.

Anleitungen für den Unterricht an den k. u. k. Militär-Erziehungs- u. Bildungsanstalten. Schulmapierung. Kroquieren. Wien. — *Annuaire* pour l'année 1914. Paris. — *Aristoteles*: De arte poetika, ed. Christ. Leipzig 1913. — *Aumüller*: Im Fluge durch die Lüfte. Regensburg 1912.

Bachmann: Das Phytoplankton des Süßwassers. Jena 1911. — *Bals*: Aegypten: die Türken und ihre Kriege. Regensburg 1910. — *Bańkowski*: M. Mochnacki jako teoretyk i krytyk romantyzmu polskiego. Kraków 1913. — *Baumgarten-Poland-Wagner*: Die hellenische Kultur. Wyd. 3. Leipzig 1913. — *Bączkowski*: Bolesław Śmiały. Warszawa 1912. — *Bearne David S. J.*: Barnaby Bright; — Ridingdale Stories; — The Golden Stair; — Cantate Mariae; — Jack Sonth; — Sanctity's Romance. London 1907-1909. — *Beck*: Jesuitenränke. Leipzig. — *Bergson*: O bezpośrednich danych świadomości, tł. Bobrowska. Warszawa 1912. — *Berwiński*: Wybór pism. Lwów. — *Bessler*: Aufsatzfreuden, Briefe über Stilkunst und Aufsatzlehre an unsere Jugend. Donauwörth 1913. — *Biegeleisen*: Lirnik mazowiecki, jego życie i dzieła. Warszawa 1913. — *Biblia Sacra* wyd. Wujek—Kozłowski. Wilno 1907. — *Bignon*: Polska w r. 1811—1813. Wilno 1913. — *Borowcy*: Ignacy Choźko (Artyzm i Umysłowość). Kraków 1914. — *Boyc*: Nowe piosenki (serya III.) Lwów 1910. — *Brentano*: Friedrich Barbarossa. Regensburg 1908. — *Brzozowski Stanisław*: »Skarga to straszna«, rzecz o Róży Józefa Katerli. Kraków 1910. — *Bund* für Schulreform. Deutscher Kongress für Jugendbildung u. Jugendkunde. Leipzig 1913. — *Busse*: Sokrates. Berlin 1914.

Caro Leopold: Emigracya i polityka emigracyjna, tł. English. Poznań 1914. — *Cartwright*: Fairy Book. London. — *Cehak-Stodor*: Krasomówstwo. Lwów. — *Cervantes*: Nowele przykładne. Warszawa. — *Chmielowski*: Historia literatury polskiej, przyg. Kossowski. Lwów. — *Choromański*: Złota droga. Warszawa 1913. — *Choynowski*: Zdarzenie. Kraków. — *Christholm Loney*: Fairy Brook..

London. — *Chrzanowski*: Za co powinniśmy kochać Pana Tadeusza? Warszawa 1908. — *Cornish-Sosnowski*: Świat zwierząt, t. II. Warszawa. — *Crook*: Our English Home. London. — *Czerwony kogut*, nowele litewskie. Warszawa 1913. — *Czyński*: Jakobini polscy, powieść z czasów rewolucji 1830 r. Warszawa 1907.

Daniłowski G.: Jaskółka, powieść t. I, II. Kraków. — *Daniłowski*: Wrażenia więzienne. Lwów 1908. — *Daurignac*: Geschichte der Gesellschaft Jesu. Regensburg 1863. — *Davidson*: The Robins; — Jack at the Oak Farm; — Natur Tales; — The Snow Queen; — Fables; — Undine. London. — *Dąbkowski*: Tadeusz Czacki jako prawnik. Lwów 1913. — *Dembiński*: Polska na przełomie. Kraków. — *Deussen*: Zarys filozofii indyjskiej. Lwów 1914. — *Dobrowolski*: Wyprawy polarne. Warszawa 1914. — *Dressel-Paffrath S. J.*: Elementarbuch der Physik. (wyd. 4) Freiburg 1913. — *Drzewiecki*: Pisownia polska. Warszawa 1908. — *Duncan*: Margaret; — Sir Walter Raleigh. London.

Eiermann: Napoleon Bonaparte. Regensburg 1910. — *Elster*: Methodischer Leitfadē der deutschen Interpunktionslehre. Magdeburg 1901. — *Ender*: Die Geschichte der Katholischen Kirche in ausgebreitetsten Dispositionen zu Vortrāgen. Einsiedeln 1901. — *Enders*: Friedrich Schlegel. Haessel 1913. — *Eucken*: Geistige Strömungen der Gegenwart. Leipzig 1909.

Fouquē de la Motte: Onđyna, tł. Górski. Lwów. — *Fredro Aleksander*: Komedye, wydanie zupełne P. Chmielowskiego, t. I-III. Warszawa 1908.

Galle Henryk: Zarys dziejów literatury polskiej. Warszawa 1913. — *German*: Przegląd dziejów literatury powszechnej. Lwów 1901. — *Gieysztor*: Pamiętniki z lat 1857—1865. Wilno 1913. — *Gorczyński*: Na tropie trucizny, romans. Warszawa 1912. — *Górski*: Dusza ludu w »Panu Balcerze«. Warszawa 1914. — *Gotthard*: Alte und moderne Bildungsideale. Arnberg 1913. — *Grabowski*: Piotr Skarga na tle katolickiej literatury religijnej w Polsce wieku XVI. 1536—1612. (A. U.) Kraków 1913. — *Grochowska*: Wójtówna. Warszawa 1911. — *Grunow*: Beiträge zur Kenntniss der fossillen Diatomeen Oester.-Ungarns. Wien 1882. — *Gubrynowicz*: Kilka kart ze stosunków Krasińskiego z Mickiewiczem. Lwów 1912.

Hacothorne: Fanglewood Tales ed. Smith. London. — *Heine*: Werke. (illustr. Ausgabe) hg. v. Karpeles. Berlin. — *Herbaczewski*:

Amen. Kraków. — *Hirsch*: Lehrbuch der Kirchengeschichte. Wien 1911. — *Holtermann*: Kurze Geschichte der Weltliteratur. Freiburg 1912. — *Holz*: Ignorabimus. Dresden 1913. — *Holzhausen*: Bericht über die Verhandlungen des Kongresses für Katechetik. Wien 1912. — *Hora*: Illustriertes Lehr- und Lesebuch der Kirchengeschichte. Wien 1907.

Imlach: Columbus. London.

Jacoby: Auswahl aus lat. Dichtern. IV. Bd. — Tibull., Propertius, Catull. Leipzig 1913. — *Jakob*: Praktische Methodik des mathem. Unterrichts. Wien 1913. — *Jakubski*: W krainach słońca. Lwów 1914. — *Janik*: Hugo Kołłątaj. Lwów 1913. — *Jaworski*: Królowie polscy we Lwowie. Lwów 1912. — *Jeske-Choiński*: W pętlach wolnej miłości. Warszawa 1913. — *Jeż X.*: Egzorty do młodości szkolnej. Poznań 1914.

Kamocka: Zasady poprawnego pisania. Warszawa 1892. — *Karwat Anna*: Kwiat Jagiellonów. Obraz historyczny z XVI. w., uszczelniony w V aktach. Kraków 1913. — *Karwat Anna*: Bratnie dusze. Kraków 1914. — *Kasprowicz*: Dzieła poetyckie. Lwów 1912. — *Keller*: Das neue Leben, der Ephesierbrief des hl. Paulus. Freiburg. — *Kelman*: The Sea Shove; — The Crusades. London. — *Kieszkowski*: Kanclerz Krzysztof Szyszkowski, t. I-II. Poznań 1912. — *Kingsley*: The Water-Babies. London. — *Kleiner*: Układ i tekst dzieł J. Słowackiego. Lwów 1910. — *Klonowicz*: Flis, Worek Juda-szów i inne pisma polskie wybrane. Warszawa 1914. — *Kochanowski*: Pisma wybrane. Warszawa 1914. — *Konczyński*: Główna Jerozolima. Warszawa. — *Korzeniowski*: Dzieła t. 1—7. Warszawa 1872. — *Kośćak X.*: Mali molitvenik. Serajevo 1912. — *Kosiakiewicz*: Mój syn wstępuje do szkoły. Kilka rad dla młodzieży. Poznań 1914. — *Kosiński*: Chrystus. Kraków 1912. — *Krasnowolski*: Składnia języka polskiego (mniejsza). Warszawa 1898. — *Krechowiecki*: Szary wilk. Warszawa 1913. — *Księga* pamiątkowa XI. zjazdu lekarzy i przyrodników polskich w Krakowie 18—22 lipca 1911 r. Kraków. — *Kubala*: Wojna szwedzka (serya IV.) Lwów. — *Kukula*: Próby powstańcze po trzecim rozbiórce Polski 1795—1797. Lwów 1912. — *Kutrzeba*: Historia ustroju Polski w zarysie; t. II. Litwa. Lwów 1914. — *Kvačala*: J. A. Comenius. Berlin 1914.

Lamb: Business is Business. London. — *Lang*: Stories from Shakespeare; More Stories from Shakespeare. London. — *Lansing*: Page, Esquire and Knight. London. — *Lipiner*: Widzenie Ks. Piotra

w trzeciej części Dziażdów. Lwów 1904. — *Lisowski X.*: Przeistoczenie. Studyum spekulatywno teologiczne z uwzględnieniem historii dogmatu. Lwów 1913. — *Lorentowicz*: Ziemia polska w pieśni. Warszawa. — *Love*: Elements of the differential and integral calculus. Cambridge 1911. — *Lubecki*: Eucharystya w poezyi polskiej. Poznań 1913. — *Lübker-Geffken-Ziebarth*: Reallexicon des klass. Altertums. Berlin 1914.

Mac Dougall's Educational Comp. Tales of Francons People, — The Brave Days of Old. London. — *Mańkowski X.*: Tu es Petrus! Rozważania dla kapłanów. Warszawa 1913. — *Marcinowska*: Vox clamantis. Warszawa. — *Marsh*: Picture Composition; — Preparatory Reading and Composition; — Literary Reading and Composition. London. — *Marshall*: Through Great Britain and Ireland with Cromwell; — Through Europe with Napoleon; — The Story of Cromwell; — Englands Story. London. — *Marrené Walerya*: Kazimierz Brodziński, Studyum. Kraków 1881. — *Marryat*: Die Ansiedler in Kanada; Steuermann Ready; — Seekadett Ehrlich; — Peter Simpel; — Japhet. Stuttgart. — *Matthews*: Claswork in English. London. — *Matthias*: Erlebtes und Zukunfftfragen. Berlin 1913. — *Meier*: Das Zeitalter der Entdeckungen. Regensburg 1911. — *Mendrys*: Mieczysława Romanowskiego żywot i twórczość. Kraków 1913. — *Merczyng*: Szymon Buđny jako krytyk tekstów biblijnych. (A. U.) Kraków 1913. — *Meyer*: Aus der deut. Literatur; VI. Bd. Leipzig 1913. — *Meyer*: Einführung in die deutsche Literatur u. ihre Geschichte; VI. Bd. Leipzig 1913. — *Montessori*: Domy dziecięce. Warszawa 1913. — *Morawski Kazimierz*: Historia literatury t. III. Proza w okresie Cyncerona. Kraków 1912. — *Mortimer*: Learning to Read. London. — *Moszczeńska*: Pođ cierniową koroną. Warszawa. — *Mościcki*: Dzieje porozbiorowe Litwy i Rusi. Wilno 1913. — *Musmacher*: Das Wasser im Dienste des Menschen. Regensburg 1908. — *Muszkowski*: Sumienie ruchu. Lwów.

Neisse-Wiegel: Die Perikopen in der Schule. Breslau 1913. — *Nelson's*: Encyklopedia, t. 25. London. — *Niessen*: Am Meeresstrande. Regensburg 1907. — *Niessen*: Bonifatius. Regensburg 1907. *Nikorowicz*: Jan Kiszocki, powieść. Lwów 1913. — *Norwid Cypryan*: Pisma, wyd. Z. Przesmycki. Warszawa 1911. — *Nowaczyński*: Car Dymitr Joannowicz. Kronika dramatyczna. Warszawa 1909.

Orelli: Allgemeine Religionsgeschichte. Bonn 1911. — *Ostwald*: Berliner Nachtbilder. Berlin.

Pantocsek: Die im Andesittuffe von Koparsel voskommenden Bacillarien; — Bacillariae lacus Peisonis. Budapest 1913. — *Pasek*: Pamiętniki, wyd. Dr K. Kobzdej. Lwów 1914. — *Pawłowski*: Książę Józef Poniatowski w setną rocznicę bohaterskiego zgonu. Lwów 1913. — *Peischa*: Prakt. Methodik des Unterrichts in der franz. Sprache. Wien 1913. — *Peretiatkowicz*: Filozofia prawa Jana Jakóba Rousseau'a. Kraków 1913. — *Petrażycka-Tomicka*: Szkice skandynawskie. Lwów 1913. — *Piestrak*: Niemiecko-polski słownik górniczy. Wieliczka 1913. — *Plassmann*: Himmelskunde. Freiburg 1913. — *Plązek*: Pogrom, Lwów 1907. — *Poczta* wolnego miasta Krakowa. Kraków.

Rabenhorst: Flora europaea algarum aquae dulcis submarinae. I. Lipsiae 1864. — *Rey*: Wybór pism wierszem i prozą. Warszawa 1914. — *Reymont*: Rok 1794. Ostatni sejm Rzeczypospolitej. Kraków 1913. — *Riehl*: Land und Leute. Stuttgart 1910. — *Rościszewski*: Hypnotyzm i suggestya. Warszawa 1907. — *Rzepecka Helena*: Kim był Karol Marcinkowski. Lwów 1913. — *Rudnicki*: Legendy o krucyfiksie. Kraków 1913. — *Rudzki*: Fizyka ziemi. Kraków. — *Rudzki*: Gwiazdy i budowa wszechświata. Kraków. — *Rudzki*: Astronomia teoretyczna, t. I. i II. Kraków. — *Rydel*: Awanturnik XVIII w. książę »Denasów«. Kraków 1903.

Sawicki: Der Sinn des Lebens. Paderbern 1913. — *Scheindler*: Methodik des Unterrichts in der lateinischen Sprache. Wein 1913. — *Schlösser*: August Graf v. Platen. 2 t. 1826 - 1835. München 1913. — *Schuberth*: Einheitliche Lehre vom Gebrauch der Satzkerbe. Leipzig 1903. — *Scorraille*: François Suarez t. I. i II. Paris. — *Scot Walter*: Selections. London. — *Seller*: Nelson. London. — *Shakespeare William*: As You Like et Swan edition. London 1907. — *Sieroszewski*: Zacisze, powieść. Kraków. — *Słownik* ortograficzny. Warszawa 1906. — *Smith*: Stories from Wagner. London. — *Smolarski*: Poeta wiersza do legionów. Cypryan Godebski. Kraków 1910. — *Smołarski*: Poezja powstania listopadowego. Kraków 1911. — *Steedman*: Nursery Tales. London. — *Steedman*: Stories from the Arabian Nights. London. — *Steinberger*: Rudolf von Habsburg. Regensburg 1908. — *Stowasser-Skutsch*: Lat. deut. Schul-Wörterbuch. Leipzig 1910. — *Strakotsch-Grassmann*: Geschichte des österr. Unterrichtswesens. Wien 1905. — *Strug*: Jutro... Kraków. — *Strug*: Ludzie podziemni, serja I. Lwów 1908. — *Strug*:

W twardej służbie. Kraków. — *Strug*: Ze wspomnień starego sympatyka (»Ludzi podziemnych« serya III.) Kraków. — *Sveto evangelje* G. N. Isusa-Krista. Sarajevo. 1912. — *Szandlerowski*: Marya z Magdali. Tryumf. Warszawa 1914. — *Szarski*: Mitologia klasyczna w poezji Kochanowssiego. Kraków 1913. — *Szarzyński Sęp Mikołaj*: Poezycy, wyd. Chrzanowski, d. A. U., Kraków 1913. — *Szykowski*: Myśli J. Roussau w Polsce XVIII w. (d. A. U.) Kraków 1913. — *Tenner*: Technika żywego słowa. Lwów 1906. — *Tetmajer-Przerwa Kazimierz*: Panna Mery, powieść. Warszawa 1902. — — *Tetmajer-Przerwa Kazimierz*: Na skalnem Podhalu VII. Janosik Nędza Litmanowski. Dokończenie »Maryny z Hrubego«. Warszawa 1911. — *Tetmajer-Przerwa Kazimierz*: Otchłań, fantazya psychologiczna. Warszawa. — *Thullie Czesław*: O kościołach lwowskich z czasów odrodzenia. Lwów 1913. — *Tretiak*: Bohdan Zaleski na tułactwie, (dar A. U.). Kraków 1912. — *Tolstoj*: Sonata Kreutzerowska. Warszawa 1901.

Uhle: Griechisches Vokabular in etymologischer Ordnung. Gotha 1914. — *Ulsamer*: In der Heuernte. Regensburg 1905. — *Urbański Eug.*: Gatunki i rodzaje prozy. Lwów 1907.

Vossen: Das Christentum und Einsprüche Seiner Gegner. Freiburg.

Wald: Waldpoesie. Regensburg 1907. — *Weber*: Die Ausbreitung des Protestantismus. Regensburg 1910. — *Weychert-Szymanowska*: Stylistyka poezyi i prozy, wyd. 4. Warszawa 1913. — *Weysenhoff*: Gromaða, powieść. Warszawa. — *Weysenhoff*: Soból i panna. Warszawa. — *Wiek XIX*. Sto lat myśli polskiej, t. VIII. Warszawa 1913. — *Wildmann*: Deutsche Grammatik. Strassburg 1906. — *Windelband-Bonhöffer*: Geschichte der antiken Philosophie. München 1912. — *Witkowski*: Wrażenia Południa. Warszawa 1914. — *Wojciechowski Konstanty*: Bolesław Prus. Lwów 1913.

Zaleski Zygmunt: Dzieło i twórca, studya i wrażenia literackie. Warszawa 1914. — *Zapolska*: Przedpiekle, powieść. Lwów 1903. — *Zapolska*: We krwi, powieść współczesna. Lwów. — *Zawirski*: O modalności sądów. Lwów 1914. — *Zegarliński X.*: Źródła moralności. Poznań 1914. — *Ziegler*: Die geistigen und sozialen Strömungen Deutschlands im neunzehnten Jahrhundert. Berlin 1911. — *Z jednego strumienia*. Szesnaście nowel. Warszawa 1905.

Żeromski: Uroda życia. Kraków. — *Żmijewska*: Serduszko, dzieje pożycia. Warszawa 1911. — *Żuławski*: Szkice literackie. Lwów.

Czasopisma i gazety: *Ateneum kapłańskie*. — Biblioteka warszawska. — Biesiada literacka. — Czas. — Czasopismo pedagogiczne — Dziennik c. k. Rady szkolnej krajowej. — Eos. — Gazeta kościelna. — Gazeta lwowska (bezpłatnie). — Gazeta narodowa. — Głos narodu. — Homiletyka. — Język polski. — Kosmos. — Kronika powszechna. — Książka. — Kwartalnik historyczny. — Miesięcznik katechetyczny. — Misye katolickie. — Muzeum. — Pamiętnik literacki. — Przegląd filozoficzny. — Przegląd historyczny. — Przegląd narodowy. — Przegląd polski. — Przegląd powszechny. — Przewodnik naukowy i literacki (bezpłatnie). — Ruch filozoficzny. — Ruś i Litwa. — Rzeczpospolita. — Słowo polskie. — Świat słowiański. — Tygodnik ilustrowany. — Wiadomości numizmatyczne. — *Wektor*. — *Wieś polska* ilustrowana. — *Wychowanie w domu i szkole*.

Allgemeine Literaturblatt. — *Annalen der Physik und Beiblätter*. — *Bergstadt*. — *Berliner philologische Wochenschrift*. — *Biologisches Zentralblatt*. — *Bonifatius Korrespondenz*. — *Christlich pädagogische Blätter*. — *Geographische Zeitschrift*. — *Kartographische Zeitschrift*. — *Lehrproben u. Lehrgänge*. — *Literarisches Echo*. — *Mikrokosmos*. — *Die Naturwissenschaften*. — *Neue Jahrbücher für das klassische Altertum, Geschichte, deutsche Literatur und Pädagogik*. — *Nuova Notarisia*. — *Pharus*. — *Physikalische Zeitschrift*. — *Stimmen aus Maria Laach*. — *Theologisch praktische Quartalschrift*. — *Verordnungsblatt für den Dienstbereich des k. k. Ministeriums für Kultur und Unterricht*. — *Wochenschrift für homiletische Wissenschaft und Praxis*. — *Zeitschrift für katholische Theologie*.

Acta Apostolicae Sedis. — *Bulletin de la société astronomique de France*. — *L'univers*. — *Moniteur bibliographique*. — *Nouveaux Essai Pédagogiques*. — *Tit Bits*. — *Vermoersch: De religiosis et missionariis supplementa et monumenta periodica*.

Encyklopedye i wydawnictwa peryodyczne: *Archiv für Hydrobiologie und Planktonkunde*. — Biblioteka dzieł chrześcijańskich. — Biblioteka dzieł wyborowych. — *Encyklopedya polska Ak. Um.* — *Encyklopedya wychowawcza*. — *Die griechischen christlichen Schriftsteller der ersten drei Jahrhunderte hg. von der k. preuss. Akademie der Wissenschaften*. — *Herbarz polski Bonieckiego*. — *Illustrierte Flora von Mitteleuropa*. — *Jahresberichte fürs*

neuere deutsche Literaturgeschichte. — Panly-Wissowa-Kroll: Realencyklopädie der klassischen Wissenschaften. — Polska, ludzie i czyny, przyjaciele i wrogowie. — Prace filozoficzne VI, VII, VIII. — Psychologische Studien. — Roczniki krakowskie. — Roscher: Ausführliches Lexikon der griechischen und römischen Mythologie. — Słownik języka polskiego, wyd. Niedźwiedzki. — Król — Synopsis der Mitteleuropäischen Flora. — Thesaurus linguae Latinae. — Thesaurus linguae Latinae epigraphicae.

Od Akademii Umiejętności otrzymuje Zakład w darze wszystkie wydawnictwa.

Drogą wymiany nadeszło 190 sprawozdań różnych Zakładów naukowych Monarchii.

2. Biblioteka uczniów.

Ogółem liczy biblioteka uczniów 5722 książek. W roku szkolnym 1913/14 zakupiono do biblioteki uczniów następujące książki:

Buckley: Życie owadów. Warszawa 1911. — *Buckley*: Życie w lesie i w polu. Warszawa 1908. — Staw i rzeka. Warszawa 1911. — *Brodziński*: O klasycyzmie i romantycyzmie. Brody 1904. —

Charakterystyki literackie VI, VII, IX, X. — *Chodźko*: Samomowar, — Boruny, — Domek mego dziadka. Warszawa B. U. L. — *Chrzanowski*: Za co powinniśmy kochać Pana Tadeusza? B. U. L. — *Collodi-Grumann*: Die Geschichte vom hölzernen Bengele. Freiburg. — *Czartoryski Adam*: Barð polski. Brody 1912.

Dubiecki: Na kresach i za kresami. Kijów 1914.

Feliński: Barbara. W. p. p. Warszawa.

Garrold-Hofmann: Das wilde Kleeblatt. Freiburg. — *Garrold*: Keine Brauseköpfe. Freiburg. — *Gomulicki*: Opowiadania o starej Warszawie. Warszawa 1913. — *Górka*: Sztuka zdobycia majątku. Kraków 1913. — *Guttry*: Wspomnienia. Wilno 1913.

Handelsman: Pod znakiem Napoleona. Warszawa. — *Hirschfeld*: Der Talisman des Inders. Regensburg. — *Hupka*: Z wędrówki po Indyach. Kraków 1914.

Kochanowski: Treny. (W. p. p.) Warszawa. — Odprowa posłów. Warszawa. — *Korzeniowski*: Karpaccy górale. Brody. — *Krasicki*: Doświadczyńskiego przypadku. (W. p. p.) Warszawa. — Pod-

stoli. (W. p. p.) Warszawa. — Myszeis. (W. p. p.) Warszawa. — *Krzyżanowski*: Wojny Bałkańskie 1912—1913. Kraków 1913. — *Kubala*: Bitwa pod Beresteczkiem (B. U. L.) Warszawa. — Obłężenie Lwowa. Warszawa. — *Kutrzeba*: Historia ustroju Polski w zarysie. Lwów. — Historia ustroju Polski: Litwa (2 egzempl.). Lwów 1914.

Lenartowicz: Zachwycenie. (B. U. L.) — *Lewicki-Mościcki*: Zarys historii polskiej, wyd. 5. Kraków. — *Libelt*: O miłości ojczyzny. Brody 1907.

Matusiak: O Działach Mickiewicza. Lwów 1903. — *Molier-Sabowski*: Szlachcic-mieszczanin. Brody 1906. — *Morawski Kazimierz*: Historia literatury rzymskiej t. II, III (6 egz.). Kraków. — *Morawski Franciszek*: Bajki (wybór). — Dworzec mego dziadka i wizyta w sąsiedztwo. Brody 1905. — *Mościcki*: Na schyłku dni Rzeczypospolitej. Warszawa 1913.

Naruszewicz: Satyry (B. U. L.) Warszawa. — *Newcomb-Marecki*: Astronomia. Warszawa 1912. — *Niemcewicz*: Powrót posła (W. P. p.) Warszawa. — Śpiewy. Lwów 1905. — Puławy. Brody 1907.

Pasek-Kobzdaj: Pamiętniki. Lwów 1904. — *Pawłowski*: Boje polskie: Dwernicki. Poznań 1914. — *Pitsudzki*: Boje polskie: 22 stycznia 1863. Poznań 1913. — *Pol*: Mohort (W. p. p.) Warszawa. — Mohort. Brody 1907. — Pieśń o ziemi naszej (B. U. L.) — Wybór poezji (B. U. L.) Warszawa 1909. — *Potocki*: Wojna Chocimska (W. p. p.) Warszawa. — *Przyborowski*: Berezyna. Warszawa.

Reiter: Stanisław Staszic. Lwów 1906. — *Rolle*: Tadeusz Czacki i Krzemieniec. Lwów 1913. — *Rydel*: Bodenheim. Kraków 1907. — Na zawsze. Kraków 1903.

Schiller: Wilhelm Tell (5 egz.) Paderborn. — *Sienkiewicz*: Janko Muzykant (B. U. L.) Warszawa. — Bartek zwycięzca. — Pójdźmy za nim. — Z pamiętnika poznańskiego nauczyciela. — Niewola tatarska. — Z puszczy białowiezkiej. — W pustyni i puszczy. — *Skarga*: Kazania sejmowe (B. U. L.) Warszawa. — *Skarga-Gomulicki*: Kazania i pisma. Warszawa 1913. — *Smolarski*: Poezja legionów. Kraków 1912. — *Sokolnicki*: Boje polskie: Skrzynecki. Poznań 1914. — *Szajnocha*: Zwycięstwo pod Lwowem 1675. (B. U. L.) — Zdobycz pługa polskiego. — Jądrwiga i Jagiełło I—V:II. Warszawa 1902. — Dwie wojny. Lwów 1891. — Mściciel. Lwów 1892. — Wnuka Króla Jana III. (B. U. L.) — *Szekspir*: Juliusz

Cesar. Lwów 1891. — Koryolan. Lwów 1896. — *Syrokomla*: Wybór pism, t. I. Brodów 1906.

Tretiak: Bohdan Zaleski, t. I—II. (2 egz.) Kraków.

Wojciechowski: Bolesław Prus (2 egz.) Lwów 1913. — Piotr Skarga. Lwów 1912. — *Wyleżyński*: Bitwa pod Lipskiem. (B. d. w.) Warszawa. — *Wyspiański*: Warszawianka (3 egz.) Kraków 1910. — Wyzwolenie (3 egz.) Kraków 1906. — Noc listopadowa. Kraków 1911.

Żuławski: Dyktator. Lwów 1907.

Prenumerowano dla uczniów następujące czasopisma:

Biesiada literacka (2 egz.) — Echo z Afryki (6 egz.) — Język polski (3 egz.) — Misye katolickie (5 egz.) — Nasz świat. — Przegląd powszechny (3 egz.) — Przyjaciel młodzieży. — Skaut (2 egz.) — Świat słowiański (2 egz.)

Die Burg. — Iuventus. — Die Katholische Welt.

3. Zbiory do nauki geografii i historii.

W roku bieżącym sprowadzono:

1. mapy:

Majerski: Ziemie dawnej Polski; *Buzewicz*: Mapa Litwy i Rusi; *Gaebler*: Azya, Australia, Monarchia Aleksandra Wielkiego;

2. 24 obrazów do nauki poglądowej;

3. plan Rzymu starożytnego;

4. 4 globusy;

5. tellurium i lunarium;

6. plastyczny model Tatr;

7. plastyczny model powierzchni ziemi;

8. cztery modele, przedstawiające kreskowe rysowanie gór.

Gabinet zbiorów geograficznych liczy 186 map i 346 obrazów historycznych i geograficznych.

4. Gabinet fizyczny.

W ciągu roku bieżącego sprowadzono:

1. Lunetę astronomiczną w której średnica soczewki przedmiotowej: $2R = 11$ cm.; odległość ogniskowa: $f = 172$ cm.; ustawienie paralaktyczne z mechanizmem zegarowym.

2. Uniwersalny spektroskop Zeissa, zastosowany do powyższej lunety.

3. Elektrometer Wulfa.

Prócz tego sprowadzono trochę chemikaliów.

5. Gabinet przyrodniczy.

a) Zoologiczny dział:

1. Młody lampart, przysłany przez Misjonarzy Towarz. Jez. w Zambezie.

2. Kozica tatrzańska, dar. JW. P. Gałęcki, szef sekcji Min. Skarbu w Wiedniu.

3. Żbik, zastrzelony w lesie zakładowym.

4. Daniel z parku zakładowego.

5. Głuszc.

6. Pszczołojad.

7. Błotniak stawowy.

8. Sowa puszczyk.

9. Dzieciół czarny.

10. „ zielony.

11. „ pstry większy.

12. Rybitwa.

13. Jaskółka biała, zabita w Laszkach murowanych; dar. P. Janicki.

Zakupiono:

14. Myszolów włośchaty.

15. Sokół drzemlik.

16. Birkut bielik.

17. Kania czarna.

18. Błotniak zbożowy.

19. Sokół pustułka.

20. Jastrząb gołębiarz.

21. Krogulec.

22. Sowa puszczyk.

23. „ pójdzka.

24. Kruk.

25. Cietrzew.

26. Jarząbek.

27. Jemiołuszek.
28. Jer.
29. Kurka wodna.
30. Nur czarnoszynny.

b) Mineralogiczny dział:

1. Dwa fosforyty z Wołynia, dar. J. Procner, ucz. IV kl.
2. Kawałek szkła wodnego, „ „ „ „ „ „
3. Minerale z Hellwy Mansfeld (Saksonia), dar. X. W. Prochyra T. J.
4. Rozmaite sole ze Stassfurtu (Anhalt), dar. X. W. Prochyra T. J.
5. Różne minerale i skamienieliny z Bukowiny, dar. P. Lerski.
6. Łaski kamienne, wydobyte z pokładów skalnych przy próbnem wierceniu ziemi w celu szukania węgla, wykazujące różne warstwy skał; dar. P. J. Karkoschka z Karwiny.
7. Gips włóknisty z okolic Tłumacza, dar. J. Biesiadecki, ucz. kl. IV.

6. Zbiór numizmatyczny.

Zbiór numizmatyczny zwiększył się o 50 medali i medalików, 13 monet złotych, 49 srebrnych, 37 miedzianych, 2 znaczki państwczynie i 1 pieczętkę. Z tego nabyto: 35 medalików i medali, 12 monet złotych i 7 srebrnych. Resztę ofiarowali: X. Kanonik Walery Gromadzki, XX. A. Boc, B. Jabłoński, M. Kohlsdorfer, K. Konopka, K. Krokoszyński, J. Sawicki, A. Wojnar, Br. Wołytych. Dwa medale i 30 monet ofiarowali uczniowie: J. Biesiadecki, M. Cieszewski, Sz. Grzybowski, Ir. Łęgosz (11 monet srebr.), J. Małek (tal.), R. Max (7 monet srebr. w tem 2 ruble), T. Pieniążek, J. Pilecki (med. srebr. jub. Konstancya), T. Wilczek (tal. baw. i orła gdańsk.), M. Woliński (med. srebr. »Austria«).

7. Gabinet sali rysunkowej.

Zawiaďowca: nauczyciel rysunków Z. Wołytych T. J.

I. Dział dla rysunków wolnoręcznych:

- a) Albumy: *Bukowski*: Album malarzy polskich. Paryż 1913. — *Dolmetsch*: Der Ornamentenschatz. Stuttgart 1913. — *Ferrari*: Scenografia. Torino 1913. — *Havard*: La France artistique I. Pa-

ris (dar. p. G. Seyfarth). — *Hoffmann*: Decorative Vorbilder, XXVI Jahr. Stuttgart. — *Seemann*: Die Galerien Europas, XVII Jahr. Leipzig. — *Farben-Photographie*, Heft 5—12. Leipzig. — *Sonnenwend*: Lwów w karykaturze. Lwów 1914. — *Rzym Papieży*. Warszawa. — *Weicher*: Kunstbücher, Heft 1—40. Berlin.

b) Czasopisma i wydawnictwa sporadyczne: *Burger*: Handbuch der Kunstwissenschaft, Heft 3—10. Neubabelsberg 1913. — *Gauguet*: Le Moniteur du Dessain, XVI annés. Paris 1913. — *Gesellschaft für christl. Kunst*: Die christliche Kunst, X Jahrg. München 1913. — *Knackfuss*: Künstler Monographien, t. 108—110. Bielefeld. — *Matzke*: Kształt i barwa, zeszyt 3—4. Lwów 1913. — *Rutowski*: Sztuka, r. IV. Lwów 1913. — *Spelth*: Farbige Ornamente. Leipzig. — *Ver. öst. Zeichenlehrer*: Zeitschrift für Zeichen- und Kunstunterricht, XXXIX Jahrg. 11—12. Wien 1913. — *Vydra*: »Naš Směř«, V. rozn. Berno 1913.

c) Podręczniki: *Janusz*: Zdobnictwo ludowe. Lwów 1913. — *Heidrich*: Vlámische Malerei. Jena 1913. — *Mackfall Heldame*: Historia malarstwa, 1—59. Lwów 1913. — *Michalski*: Systematyczny kurs rysunków, I—II. Warszawa 1914. — *Peschka*: Freie Perspektive, I—II. Leipzig. — *Szydłowski*: Wit Stwosz. Kraków 1913. — *Zubrzycki*: Zwięzła historia sztuki, cz. I. Kraków 1914.

II. Dział dla rysunków technicznych:

a) Albumy: *Blücher*: Moderne Technik, I—XI. Wien 1913. — *Liebmann*: Moderne Bautischlerarbeiten. Leipzig 1914. — *Towarzystwo polskiej sztuki stosowanej*: Sztuka stosowana. Kraków 1913. — *Zubrzycki*: Skarb architektury w Polsce, rocz. V. Kraków 1913.

b) Czasopisma: *Anders*: Fotograf warszawski. Warszawa 1913. — *Böttner*: Der Praktische Ratgeber im Gartenbau, 29. Jahrg. Frankfurt a. d. O. — *Möser*: Typographische Jahrbücher, rocz. XXXV. Leipzig. — *Wachtl*: Kamera-Kunst, IX. Jahrg. Wien.

c) Podręczniki: *Bartel*: Wstęp do wykładow geometry wykreślnej. Lwów 1913. — *Bohnagen*: Der Stukkateur. Leipzig 1914. — *Chłopski*: Terenoznawstwo. Lwów 1912. — *Haeder*: Schnell-Perspektive für Maschinenbau. Wiesbaden 1914. — *Heer*: Feldmessen und Nivelieren. Wiesbaden 1910. — *Joachimczyk*: Moderne Flugmaschinen. Berlin 1914. — *Kahle*: Die Dampfmaschine.

Berlin 1914. — *Keiser*: Freies Skizzieren für Maschinenbau. Berlin 1914. — *Linke Adam*: Die Malerfarben. Esslingen 1913. — *Malanowicz*: Rzuty geometryczne. Warszawa 1913. — *Meissel*: Lehrbuch der technisch. Perspektive. Leipzig 1901. — *Porębski*: Nowe gatunki stali. Lwów 1913. — *Rebber-Pohlhausen*: Maschinenelemente. Mittweide. 1913. — *Szysko-Bohusz*: Rocznik architektoniczny 1912/13. Lwów.

δ) Sprzęty: 20 stołów rysunkowych nowszego systemu.

WAŻNIEJSZE ROZPORZĄDZENIA WŁADZ SZKOLNYCH.

C. k. Rada S. K. d. 21. lipca 1913. L. 10166/IV. wydała rozporządzenie w sprawie przedmiotów egzaminu dojrzałości w gimnazjach realnych i gimnazjach realnych zreformowanych.

Egzamin ustny uczniów publicznych i prywatystów w gimnazjach realnych i gimnazjach realnych zreformowanych obejmuje następujące przedmioty: język łaciński, drugi przedmiot językowy, historię i geografję, matematykę.

Z powyższego brzmienia wymienionego ustępu uzupełnienia do § 17. rozporządzenia o egzaminie dojrzałości w gimnazjach wynika, że o drugim języku, z którego egzamin ma się odbywać, rozstrzyga wynik egzaminu piśmiennego; będzie więc nim albo język wykładowy albo język niemiecki.

C. k. Rada S. K. dnia 26. sierpnia 1913. L. 9742/IV. wydała okólnik do Dyrekcyi gimnazjów w sprawie klasyfikacyi uczniów.

Konferencye gromadnicze, odbyte wskutek rozporządzenia c. k. Rady S. K. z d. 7. października 1912. L. 18399. dostarczyły obfitego materiału, który dowodzi, że zaledwie 35% uczniów na ogół uzdolnionych osiąga w następnym roku dostateczne wyniki w nauce, większość natomiast nie zdołała odpowiedzieć wymogom szkolnym i często nawet jest zniewolona zaniechać dalszych studiów.

Ponieważ praktyka ta, niezgodna z duchem i intencjami rozporządzenia Pana Ministra, w następstwach musiałaby się przyczynić do obniżenia poziomu naukowego gimnazjów, przeto po myśli restryktu JE. Pana Ministra Wyznań i Oświaty z d. 1 czerwca 1913. L. 2460 poleca Rada S. K., aby na przyszłość nie przyznawano stopnia »na ogół uzdolniony«:

1. uczniom, którzy już w roku poprzednim przeszli do klasy wyższej ze stopniem »na ogół uzdolniony«;

2. repetytom, którzy mimo powtarzania klasy nie zdołali we wszystkich przedmiotach osiągnąć dostatecznych wyników;

3. uczniom, którzy w ciągu roku szkolnego przy wszystkich klasyfikacyach okresowych mieli z trzech lub więcej przedmiotów notę niedostateczną;

4. uczniom, którzy przy klasyfikacyi z końcem roku szkolnego

otrzymali notę niedostateczną w tym samym przedmiocie, w którym na trzeciej konferencji okresowej, zamykającej I. półrocze, również otrzymali notę niedostateczną.

O postanowieniach powyższych, wchodzących w życie d. 1. września 1913., należy w odpowiedni sposób zawiadomić uczniów i ich rodziców.

C. k. Rada S. K. d. 1. paźdz. 1913. L. 8677/IV. wydała okólnik w sprawie ilości godzin przeznaczonych na naukę fizyki w II. półroczu w kl. VIII.

Rada S. K. poleca, by w przyszłości we wszystkich gimnazjach przeznaczono na naukę fizyki w kl. VIII. przez cały rok szkolny trzy godziny tygodniowo. Z tych trzech godzin należy w II. półroczu przeznaczyć jedną godzinę na powtarzanie przerobionego dawniej materiału.

C. k. Rada S. K. d. 15. paździer. 1913. L. 1026/IV. wydała okólnik w sprawie ferii szkolnych.

C. k. Rada S. K. poleca, aby naukę za pierwsze półrocze kończono 30. stycznia, a wykazy cenzur względnie świadectwa z datą 31. stycznia doręczono uczniom w dniu 31. stycznia.

W tym samym okólniku oznajmia R. S. K., że dzień zaduszny jest wolny od nauki szkolnej.

C. k. Rada S. K. okólnikiem z d. 31. paźdz. 1913. L. 10504/III. przypomina, że w bieżącym roku przypada 1600. rocznica wydania przez cesarza Konstantyna Wielkiego edyktu, który chrześcijanom przyznał zupełną swobodę religijną na równi ze wszystkimi innymi obywatelami państwa.

Aby pamiątka tej wielkiej w dziejach chwili nie przeszła w szkołach bez głębszego wrażenia, należy ją w stosowny sposób utrwalić w umysłach młodzieży szkolnej.

W pierwszym rzędzie dałby się ten skutek osiągnąć przez urządzenie z tej okazji stosownego obchodu w szkołach, w których stosunki na to pozwalają.

O ileby warunki nie były po temu, należy na lekcji historii powszechnej upamiętnić tę chwilę i podnieść jej doniosłe znaczenie, albo wyjaśnieniu znaczenia tej rocznicy poświęcić jedną egzortę, która da pożądaną sposobność utwierdzenia młodzieży w przywiązaniu do świętej wiary katolickiej.

C. k. Rada S. K. d. 17. listopada 1913. L. 25774/IV. wydała rozporządzenie w sprawie uczczenia trzechsetnej rocznicy śmierci Hipacego Pocięja, metropolity kijowskiego, który położył wielkie zasługi około wprowadzenia i utrwalenia unii wyznawców religii greckiej z Kościołem rzymsko-katolickim.

C. k. Rada S. K. d. 3. grudnia 1913. L. 13564/III. wydała okólnik w sprawie obchodu setnej rocznicy urodzin poety Tarasa Szewczenki, w którym poleca, by dyrekcye gimn. we wschodniej części kraju i grona nauczycielskie dołożyły wszelkiego starania, by obchód szkolny, nacechowany był powagą i podniosłym a wolnym od wszelkich rozdzwięków nastrojem, odpowiadającym godnie uroczystości chwili.

C. k. Rada S. K. d. 15. grudnia 1913. L. 21639/IV. wydała rozporządzenie w sprawie planu nauki języka polskiego jako drugiego języka krajowego w 8-klasowych szkołach średnich w Galicji.

C. k. Rada S. K. wydała d. 22. marca 1914. L. 4405/IV. okólnik w sprawie przestrzegania przy przyjmowaniu uczniów wieku ustawowego.

W sprawie wieku zawiera § 59. Zarysu Organizacyjnego z r. 1849. mającego moc i znaczenie ustawy, najwyraźniejszy przepis, że do przyjęcia ucznia do gimnazjum lub szkoły realnej potrzeba, aby starający się o przyjęcie ukończył dziesiąty rok życia.

Przepis ten powtórzony i objaśniony został ustawą z dnia 3. czerwca 1887. Dz. p. p. Nr. 70., która powiada, że uczeń ma »skończyć dziesięć lat życia przed upływem tego roku kalendarzowego, w którym się zgłosił do egzaminu wstępnego do kl. I«.

W ścisłym związku z tymi przepisami pozostają postanowienia § 4. rozporządzenia ministeryalnego z 29. lutego 1908. L. 10051. o egzaminach dojrzałości, na podstawie których nie wolno nikogo przypuścić do egzaminu dojrzałości, kto nie ma ukończonego przynajmniej ośmnastego roku życia w bieżącym roku kalendarzowym.

ORKIESTRA, KAPELA I CHÓR GIMNAZIALNY.

Orkiestra mieszana (wielka, pełna) jak i dęta pod kierownictwem X. Aleksandra Piątkiewicza liczyła 40 członków. Nadto uczniowie brali udział w kwartetach smyczkowych i dętych pod kierunkiem swoich nauczycieli muzyki. Próby orkiestry odbywały się dwa razy w tygodniu przez godzinę, próby kapeli w kwietniu i maju przez $\frac{1}{4}$ godziny codziennie.

Biblioteka dla nauczycieli muzyki liczy około 100 dzieł teoretycznych i 500 utworów do gry na poszczególne instrumenty.

Biblioteka orkiestrowa liczy 700 utworów, przeważnie na wielką orkiestrę i około 150 utworów na dętą muzykę.

Biblioteka chóru liczy około 600 utworów na głosy męskie i mieszane.

Czasopisma: Kwartalnik muzyczny. — *Musica sacra*. — *Die Musik*. — Przegląd muzyczny.

W ciągu bieżącego roku zakupiono: 10 utworów na wielką orkiestrę; — 1 skrzydłówkę (*Flügelhorn*); — 3 trąbki; — harmonium pedałowe i 3 bębny.

Chór męski odśpiewał w bieżącym roku następujące utwory:

a) Kościelne:

Adler: *Missa sollemnis* z tow. orkiestry. — *Chlondowski X.*: »Wejrzyj Maryo«. — *Flasza*: Zbiór pieśni kościelnych i 50 kolęd. — *Kreitmayer X. S. I.*: *Beata es*; *Omni die*; *Tantum ergo*. — *Molitor*, *Cantiones sacrae*: *Tantum ergo*; *Veni Creator*; *Iustus ut palma*; *O esca*; *Assupta est*; *Ave Maria*; *Tu es Petrus*; *Ecce sacerdos*; *Ave Regina*; *Regina caeli*; *Improperia*; *Vexilla*; *Te decet laus*; *Per signum crucis*; *Benedicat vos*. — *Piątkiewicz Al. X. T. J.*: Pieśni polskie kościelne; *Missa simplex*; *Missa in honorem S. Stanislai*. — *Stelle*: *Missa*, *Salve Regina*, z tow. orkiestry.

b) Świeckie:

Alp: *Scena przed kuźnią*, duet i chór z orkiestrą. — *Grieg*: *Hasło*. — *Lady Lindsay*: *Pieśń szkocka*. — *Liszt*: *Gaudeamus igitur* z tow. orkiestry. — *Schuberth*: *Kołysanka*. — *Różne pieśni* ludowe i patriotyczne.

Orkiestra odegrała w bieżącym roku następujące utwory:

Borodin: »Step środkowej Azji«, poemat. — *Chopin*: Mazurka n. 47; Polonez A dur. — *Gounod*: Introdukcya do »Fausta«. — *Hall*: Marsz amerykański. — *Haydn*: Symfonia. (Paukenwirbel). — *Höhne*: Fantazyja słowiańska, kornet z orkiestrą. — *Karłowicz*: Rapsodya litewska. — *Keler Bela*: Idyla węgierska, skrzypce z orkiestrą. — *Koczalski*: Legenda o św. Stanisławie. — *Kreutzer*: Nocleg w Grenadzie, uwertura. — *Lalo*: Rapsodya. — *Lehar*: Marsz cygański. — *Liszt*: »Gaudeamus igitur«, chór z orkiestrą. — *Mercadante*: Introdukcya do »Il Giuramento«. — *Metra*: Serenada hiszpańska na ksylofonie z orkiestrą. — *Mayerbeer*: Marsz koronacyjny z »Proroka«. — *Moniuszko*: »Halka«, uwertura. — *Nowowiejski*: »Swaty polskie«, uwertura. — *Rosey*: »The Scorcher« i »The Juggler«, marsze. — *Sabathil*: Dzwony jerozolimskie. — *Saint-Saëns*: Danse macabre. — *Smetana*: Muzyka baletowa z op. »Dwie wdowy«. — *Suppé*: »U celu podróży«, uwertura. — *Verdi*: »Aida«, marsz. — *Wajnert*: Marsz żałobny. — *Wroński*: »Nað Czeremoszem«, dumka i kołomyjka. — Od Krakowa, mazur.

Kapela odegrała: Kilkanaście marszów polskich, czeskich i niemieckich, nadto:

Chopin: Marsz żałobny ze Sonaty. — *Mascagni*: Intermezzo z »Kawaleryi«. — *Mossig*: Zbiór tanców i koncert w lesie. — *Ogiński*: Polonez. — *Prusza*: Dwa wieńce polskich pieśni, marsze, mazur i polka. — *Suppé*: Uwertura akademicka.

NADOBOWIĄZKOWA PRACA UMYŚLOWA I ZAJĘCIA.

Kółko topograficzne, złożone z uczniów klasy piątej, pod kierunkiem X. H. Libińskiego.

Ćwiczenia w pomiarze terenu metodą spólrzędnych zapomocą najprostszyc przyrządów, łąty, taśmy, węgielnicy. Zdejmowanie niezbyt wielkich parcel, położonych w najbliższem sąsiedztwie Zakładu, na podstawie wykonanej poprzednio przez kierownika poligonizacyi. Rysowanie planów zdjętych w ten sposób obrazow w podziałce 1 : 1000 i 1 : 500. Každy z członków kółka wykonał co najmniej jeden plan.

Ćwiczenia w rysowaniu szkiców krajobrazowyc w celu wprawnienia uczniow w należytym ujmowaniu i rozróznianiu form terenu. Ćwiczenia te odbywały się głównie podczas przechadzek w ciepłej porze.

Ćwiczenia w rysunku kreskowym, stosowanym w topografii wojskowej.

Pod koniec roku szkolnego przystąpiono do pierwszych ćwiczeń w zdejmowaniu ściśle topograficznym zapomocą stolika i tachymetra, a to według metody przyjętej dla tego rodzaju ćwiczeń w szkołach kadeckich. (Anleitung für den Unterricht an den Militär-erziehungs- und Bildungsanstalten. Schulmappierung, Kroquieren, herausgegeben vom k. u. k. Kriegsministerium. Wien 1913.

STATYSTYKA

	K L A S A			
	I	I	II	II
	publ.	pryw.	publ.	pryw.
1. Liczba.				
Z końcem roku szk. 1912/13	33	19	41	39
Z początkiem roku szkolnego 1913/14 przyjęto:	33	31	36	33
Podczas roku szkolnego przybyło:	3	2	2	—
Przeszło z drugiego oddziału z końcem półroczna	—	—	1	2
	36	33	39	35
A. Z tutejszego zakładu:				
a) z promocją z niższej klasy:	—	—	30	23
b) po przerwie	—	—	—	—
c) repetentów (nieuczelnionych)	—	—	2	1
B. Z innych zakładów:				
a) z promocją z klasy niższej	3	—	6	2
b) repetentów (nieuczelnionych)	1	1	1	1
C. Na podstawie egzaminu wstępnego:				
Razem	32	32	—	8
Po odjęciu 15 ucz. którzy przeszli z oddz. do oddz.	36	33	39	35
W ciągu roku szkolnego opuściło zakład	—	—	1	2
Przeszło z pocz. półroczna do innego oddziału:	8	1	—	3
Zatem z końcem roku szkolnego było:	—	—	2	1
	28	32	37	31
2. Według miejsca urodzenia było:				
Z Austrii	—	—	—	—
Z Bośni	—	—	1	—
Z Bukowiny	—	—	—	—
Z Chorwacyi	—	—	—	—
Z Czech	—	1	—	—
Z Galicyi	25	18	30	23
Z Królestwa Polskiego i prow. zabranych	3	12	6	8
Z W. Ks. Poznańskiego	—	1	—	—
Z Moraw	—	—	—	—
Z Rosyi	—	—	—	—
Z Rumunii	—	—	—	—
Ze Śląska pruskiego	—	—	—	—
Ze Styrii	—	—	—	—
Razem	28	32	37	31
3. Według języka ojczystego było:				
Mówiących po polsku	27	32	37	31
„ „ rusku	1	—	—	—
Razem	28	32	37	31
4. Według wyznania było:				
Obrządku rzymsko-katolickiego	24	32	37	31
„ ormiańsko-katolickiego	1	—	—	—
„ grecko-katolickiego	3	—	—	—
Razem	28	32	37	31

UCZNIÓW.

K L A S A											Razem
IIIa	IIIb	IVa	IVb	Va	Vb	VIa	VIb	VIIa	VIIb	VIII	
39	35	29	29	32	26	29	27	41		47	466
36	37	39	38	26	27	30	28	31	31	37	493
1	1	—	1	—	—	1	—	—	1	—	12
—	1	3	6	—	—	—	1	—	1	—	(-15)
37	39	42	45	26	27	31	29	31	33	37	505
33	32	35	37	23	21	26	28	26	28	37	379
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	1	2	4	1	2	1	1	1	—	—	16
3	3	3	2	1	2	—	—	—	—	—	25
—	—	—	—	1	—	1	—	—	—	—	6
1	3	2	2	—	2	3	—	4	5	—	94
37	39	42	45	26	27	31	29	31	33	37	520
—	1	3	6	—	—	—	1	—	1	—	15
5	2	2	6	1	4	1	1	10	7	1	52
1	—	6	3	—	—	1	—	1	—	—	(-15)
31	37	34	36	25	23	29	28	20	26	36	453
—	1	1	—	—	1	1	—	—	—	—	3
—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2
—	—	3	—	1	—	—	—	—	1	—	6
—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	1
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1
26	23	23	29	20	16	26	6	16	16	30	327
4	11	6	6	3	5	2	21	3	6	4	100
—	1	—	1	1	—	—	—	—	—	—	4
—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1	2
—	—	—	—	—	—	—	1	—	1	—	2
1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1
—	—	—	—	—	—	—	—	1	1	1	3
—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	1
31	37	34	36	25	23	29	28	20	26	35	453
31	37	34	36	25	23	29	26	19	26	35	448
—	—	—	—	—	—	—	2	1	—	1	5
31	37	34	36	25	23	29	28	20	26	36	453
30	35	31	36	23	22	26	26	19	24	33	429
1	1	1	—	1	—	1	—	—	1	—	7
—	1	2	—	1	1	2	2	1	1	3	17
31	37	34	36	25	23	29	28	20	26	36	453

						KLASA					
						I		II			
						publ.	pryw.	publ.	pryw.		
5. Wiek uczniów:											
11 lat miało	16	16	—	—		
12 " "	4	10	18	12		
13 " "	7	6	14	12		
14 " "	1	—	5	7		
15 " "	—	—	—	—		
16 " "	—	—	—	—		
17 " "	—	—	—	—		
18 " "	—	—	—	—		
19 " "	—	—	—	—		
20 " "	—	—	—	—		
21 " "	—	—	—	—		
22 " "	—	—	—	—		
23 " "	—	—	—	—		
24 " "	—	—	—	—		
25 " "	—	—	—	—		
26 " "	—	—	—	—		
					Razem	28	32	37	31		
6. Miejsce zamieszkania rodziców:											
a) W siedzibie zakładu	4	—	5	—		
b) " powiecie	1	—	1	—		
c) " w innych powiatach Galicyi a mianowicie:											
Powiat Biała	—	—	—	—		
" Bochnia	—	—	—	—		
" Borszczów	—	—	—	—		
" Brody	—	1	1	—		
" Brzesko	—	—	—	—		
" Brzeżany	—	1	—	1		
" Brzozów	—	1	1	—		
" Buczacz	—	—	—	—		
" Chrzanów	—	—	—	—		
" Cieszanów	—	—	2	—		
" Czortków	—	—	—	—		
" Dąbrowa	2	—	—	—		
" Dobromil	1	1	—	1		
" Dolina	—	—	—	—		
" Drohobycz	3	—	1	4		
" Gorlice	—	—	1	1		
" Gródek Jagiel.	1	—	—	—		
" Horodenka	—	—	—	—		
" Husiatyn	—	—	—	—		
" Jarosław	1	—	—	1		
" Jasło	—	—	—	—		
" Jaworów	—	—	—	—		
" Kałusz	—	—	—	—		
" Kamionka strum.	—	—	—	—		
" Kolbuszowa	—	—	—	—		
" Kołomyja	1	—	—	—		
" Kossów	—	—	—	—		
" Kraków	—	—	3	3		

K L A S A											Razem
IIIa	IIIb	IVa	IVb	Va	Vb	VIa	VIb	VIIa	VIIb	VIII	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	32
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	44
11	14	—	—	—	—	—	—	—	—	—	64
12	10	12	14	—	—	—	—	—	—	—	61
6	13	11	11	11	10	—	—	—	—	—	62
1	—	9	7	8	8	12	15	—	—	—	60
1	—	2	4	5	4	11	6	8	12	—	53
—	—	—	—	1	1	4	5	4	7	17	39
—	—	—	—	—	—	2	2	6	4	9	23
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	4	4
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	2
—	—	—	—	—	—	—	—	2	1	1	4
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1
—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	—	2
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1
31	37	34	36	25	23	29	28	20	26	36	453
4	2	1	—	2	—	2	—	1	—	—	21
1	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	4
—	—	—	—	—	—	—	—	1	1	—	2
—	—	1	1	—	—	—	—	—	1	—	1
—	—	—	—	1	—	—	—	1	—	1	4
—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1
—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	2
—	1	—	—	—	—	2	—	—	—	—	1
—	—	—	—	—	1	—	1	—	—	—	3
—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	4
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1
—	1	1	—	—	—	1	—	2	—	1	8
—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	1	3
2	—	2	—	—	—	2	2	—	—	—	16
—	—	—	—	—	1	—	1	—	1	—	5
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1
—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	1
—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	1
—	1	1	—	—	2	—	—	—	—	3	9
—	—	1	1	—	—	2	—	—	—	—	4
—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	1	2
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1
1	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	2
—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	1	2
—	—	—	1	1	—	—	—	—	—	—	1
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2
2	1	1	1	3	1	1	—	1	1	3	21

	K L A S A			
	I	I	II	II
	publ.	pryw.	publ.	pryw.
Powiat Krosno	—	—	1	—
„ Limanowa	—	—	—	—
„ Lisko	—	—	1	—
„ Lwów	—	—	—	—
„ Lwów (miasto)	1	2	3	4
„ Łańcut	—	—	—	—
„ Mościska	1	2	—	—
„ Myślenice	—	—	—	—
„ Nadwórna	—	—	2	—
„ Nowy Sącz	1	1	2	—
„ Pilzno	—	—	—	1
„ Podgórze	—	—	—	—
„ Podhajce	—	1	1	—
„ Przemyśl	1	1	2	—
„ Przemyślany	—	—	—	—
„ Przeworsk	—	1	—	—
„ Radziechów	—	—	1	—
„ Rawa ruska	—	—	—	—
„ Rohatyn	—	—	—	—
„ Ropczycze	1	—	—	1
„ Rudki	—	—	—	—
„ Rzeszów	2	1	1	1
„ Sambor	1	—	—	—
„ Sanok	—	1	—	1
„ Skałat	—	—	—	—
„ Śniatyn	—	—	—	—
„ Sokal	—	—	—	—
„ Stanisławów	1	—	—	—
„ Stryj	—	—	—	—
„ Strzyżów	—	—	—	—
„ Tarnobrzeg	—	3	—	3
„ Tarnopol	—	—	1	—
„ Tarnów	—	1	—	—
„ Tłumacz	—	—	—	—
„ Trembowła	—	—	—	1
„ Wadowice	—	—	—	—
„ Wieliczka	—	—	—	—
„ Zaleszczyki	1	—	—	—
„ Zbaraż	—	1	—	—
„ Złoczów	—	—	—	—
„ Żółkiew	1	—	—	—
„ Żydaczów	—	—	—	—
„ Żywiec	—	—	—	—
Inne kraje Monarchii	—	—	1	—
Inne państwa	3	13	6	8
Razem	28	32	37	31

K L A S A											Razem
IIIa	IIIb	IVa	IVb	Va	Vb	VIa	VIb	VIIa	VIIb	VIII	
—	—	1	—	—	—	1	—	—	—	4	7
—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	1	2
—	—	—	—	2	—	—	1	—	—	4	8
—	1	—	—	—	—	—	—	—	1	—	2
2	2	7	5	3	3	6	4	4	3	6	55
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	2
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3
1	—	—	—	—	—	—	—	1	1	—	3
2	1	—	—	—	1	—	1	1	—	—	8
—	1	1	1	—	1	1	—	2	2	—	13
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1
—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	1
—	—	—	1	1	—	1	—	1	—	2	8
2	3	2	2	1	—	2	2	—	—	1	19
—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	1
—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	2
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1
2	1	—	1	—	2	—	—	—	—	—	6
2	1	—	2	—	—	—	1	—	—	—	6
—	1	—	1	—	—	—	—	—	—	—	4
1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1
—	1	—	1	2	—	—	1	—	—	—	10
—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	1	3
—	—	1	—	—	—	2	—	1	1	2	9
1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1
—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	1	2
—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	1
—	—	—	1	1	—	—	1	—	—	2	6
—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	1
—	—	—	1	1	—	—	—	—	—	—	1
—	1	—	1	—	1	—	—	—	—	—	3
—	1	—	—	1	1	—	1	—	—	—	10
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1
—	—	—	1	—	—	—	1	—	—	—	2
—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	2
1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1
—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	1	2
1	—	—	—	1	—	1	—	—	2	—	6
—	1	—	—	—	—	—	—	—	1	—	3
1	—	1	1	1	1	1	—	—	1	1	8
—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	2
—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	1	2
—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	1
—	2	3	1	1	—	—	—	—	—	1	9
5	13	6	5	3	5	2	7	4	8	3	91
31	37	34	36	25	23	29	28	20	26	36	453

	K L A S A			
	I publ.	I pryw.	II publ.	II pryw.
10. Klasyfikacja:				
a) Uzupełnienie klasyf. za II. pół. r. szk. 1912/13				
Pozwolono powtórzyć egzamin z 1 przedm.	—	—	—	—
Egzamin ten złożyło	—	—	—	—
Ostateczny wynik klasyf. za II. półr. r. szk. 1912/13				
Uznano za chlubnie uzdolnionych:	9	5	9	4
„ „ uzdolnionych:	20	13	22	27
„ „ „ na ogół:	3	1	5	3
„ „ nieuzdolnionych:	1	—	5	3
Nie klasyfikowano	—	—	—	2
Razem	33	19	41	39
b) Klasyfikacja za rok szkolny 1913/14				
Uznano za chlubnie uzdolnionych:	4	9	10	9
„ „ uzdolnionych:	24	20	26	14
„ „ „ na ogół:	—	—	—	2
„ „ nieuzdolnionych:	—	2	—	6
Pozwolono powt. egz. z jednego przedm.:	—	—	—	—
Przeznaczono do egzam. uzupeł.	—	—	—	—
Nie klasyfikowan:	—	1	1	—
Razem	28	32	37	31

K L A S A											Razem
IIIa.	IIIb.	IVa	IVb.	Va.	Vb.	VIa	VIb.	VIIa.	VIIb.	VIII	
—	—	—	—	3	1	1	—	2	—	2	9
—	—	—	—	3	—	1	—	2	—	2	8
7	3	4	4	3	2	3	4	9	—	11	77
27	27	17	17	28	20	25	23	30	—	36	332
2	3	4	5	—	—	—	—	—	—	—	26
3	2	4	3	1	4	1	—	2	—	—	29
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2
39	35	29	29	32	26	29	27	41	—	47	466
3	6	5	1	3	5	3	1	2	3	11	75
26	26	27	27	17	15	24	26	15	18	23	328
—	—	—	3	—	—	—	—	—	—	—	5
2	5	1	5	3	3	—	—	1	4	—	32
—	—	1	—	2	—	2	1	2	1	2	11
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2
31	37	34	36	25	23	29	28	20	26	36	453

KRONIKA ZAKŁADU*).

Rok szkolny rozpoczął się we środę dnia 3. września nabożeństwem; uroczystą Mszę św. odprawił X. Rektor Jan Rostworowski, egzortę wygłosił X. Adolf Lachman.

Dnia 9. września i 19. listopada wzięła młodzież udział w nabożeństwie odprawionem za spokój duszy ś. p. Cesarzowej Elżbiety.

Dnia 14. września odbył się w Zakładzie zjazd »Związku Chyrowiaków«.

W dniach 16—19. września odprawili uczniowie rekolekcye: starsi pod kierunkiem X. Stefana Bratkowskiego, młodsi pod kierownictwem X. Dyrektora Krysy.

Dnia 20. września po południu składało kilku abiturjentów egzamin dojrzałości w terminie jesiennym.

Imieniny Najjaśniejszego Pana obchodził Zakład uroczystem nabożeństwem dnia 4. października.

Dnia 26. października odegrała młodzież Zakładu poemat dramatyczny Józefa Korzeniowskiego »Mnich«, a dnia 1. listopada kilka scen z dramatu Szekspira »Król Jan«.

Dnia 7. listopada zmarł w Zakładzie ś. p. X. Aleksander Gromadzki, długoletni profesor; cała młodzież wzięła udział w pogrzebie i nabożeństwie żałobnem.

Dnia 9. listopada odbyło się uroczyste nabożeństwo z okazji 1600 letniego jubileuszu Edyktu medyolańskiego Konstantyna. Młodzież przystąpiła do św. Sakramentów i dopełniła innych warunków dla uzyskania odpustu zupełnego. Egzortę, zastosowaną do okoliczności, wygłosił X. Karol Krokoszyński.

Dnia 16. listopada obchodził Zakład uroczystie święto patrona młodzieży, Św. Stanisława Kostki; w tym dniu 25 najmłodszych uczniów przystąpiło do Stołu Pańskiego.

Dnia 29. listopada młodzież Zakładu wzięła udział w nabożeństwie żałobnem za poległych w r. 1830 i 1831.

Dnia 8. grudnia wziął cały Zakład udział w akademii, urządzonej przez Kongregację Maryańską konwiktarów ku czci Niepokalanej Boga Rodzicy.

*) Życie szkolne i konwiktowe, oraz zajęcia zmierzające do fizycznego rozwoju młodzieży, opisane szczegółowo przez samych uczniów, podaje Kronika konwiktowa, umieszczona w »Kwartalniku Chyrowskim«.

Od 9. do 13. grudnia odbywał lustrację Zakładu J. W. P. Radca Dworu Dr. Emanuel Dworski.

Po zakończeniu pierwszego półrocza, uczniowie Zakładu wystąpili dnia 1. lutego z popisem muzycznym, a dnia 2. lutego z przedstawieniem komedyi Moliera p. t. »Hultajstwa Skapena«.

Dnia 19. marca w uroczystości św. Józefa, Patrona Zakładu, odprawił nabożeństwo W. X. Rektor, egzortę do młodzieży wypowiedział X. Dyrektor; cały konwikt przystąpił do św. Sakramentu Ołtarza.

W dniach 24, 25. i 26, kwietnia klasa VIII w celu przygotowania się do obioru stanu odprawiła rekolekcye pod kierownictwem X. Dyrektora.

W rocznicę Konstytucyi 3. maja wszyscy uczniowie wzięli udział w nabożeństwie, po którym odśpiewano »Boże coś Polskę. Tegoż dnia Zakład dostąpił niezwykłego zaszczytu: J. E. P. Namiestnik Dr. Witold Korytowski z zastępcą Wiceprezydentem c. k. Rady Szkolnej Krajowej, Radcą Dworu Dr. Stanisławem Okęckim, z inspektorem krajowym szkół średnich, Radcą Dworu Dr. Emanuelem Dworskim, oraz całym szeregiem najwyższych dostojników świeckich ze Lwowa, zwiedził urządzenie Zakładu. Na powitalną przemowę W. X. Rektora J. E. P. Namiestnik odpowiedział, wyrażając uznanie dla umiejętnego kierownictwa i gorliwej, wydającej piękne owoce pracy członków Zakonu. Imieniem konwiktów przemówił Jan Kozłowski z kl. VIII, poczem uczniowie przedstawili scenę przed kuźnią z »Kościuszki pod Raclawicami«.

W dniach 18, 19. 20 maja odbywał się piśmienny egzamin dojrzałości

Dnia 25. maja młodzież Zakładu miała wspólną majówkę w lasach około Liska.

Dnia 5. czerwca Najprzewielebniejszy Ks. Biskup Karol Fischer udzielał w kaplicy Zakładu uczniom młodszemu sakramentu Bierzmania.

Ustny egzamin dojrzałości odbywał się od 8—11 czerwca pod przewodnictwem J. W. P. Radcy Dworu Dr. Emanuela Dworskiego, c. k. Inspektora krajowego szkół, a od 11—13 pod przewodnictwem W. P. Dyrektora, Józefa Staromiejskiego.

Dnia 14. czerwca w sali popisowej rozdano abiturjentom świadectwa; przemówił do opuszczających Zakład W. X. Rektor, w imie-

niu abiturjentów zęgnął XX. Profesorów i młodszych kolegów Jan Kozłowski.

Uroczyste zakończenie roku szkolnego odbyło się dnia 25. czerwca. Po nabożeństwie dziękczynnem odczytano w obecności grona nauczycielskiego klasyfikację i wzorowym uczniom rozdano nagrody.

KRONIKA ŻAŁOBNA ZAKŁADU.

Ś. p. Ks. Aleksander Gromaǳki T. J.

Profesor Zakładu Chyrowskiego.

Ś. p. X. Aleksander Gromaǳki urodził się 20. marca 1833 r. w Sielcu koło Kowla. Początkowo kształcił się w Łucku, skąd w r. 1849 wraz z młodszym bratem Walerym, późniejszym długoletnim proboszczem w Tomsku na Syberyi, przeniósł się do Równego i tu w r. 1855 ukończył gimnazjum.

Studya uniwersyteckie odbywał w Kijowie. Po ukończeniu uniwersytetu poświęcił się astronomii i jako asystent przy obserwatorium astronomicznem pozostał do r. 1863. Tu zaskoczyło go powstanie styczniowe. Stanowisko, jakie zajmował i opinia, jaką miał u władz uniwersyteckich zabezpieczyły go przed podejrzliwością rządu tak, że mógł pomagać powstańcom w przechowywaniu broni.

Z Kijowa udał się do Petersburga, gdzie otrzymał posadę astronoma w Pułkowie. Owocem pięcioletniej pracy w Pułkowie była rozprawa, napisana w języku rosyjskim p. t. »Badania podziałów astronomicznych kół«.

W r. 1869 otrzymał w uniwersytecie petersburskim stopień »magistra astronomii i mechaniki«. Wkrótce potem powołano go do uniwersytetu w Moskwie. W czasie ośmioletniego tam pobytu wydał w języku francuskim: »Badania podziałów koła południowego«, »Obserwacje Marsa«, »Dokładny sposób badania omyłek termometrów«, »Obliczenia obserwacji gwiazd stałych«.

W r. 1877 otrzymał już jako »radca kolejalny« tytuł »astronoma obserwatora ces. mosk. uniwersytetu« i order św. Stanisława III. klasy.

Pod wpływem, jak sam opowiadał, pism X. Stanisława Załęskiego T. J. poczęło się w jego duszy rozwijać powołanie do stanu zakonnego. W grudniu 1877 r. przybył do Krakowa, potem odwiedził dom nowicyatu w Starejwsi; dnia 15. sierpnia 1878 r., porzucając świetnie zapowiadającą się karierę, wstąpił do zakonu Towarzystwa Jezusowego.

W r. 1883 z rąk X. Biskupa Dunajewskiego otrzymał święcenia kapłańskie i zaraz tego roku Przełożeni zakonni przeznaczyli go na nauczyciela fizyki i matematyki w tarnopolskim konwikcie. Przeniesienie konwiktu tarnopolskiego do Chyrowa i założenie gimnazjum z prawem publiczności w Chyrowie, skłoniło Przełożonych że, mimo późnego wieku, zaproponowali ś. p. X. Aleksandrowi złożenie egzaminu państwowego, wymaganego do nauczania w gimnazyach austriackich. Przed życzeniem nie cofnął się ś. p. Aleksander i w r. 1892 złożył na uniwersytecie Jagiellońskim egzamin nauczycielski z fizyki i matematyki.

Przez 21 następnych lat poświęcił się pracy wychowawczej i nauczycielskiej. Charakter ujmujący, prawy, przystępny, łagodność obejścia i dobroć z czystej duszy płynąca, jednały mu serca braci zakonnych i uczniów. Poza godzinami szkolnymi chętnie im pomagał, a gdzie widział talent i ochotę do nauki pracował nad zaprawieniem ucznia w godzinach pozaszkolnych do wyższych studyów. W ciągu pracy zawodowej nauczycielskiej ogłosił w r. 1905 w sprawozdaniu gimnazyalnem rozprawę p. t. »Zaćmienie słońca całkowite i ich znaczenie w badaniu budowy słońca« i »Anoroidy i sposób ich badania«.

Działalność profesorska nie wyczerpywała jednak zakresu jego pracy. W wolnych chwilach wyjeżdżał, a czynił to niemal do ostatnich lat, z posługą duchową, by ludowi polskiemu, rozprószonemu i żyjącemu zdala od parafialnych kościołów, nieść słowo boże: posługę religijną.

Zmarł po dłuższej chorobie dnia 7. listopada. W niedzielę d. 9. listopada złożono ciało ś. p. O. Aleksandra obok zwłok jego przełożonych i przyjaciół: OO. Jackowskiego, Mycielskiego, Stopki, Stefańskiego i Nowaka.

R. i. p.

WYNIK EGZAMINU DOJRZAŁOŚCI.

1. Termin jesienny r. 1913.

Piśmienny egzamin dojrzałości odbył się od 16—18. września

Do egzaminu dojrzałości wyznaczono następujące tematy:

1. Tematy polskie (do wyboru):

a) Wpływ rewolucyi listopadowej na kierunek i rozwój literatury polskiej.

b) Wpływ położenia geograficznego na rozwój kultury.

c) Stosunki polsko-krzyżackie.

2. Temat łaciński: Tacyt: Germ. c. 15—16.

3. Temat grecki: Demostenes: Ol. I. 16—20.

Egzamin ustny dojrzałości odbył się 20. września pod przewodnictwem W. P. Ludwika Sroczyńskiego, kierownika filii c. k. gim. w Samborze, jako delegata c. k. Rady S. Krajowej.

Świadectwo dojrzałości otrzymali:

Liczba	Nazwisko i imię	Dzień i rok urodzenia	Miejsce urodzenia	Przyszły zawód
1	Chwalibóg herbu Strze- mię Mieczysław	8. III. 1894	Kasina Wielka w Galicyi	Agronomia
2	Tertsch Jan	5. VIII. 1895	Kaczyka na Bukowinie	Akademia górnicza
3	Lewiński Stanisław	15. XI. 1892	Ustyanowa w Galicyi	Wojsko
4	Robel Wiktor	19. III 1894	Baligród w Galicyi	Medycyna

2. Termin letni.

Piśmienny egzamin dojrzałości odbył się od 18—20 maja.

Do egzaminu dojrzałości wyznaczono następujące tematy:

1. Tematy polskie (do wyboru):

a) Dzieje kolonizacyi niemieckiej na ziemiach polskich i jej skutki.

b) Problem narodowego bytu i wyzwolenia z niewoli w poezyi polskiej.

c) »Wolność — jak wszystko na świecie — nie tyle zdobywa się walką, ile mądrością i pracą«. Tę myśl Prusa (»Dzieci«) wyjaśnić, rozwinąć, uzasadnić.

2. Temat łaciński: Tacitus: Ann. XIII. c. 34. od słów: »Eius anni principio« do końca 35. r.

3. Temat grecki: Platon: Fedon r. 57.

Egzamin ustny dojrzałości odbył się od 8 — 9. czerwca 1914 pod przewodnictwem J. W. P. Radcy Dworu Emanuela Dworskiego, a od 9 — 13. czerwca pod przewodnictwem W. P. Dyrektora gimn. w Drohobyczu, Radcy Józefa Staromiejskiego, jako Delegata c. k. Rady S. Krajowej.

Świadectwo dojrzałości otrzymali:

Liczba	Imię i nazwisko	Dzień i rok urodzenia	Miejsce urodzenia	Przyszły zawód
1	Armółowicz Józef	7. IV. 1896	Kraków w W. Ks. Krak.	Prawo
2	Bauman Jerzy	24. IV. 1895	Zaleszczyki w Galicyi	Prawo
3	Gołębski herbu Pobóg Konstanty	13. X. 1896	Szumłany w Galicyi	Agronomia
4	Heyda Kazimierz	30. XI 1894	Kaczyka na Bukowinie	Leśnictwo
5	Ignatowicz Kazimierz (z odzu)	25. VIII. 1895	Czołhynie w Galicyi	Technika
6	Z Kałuszyna Kałuski herbu Rogala Jerzy	15. I. 1895	Zegartowice w Galicyi	Agronomia
7	Kirchmayer Jerzy (z odzn.)	29. VIII. 1895	Kraków w W. Ks. Krak.	Filozofia
8	Kowalski Tadeusz (z odzn.)	24. XI. 1896	Tołszczów w Galicyi	Akademia eksportowa
9	Kozłowski Jan	20. VI. 2. VII. 1895	Warszawa w Król. Polsk.	Akademia handlowa
10	Kozłowski Józef	31. V. 12. VI. 1892	Warszawa w Król. Polsk.	Teologia
11	Kucharski Antoni	8. IV. 1896	Borszczów w Galicyi	Akademia eksportowa

Liczba	Imię i nazwisko	Dzień i rok urodzenia	Miejsce urodzenia	Przyszły zawód
12	Laskowski herbu Korab Zygmunt (z odzn.)	26. X. 1896	Lwów w Galicyi	Technika
13	Lewicki Aleksander	6. III. 1896	Łańcut w Galicyi	Leśnictwo
14	Łubkowski herbu Bończa Juliusz	13. XII. 1896	Porzecze w Galicyi	Leśnictwo
15	Makohoński Konstanty	6. IX. 1893	Grochowce w Galicyi	Wojsko
16	Maniewski Odrowąż Roman	7. II. 1896	Zbaraż w Galicyi	Akademia eksportowa
17	Mazurek Stefan (z odzn.)	25. XII. 1891	Polubice w Król. Polsk.	Teologia
18	Michalski Zdzisław	7. I. 1894	Przemyśl w Galicyi	Teologia
19	Myszkowski herbu Ja- strzębiec Tadeusz	25. III. 1896	Hruszowice w Galicyi	Akademia eksportowa
20	Ostrowski Jerzy (z odzn.)	11. IV. 1896	Myszkowice w Galicyi	Akademia handlowa
21	Piątkiewicz Stanisław	3. I. 1896	Zator w Galicyi	Technika
22	Richtmann Wilhelm	29. X. 1896	Lwów w Galicyi	Technika
23	Starowieyski Biberstein Stanisław	11. V. 1895	Ustrobna w Galicyi	Wojsko
24	Stoklasa Tadeusz (z odzn.)	24. VI. 1896	Zaleszczyki w Galicyi	Technika
25	Strutyński Alfred	20. X. 1894	Ubinie w Galicyi	Akademia górnicza
26	Ze Strzelec Strzelecki h. Jastrzębiec Józef (z odzn.)	5. VII. 1896	Rohatyn w Galicyi	Technika
27	Świeżawski herbu Pa- przyca Tomasz (z odzn.)	5. 17. XII. 1896	Łykoszyn w Król. Polsk.	Chemia
28	Z Lubomirza Treter Tadeusz	8. X. 1896	Laszki król. w Galicyi	Agronomia

Liczba	Imię i nazwisko	Dzień i rok urodzenia	Miejsce urodzenia	Przyszły zawód
29	Br. Wallisch Józef	25. VII. 1896	Żabie w Galicyi	Agronomia
30	Warchałowski Maryan (z odzn.)	6. XI. 1893	Stanisławów w Galicyi	Teologia
31	Wilusz Antoni (z odzn.)	7. VI. 1892	Korczyna w Galicyi	Teologia
32	Wojciechowski Feliks (z odzn.)	1. XII. 1895	Jarosław w Galicyi	Technika
33	Wojtas Eugeniusz (z odzn.)	13. III. 1888	Bytom na Śląsku prusk.	Teologia
34	Zabdyr Władysław	3. II. 1890	Stryszowa w Galicyi	Teologia
35	Zabłocki Karol (z odzn.)	28. I. 1896	Lwów w Galicyi	Filozofia

Wykaz książek szkolnych na rok 1914/15.

KLASA I.

Religia. Wielki katechizm religii katolickiej, (zatwierdzony przez Episkopat austriacki w dniu 9. kwietnia 1894.) Kraków 1910. K. 0·60.

Język polski. Konarski: Zwięzła gramatyka języka polskiego. Lwów 1911. Opr. K. 0·50. — Dr. Maryan Reiter: Czytania polskie dla klasy I. z ilustracjami. Kraków 1910. Opr. K. 3·—.

Łacina. Steiner-Scheindler: Ćwiczenia łacińskie dla I. klasy. Wyd. opracowane przez A. Frączkiewicza i F. Próchnickiego. Lwów 1907. Opr. K. 1·20. — Samolewicz: Zwięzła gramatyka jęz. łacińskiego. Wyd. 6. Lwów 1907. Opr. K. 1·—.

Język niemiecki. German-Petelenz-Gajczak: Ćwiczenia niemieckie dla klasy I. Wyd. 7. Lwów 1910. K. 2·40.

Geografia. Mazurek: Krótki rys geografii. Lwów 1908. K. 1·—.

Historia powszechna: B. Gebert i G. Gebertowaz: Opowiadanie z dziejów ojczyźtych. Lwów 1910. Opr. K. 2·20.

Matematyka: I. Kranz: Arytmetyka na klasę I. Kraków 1911. Opr. K. 2·20. — I. Kranz: Geometria poglądowa na klasę I. Wyd. 2. K. 1·30.

Historia naturalna: Nusbaum-Wiśniowski: Wiadomości z zoologii dla niższych klas szkół średnich. Wydanie 3. Lwów 1910. K. 3·60. — Rostafiński: Botanika szkolna na klasy niższe. Wyd. 6. 1907. Opr. K. 2·60.

KLASA II.

Religia: Wielki katechizm rel. kat. Zatw. przez Episkopat austriacki. Kraków 1910. K. 0·60.

Język polski. Reiter: Czytania polskie dla II. klasy z ilustracjami. Lwów 1911. Opr. K. 3·40. — Małeck: Gramatyka języka polskiego szkolna. Wyd. 11. Lwów 1911. Opr. K. 2·40.

Język łaciński. Samolewicz: Zwięzła gramatyka łacińskiego języka. Wyd. 6. Lwów 1907. Opr. K. 1·—.

Język niemiecki. German-Petelenz: Ćwiczenia niemieckie dla klasy II. Wyd. 6. K. 2·80.

Geografia. Siwak: Geografia dla klasy II. i III. Lwów 1911. K. 3·20.

Historia powszechna. Krotoski: Historia powszechna na klasy niższe. T. I. Kraków 1908. K. 2:50.

Matematyka. Kranz: Arytmetyka na klasę II. Kraków 1911. K. 1:50. — Kranz: Geometria poglądowa. Kraków 1910. Opr. K. 1:40.

Historia naturalna. Nusbaum-Wiśniowski: Wiadomości z zoologii dla niższych klas szkół średnich. Wyd. 3. Lwów 1910. K. 3:60. — Rostafiński: Botanika szkolna dla klas niższych. Wyd. 6. Kraków 1907. K. 2:60.

KLASA III.

Religia. Ks. Jougan: Liturgia. Wyd. 4. Lwów 1910. Opr. K. 1:40. — Ks. Szydelski: Dzieje biblijne starego zakonu. Lwów 1908. K. 1 —.

Język polski. Małecki: Gramatyka języka polskiego szkolna. Lwów 1911. Opr. K. 2:40. — Reiter: Czytania polskie dla III. klasy z ilustr. Lwów 1912. K. 3:40.

Język łaciński. Samolewicz-Soltysik: Gramatyka języka łacińskiego. Część II. Wyd. 9. Lwów 1909. Opr. K. 2:40. — Próchnicki: Ćwiczenia łacińskie dla klasy III. Wyd. 6. Lwów 1912. — Frączkiewicz: Nepos-Curtius. Czytanka łacińska. Lwów 1912. K. 2:30.

Język grecki. Ćwikliński: Gramatyka języka greckiego. Wyd. 3. Lwów 1912. Opr. K. 3:40. — Winkowski-Tabor-ski-Passowicz: Ćwiczenia greckie. Wyd. 3. Lwów 1910. Opr. K. 3.

Język niemiecki. German-Petelenz-Gayczak: Ćwiczenia niemieckie dla kl. III. Wyd. 5. Lwów 1911. K. 2:80.

Geografia. Siwak: Geografia dla klasy II. i III. Lwów 1911. Opr. K. 3:20.

Historia powszechna. Krotoski: Opowiadania z dziejów monarchii austr. węg. w związku z historią powszechną. Lwów 1910. Opr. K. 2:50.

Matematyka. Kranz: Arytmetyka na kl. III. Kraków 1910. K. 1:80. — Kranz: Geometria poglądowa na kl. III. Kraków 1910. K. 1:80.

Fizyka. Kawecki i Tomaszewski: Fizyka dla niższych klas szkół średnich. Wyd. 6. Kraków 1910. Opr. K. 2.

KLASA IV.

Religia. Ks. Dr Szydelski: Dzieje biblijne Nowego zakonu. Lwów 1910. Opr. K. 1:80.

Język polski. Małecki: Gramatyka języka polskiego

szkolna. Wyd. 9—11. Lwów 1909. Opr. K. 2·40. — Próchnicki-Wojciechowski: Wypisy polskie. Tom IV. Lwów 1911. Opr. K. 3·60.

Język łaciński. Samolewicz-Sołtysik: Gramatyka języka łacińskiego. Część II. Wyd. 9. Lwów 1909. Opr. K. 2·40. — Próchnicki: Ćwiczenia łacińskie dla klasy IV. Wyd. 4. Lwów 1909. K. 2. — Caesar: Commentarii de bello Gallico. Wy. Terlikowski. K. 1·60.

Język grecki. Ćwikliński: Gramatyka języka greckiego. Wyd. 3. Lwów 1912. K. 3·40. — Winkowski-Taborski-Passowicz: Ćwiczenia greckie. Wyd. 3. Lwów 1910. K. 3.

Język niemiecki. German-Petelenz-Gayczak: Ćwiczenia niemieckie dla IV. klasy. Wyd. 4. Lwów 1910. K. 3. — Jahner. Deutsche Grammatik. Wyd. 4. Lwów 1911. K. 2·20.

Geografia. Majerski: Geografia austr.-węgierskiej monarchii. Wyd. 6. K. 2·20.

Historia powszechna. Zakrzewski: Historia powszechna. Część I. Wyd. 7. Kraków 1911. K. 2·40.

Matematyka. Dziwiński: Podręcznik arytmetyki. Lwów 1912. K. 1·50. — Łomnicki: Geometria. Część I. i II. Lwów 1911. K. 3·40.

Fizyka. Kawecki i Tomaszewski: Fizyka dla niższych klas szkół średnich. Wyd. 6. Kraków 1910. K. 2.

Mineralogia z chemią. Duchowicz-Wiśniowski: Wiadomości z chemii i mineralogii dla klas niższych. Lwów 1911. K. 2·80.

KLASA V.

Religia. Ks. Dr Sieniatycki: Ogólno katolicka dogmatyka. Wyd. 2. Lwów 1906. K. 2.

Język polski. Próchnicki-Wojciechowski: Wypisy polskie dla klasy V. Lwów 1911. K. 3·80. — Próchnicki: O ważniejszych gatunkach poezji i prozy. Dodatek do Wypisów polskich tom V. K. 0·25.

Język łaciński. Livius. Wyd. Jędrzejowski. Lwów 1914. Opr. K. 2·40. — Ovidius, wyd. Sinko. — Samolewicz-Sołtysik: Gramatyka łacińska. Część II. Wyd. 9. Lwów 1909. K. 2·40.

Język grecki. Fiderer: Chrestomatya z pism Xenofonta. Wyd. 1—4. Lwów 1909. K. 2. — Homera Iliada Część I. Wyd. Sołtysik. — Ćwikliński: Gramatyka języka greckiego. Wyd. 3. Lwów 1912. K. 3·40.

Język niemiecki: Ippoldt i Styło: Deutsches Lesebuch für die oberen Klassen der galizischen Mittelschulen I. Teil. V. Klasse. Wyd. 3. Lwów 1912. K. 3·80.

Historia powszechna. Zakrzewski: Historia powszechna. Część I. Wyd. 7. Kraków 1911. K. 2·40. — Zakrzewski: Historia powszechna. Część II. Wyd. 5. Kraków 1908. K. 2·40.

Matematyka. Dziwiński: Podręcznik arytmetyki i algebry dla klas wyższych. Lwów 1910. K. 4·50. — Łomnicki: Geometria. Część I. i II. Lwów 1911. K. 3·40.

Historia naturalna. Wiśniowski: Zasady mineralogii i geologii. Wyd. 3. Lwów 1912. K. 3. — Rostafiński: Botanika szkolna dla klas wyższych. Wyd. 4. Kraków 1911. K. 3·20.

KLASA VI.

Religia. Ks. Dr Sieniatycki: Dogmatyka szczegółowa. Wyd. 2. Lwów 1910. K. 2·20.

Język polski. Chrzanowski-Wojciechowski: Wypisy polskie. Część I. Wyd. 4. Lwów 1909. K. 3·50.

Język łaciński. Sallustius, wyd. Konarski. — Cycero: Wybór mów, wyd. Szczepański. Lwów 1914. Opr. K. 2·60. — Wergiliusz: Wybór z dzieł, opr. Dr T. Sinko. — Samolewicz-Sołtysik: Gramatyka języka łacińskiego. Część II. Wyd. 9. Lwów 1909. K. 2·40.

Język grecki. Fiderer: Chrestomatya z pism Xenofonta. Wyd. 4. Lwów 1909. K. 2·40. — Homera Iliada. Część I. i II. Wyd. Sołtysik. — Herodot, wyd. Terlikowski. — Xenofonta Hellenika. Wyd. Sorof. — Ćwikliński: Gramatyka języka greckiego. Wyd. 4. Lwów 1909. K. 3.

Język niemiecki. Ippold i Stylo: Deutsches Lesebuch für die oberen Klassen der galizischen Mittelschulen II. Teil. VI. Klasse. Wyd. 2. Lwów 1910. K. 3·60.

Historia i geografia. Zakrzewski: Historia powszechna. Część II. Wyd. 5. Kraków 1908. K. 2·80. Część III. Kraków 1908. K. 2·80.

Matematyka. Dziwiński: Podręcznik arytmetyki i algebry dla klas wyższych. Wyd. 7. Lwów 1910. K. 4·50. — Łomnicki: Geometria dla klas VI, VII, VIII. K. 3·80. — Kranz: Logarytmy. Wyd. 2. Kraków 1905. K. 1·30.

Historia naturalna. Petelenz: Zoologia dla klas wyższych szkół średnich. Wyd. 3. Lwów 1907. K. 3.

KLASA VII.

Religia. Ks. Szczeklik: Etyka katolicka. Wyd. 5. Kraków 1912. K. 2·20.

Język polski. Tarnowski i Wójcik: Wypisy polskie.

Część I. Wyd. 1. Lwów 1909. K. 3·30. — Tarnowski-Próchnicki: Wypisy polskie. Część II. Wyd. 4. Lwów 1911. K. 3·60.

Język łaciński. Cycero: Wybór mów, wyd. Szczeptański. Lwów 1914. Opr. K. 2·60. — Cycero: Wybór z pism retorycznych i filozof., wyd. Szczeptański. Lwów 1914. Opr. K. 2·40. — Vergilius, wyd. Eichler-Rzepeński: — Plinius: Listy, wyd. Nagórzański. — Samolewicz-Sołtysik: Gramatyka języka łacińskiego. Wyd. 9. Lwów 1909. K. 2·40.

Język grecki. Homera Odyssea, wyd. Christ-Jezienicki. — Demostenes, wyd. Wotke Schmidt. — Platon: Wybór pism, wyd. Jędrzejowski. — Fiderer: Gramatyka języka greckiego. Lwów 1909. K. 3.

Język niemiecki. Ippold i A. Stylo: Deutsches Lesebuch für die oberen Klassen der galizischen Mittelschulen. III. Teil. VII. Klasse. Lwów 1911. Wyd. 2. K. 4.

Geografia i historia powszechna. Zakrzewski: Historia powszechna. Część III. Kraków 1908. Wyd. 5. K. 2·80. — Lewicki: Zarys dziejów Polski i krajów ruskich. Wyd. 4. Kraków 1910. K. 2.

Matematyka. Dziwiński: Podręcznik arytmetyki i algebry dla klas wyższych. Wyd. 4. Lwów 1910. K. 4·50. — Łomnicki: Geometria dla klas VI. VII. VIII. — Kranz: Zbiór zadań matematycznych dla klas wyższych. Wyd. 2. Kraków 1905. K. 3·50. — Kranz: Logarytmy. Wyd. 2. Kraków 1905. K. 1·50.

Fizyka. Kawecki i Tomaszewski: Fizyka dla wyższych klas. Wyd. 4. Kraków 1906. K. 3·40. — Tomaszewski: Chemia. Wyd. 4. Kraków 1912. K. 0·70.

Propedeutyka filozoficzna. Nuckowski: Początki logiki ogólnej. 1913. (wyczerpane).

KLASA VIII.

Religia. Ks. Jougan: Historia kościoła katolickiego. Wyd. 3. Lwów 1907. K. 2.

Język polski: Tarnowski i Próchnicki: Wypisy polskie. Część II. Wyd. 4. Lwów 1911. K. 2·60.

Język łaciński. Horatius, wyd. Dolnicki. K. 1·50. Tacitus, wyd. Müller. — Samolewicz-Sołtysik: Gramatyka języka łacińskiego. Część II. Wyd. 9. Lwów 1909. K. 2·40.

Język grecki. Platon: Wybór pism, wyd. Jędrzejowski. — Sofokles: Elektra, wyd. Bednarski. — Homera Odyssea, wyd. Jezienicki. — Fiderer: Gramatyka języka greckiego. Wyd. 4. Lwów 1909. K. 3.

Język niemiecki. Ippold: Deutsches Lesebuch für die oberen Klassen der galizischen Mittelschulen. IV Teil. VIII. Klasse. Lwów 1909. K. 4.

Geografia i historia powszechna. Głabiński-Finkel: Historia austriacko węgierskiej monarchii i wiadomości polityczne i społeczne. Wyd. 3. Lwów 1910. K. 2. — Lewicki: Zarys dziejów Polski i krajów ruskich. Wyd. 4. Kraków 1910. K. 2.

Matematyka. Dziwiński: Podręcznik arytmetyki i algebry dla klas wyższych. Wyd. 4. Lwów 1910. K. 3·60. — Łomnicki: Geometria dla klasy VI. VII. VIII. K. 3·80. — Kranz: Zbiór zadań matematycznych dla klas wyższych. Wyd. 2. Kraków 1905. K. 3·50. — Kranz: Logarytmy. Wyd. 2. Kraków 1911. K. 1·30.

Fizyka. Kawecki i Tomaszewski: Fizyka dla klas wyższych szkół średnich. Wyd. 4. Kraków 1906. K. 3·40.

Propedeutika filozoficzna. Lindner-Kulczyński: Wykład psychologii. Wyd. 3. Kraków 1912. K. 2·20.

IMIENNY SPIS UCZNIÓW.¹⁾

KLASA I.

Bałaban Stanisław	Matejski Maryan
Bereski Jarosław	Matheisel Rudolf
Bryk-Maniewski Eugeniusz (¹⁸ / ₄ 1914)	Medwecki Władysław
Bukojemski Roman	Mieciak Adam (¹¹ / ₅ 1914)
Giżejowski Jerzy	Opolski Jan
Gubrynowicz Bronisław (¹⁴ / ₅ 1914)	Piszko Jan
Gutteler Tadeusz (¹⁴ / ₅ 1914 902.)	Przybyszowski Kazimierz
Hawranek Józef	Ritter Feliks
Hawranek Maryan	Rutkowski Zbigniew
Huczkowski Witold (¹⁴ / ₅ 1914)	Sikorski Stanisław (¹⁸ / ₁ 1914)
Hebenstreit Bronisław	Sirowy Maryan
Jasiński Bogusław (³¹ / ₁ 1914)	Skalski Janusz
Jasiński Stanisław (³¹ / ₁ 1914)	Skarzyński Władysław
Koch Franciszek	Solka Mieczysław
Kosiński Roman	Szymański Józef
Krokowski Jan	Tarnawski Jan
Kuc Franciszek	Zadęcki Mieczysław
Marowski Kazimierz	Zakrzewski Aleksander

PRYWATYŚCI KLASY I.

Batowski Stanisław	Malion Bohdan
Bernhard Antoni	Małek Józef
Biłek Jan	Marcinkiewicz Zbigniew
Braunek Wiktor	Max Ryszard
Charzewski Stanisław	Nartowski Tadeusz
Dunin Brzeziński Jan	Nowomiejski Gustaw
Giela Feliks	Pogonowski Jan
Grzybowski Szczęsny**	Rylski Jerzy
Heyda Adam	Siedlecki Zbigniew
Hodoliczka Michał	Skarzyński Wacław
Hydzik Jan (¹ / ₅ 1914)	Smalawski Stefan
Jaworski Stanisław	Śpiałek Tadeusz
Jordan Feliks	Suberlak Tadeusz
Krajewski Paweł	Szayer Maryan
Langier Stanisław**	Szumański Tadeusz
Laskowski Teodor	Turski Władysław

Zdebich Aleksander

KLASA II.

Baraniecki Arnold	Dwernicki Kazimierz
Chełkowski Mieczysław	Girtler Jan
Chrzanowski Roman	Głowiński Michał
Cisek Kazimierz	Grzimek Zdzisław
Choróbski Jerzy	Guliński Eligiusz
Dobrowolski Kazimierz	Horodyński Wincenty

¹⁾ UWAGA: Druk rozstrzelony oznacza ucznia chlubnie uzdolnionego, gwiazdka przy nazwisku poprawkę, dwie gwiazdki ucznia nieuzdolnionego, data przy nazwisku dzień opuszczenia Zakładu.

Jenik Witold
 Kawecki Jan
 Lenart Władysław
 Marcoin Juliusz
 Mieszkowski Wojciech
 Mizerski Adam
 Pannenko Zygmunt
 Pieniążek Tadeusz
 Prądzyński Lech
 Rozborski Stefan
 Rutkowski Jerzy
 Schwarzbach Stanisław

Sichrawa Kazimierz
 Siedlecki Czesław
 Skalski Władysław
 Skiba Julian
 Skurewicz Henryk
 Sobolewski Stanisław
 Szayer Jan
 Szymański Kazimierz
 Wajda Roman
 Wilda Adam
 Wyspiański Stanisław
 Zakliczyński Stanisław

Żdżarski Zbigniew

PRYWATYŚCI KLASY II.

Batko Mieczysław (³¹/₁ 1914)
 Birkenmajer Marian
 Bodakowski Włodzimierz
 Garczyński Leon
 Gołębski Jerzy
 Górski Tadeusz
 Hawranek Edward**
 Jaworski Włodzimierz**
 Kluz Antoni
 Kopff Stanisław
 Kornella Ludwik
 Korwin Ludwik
 Kowalski Bronisław
 Kreutzer Witold
 Laskowski Eligiusz**
 Malinowski Władysław (³¹/₁ 1913)
 Markiewicz Andrzej

Miśko Kazimierz
 Niementowicz Tadeusz
 Nowicki Janusz
 Nowicki Kazimierz
 Perkowski Wacław**
 Piszczkowski Zbigniew
 Pogorzelski Stefan
 Pompa Bohdan
 Rossowiecki Józef
 Rutkowski Zygmunt
 Skowroński Zygmunt
 Spodenkiewicz Leon
 Stanowski Zygmunt
 Suchomel Tadeusz
 Wartanowicz Tomasz**
 Woliński Witold (³¹/₁ 1914)
 Zabierzański Czesław**

KLASA III A.

Bieńkowski Ludwik (²¹/₁₂ 1913)
 Bobrowski Tadeusz
 Bodnar Hubert
 Buszyński Stefan
 Chełkowski Józef (³¹/₁ 1914)
 Chrzanowski Wojciech (¹⁸/₄ 1914)
 Czubryt Piotr
 Daszewski Andrzej
 Górkiwicz Jan
 Grzybowski Jan
 Holyński Stanisław (¹/₅ 1914)
 Januszkiewicz August
 Jasiński Bolesław
 Jun Ottokar
 Knaur Tadeusz
 Kopczyński Julian
 Korzeniowski Stanisław
 Łękawa Adam

Majewski Jan
 Malion Henryk
 Nawratil Kazimierz
 Ośniałowski Andrzej
 Pietraszkiewicz Antoni (²¹/₂ 1914)
 Pisowicz Jan
 Prądzyński Władysław
 Schultz Marian
 Skurewicz Jan
 Sochacki Tadeusz
 Stroński Stefan**
 Surówka Zbigniew
 Szczepański Eugeniusz
 Tatarczyk Feliks
 Tyszkowski Józef**
 Wiskida Włodzimierz
 Wiślocki Czesław
 Zerygiewicz Józef

KLASA III B.

Barycki Romuald (³¹/₁ 1914)
 Bednarski Józef
 Bernatt Tadeusz
 Bohosiewicz Jerzy
 Daszewski Henryk
 Dmitrowicz Joachim**
 Godlewski Maryan
 Górski Stanisław
 Jung Grzegorz
 Karpiński Aleksander
 Kessel Zygmunt**
 Koczyrkiewicz Michał
 Kopczyński Adam
 Krajewski Stanisław
 Kruszyński Stanisław
 Kuhl Leonard
 Kupka Stanisław
 Liniewicz Zygmunt
 Lubaczewski Franciszek

Marowski Jerzy
 Moskwa Stanisław
 Perucki Stanisław
 Piszczkowski Mieczysław (⁹/₁ 1914)
 Prądyński Tadeusz
 Rohn Władysław
 Siedlecki Władysław
 Sobański Kazimierz
 Sroczyński Władysław
 Stanowski Jan
 Stojowski Adam**
 Szuk Zbigniew**
 Szydłowski Zenon
 Br. Wallisch Henryk
 Wielgosz Piotr**
 Wojciechowski Stanisław
 Zawadzki Józef
 Zawiliński Mieczysław
 Zieliński Zygmunt

Ziller Eugeniusz

KLASA IV. A.

Bensdorff Alfred
 Bielecki Adam
 Bohosiewicz Jan**
 Bukowczyk Kazimierz (⁶/₄ 1914)
 Chmielewski Eustachy
 Ciszka Tadeusz (³¹/₁ 1914)
 Dmitrowicz Roman
 Dobiecki Adam
 Dubik Tadeusz
 Hordziejewski Roman
 Hornung Maryan
 Jaruzielski Zbigniew
 Kościuk Antoni
 Kraupe Antoni
 Krzesimowski Jan
 Legeżyński Józef
 Lewiński Władysław
 Nowicki Wincenty

Otwinowski Stanisław
 Piątkiewicz Rościszaw
 Podwyszyński Eugeniusz
 Pohorecki Adam
 Pragłowski Jan
 Prochner Julian
 Proń Eryk
 Skalski Zbigniew
 Solecki Stanisław
 Spero Aleksander
 Strzelecki Stanisław
 Szostakowski Wacław*
 Urban Jarosław
 Wilczek Tadeusz
 Wolaniecki Franciszek
 Woliński Mieczysław
 Wyspiański Mieczysław
 Ziller Władysław

KLASA IV. B.

Bażant Tadeusz
 Bernatt Janusz
 Bernatt Stanisław
 Biesiadecki Jan
 Bukowski Maryan
 Czarkowski Zygmunt**

Czaykowski Michał
 Dietze Wiktor
 Fischer Adam
 Frydrych Ludwik**
 Gołębski Adam
 Gottwald Michał

Grandowski Zygmunt
 Hermanowski Mieczysław (²²/₁₁ 1913)
 Hryniewiecki Zbigniew
 Kurowski Bolesław (²⁰/₁₂ 1913)
 Laskowski Adrian
 Lesikowski Witold
 Lewakowski Ignacy**
 Link Tadeusz
 Łęgosz Ireneusz**
 Marcinkowski Stanisław
 Markiewicz Józef
 Mosiewicz Zdzisław
 Mück Jan (²²/₂ 1914)
 Müller Mieczysław (⁸/₁ 1914)
 Piątkiewicz Witold

Przyłęcki Tadeusz
 Rosiński Władysław
 Rosner Stefan
 Sichrawa Mieczysław
 Sokulski Stanisław (³¹/₁ 1914)
 Sozański Michał**
 Sroczyński Adam
 Szankowski Ludwik
 Szczepański Marian
 Strzelecki Kazimierz
 Szczerski Marian
 Unrug Józef
 Wątorski Tadeusz (²²/₁₂ 1913)
 Witkiewicz Jan
 Witkowski Witold

KLASA V. A.

Barszczewski Antoni**
 Birkenmajer Wincenty
 Błoński-Biberstein Jan*
 Elektorowicz Stefan
 Gajewski Wiktor
 Gołębski Jan
 Haas Wacław
 Jordan Kazimierz
 Kowalczyk Feliks
 Linderski Marian
 Marczyński Antoni
 Mazurkiewicz Mieczysław
 Miszke Marian

Opolski Antoni
 Reiss Henryk (²⁷/₁₂ 1913)
 Rewucki Tadeusz**
 Hr. Rostworowski Andrzej
 Scherer Leon**
 Sikociński Adam
 Smólski Stanisław
 Hr. Sołtan Adam
 Trznadel Stanisław
 Wajda Stanisław
 Wartanowicz Marian
 Witkiewicz Adam*
 Włodzimirski Eustachy

KLASA V. B.

Brachel Karol
 Bujnowski Roman
 Czaplński Jan
 Hr. Dzieduszycki Eustachy (¹⁴/₅ 1914)
 Hernich Kazimierz
 Hordliczka Tadeusz
 Kopecki Adam
 Kornella Marian
 Kulczyński Stanisław
 Lesikowski Bohdan (¹⁸/₄ 1914)
 Majewski Andrzej
 Marko Roman**
 Matkowski-Bardziejowicz Kamil**

Nicman Edmund (¹⁸/₄ 1914)
 Ostrowski Włodzimierz
 Otowski Franciszek
 Pasch Błotnicki Jan
 Schindler Władysław**
 Schwarz Władysław
 Strowski Tadeusz (³/₁ 1914)
 Szafnicki Zdzisław
 Szczepański Michał
 Szłapa Mieczysław
 Younga Jerzy
 Zabierzański Lucyan
 Zawadzki Cyprian

Zawadzki Tadeusz

KLASA VI. A.

Adamski Stanisław
 Bandrowski Tadeusz
 Bochenek Władysław

Buchwald Piotr
 Chwalibóg Stanisław*
 Czechowicz Konstanty

Dobrzyński Stanisław
 Haładewicz Tadeusz
 Hohendorff Józef
 Kopff Leon
 Litwin Ludwik
 Majewski Zenon
 Marcinkiewicz Zdzisław
 Mokrzycki Stanisław
 Mozdyniewicz Józef*
 Nowierski Jan (¹⁸/₅ 1914)
 Otowski Stefan
 Pawłowski Witold

Pieniążek Jacek
 Hr. Potocki Aleksander
 Pragłowski Leon
 Świeykowski Aleksander
 Tyszkowski Adam
 Urban Stefan
 Wartanowicz Józef
 Wasilkowski Franciszek
 Witkiewicz Franciszek
 Witkowski Ludwik
 Wojciechowski Józef
 Woliński Kazimierz

KLASA VI. B.

Biesiadowski Wacław
 Bronikowski Stanisław
 Czerniawski Artur
 Czykałuk Jerzy
 Filipowicz Tadeusz
 Franków Mateusz*
 Głębocki Jan
 Górski Józef
 Hirschel Ignacy
 Holyński Tadeusz
 Ignaszewski Jan
 Kamiński Karol
 Kielar Aleksander
 Kuhl Karol

Laskowski Heliodor
 Linhart Wacław
 Ładomirski Władysław
 Maciejowski Mieczysław
 Marcinkiewicz Stanisław
 Mück Wilhelm
 Obertyński Janusz
 Reszetyłowicz Bazyli (⁴/₅ 1914)
 Rozeń Czesław
 Ryłski Wit
 Sawicki Kazimierz
 Sękowski Romuald
 Szłapa Jerzy*
 Więckowski Paschalis

Zoglaauer Roman

KLASA VII. A.

Abgarowicz Józef (¹⁷/₁₁ 1913)
 Choynowski Bronisław
 Cieszewski Maryan
 Deskur Jerzy
 Girzejowski Władysław
 Gołębski Stefan*
 Górkiewicz Henryk
 Gromnicki Antoni**
 Kicki Ludwik
 Knauer Aleksander
 Korwin Maciej
 Kosibowicz Edward
 Męciński Jan (³¹/₁ 1914)
 Micoch Władysław (¹⁴/₅ 1914)
 Mossor Jerzy

Mrozik Stanisław
 Müller Bolesław (⁸/₁ 1914)
 Pachucki Józef
 Pawlikowski Julian
 Pilecki Jerzy*
 Piotrowski Władysław (³¹/₁ 1914)
 Poniński Lucyan
 Smalawski Adam (²⁸/₂ 1914)
 Sobol Antoni (²⁸/₂ 1914)
 Toepfer Kazimierz
 Wachnianin Paweł
 Wantuchowski Władysław
 Włodzimirski Janusz (¹⁵/₂ 1914)
 Włodzimirski Karol (¹⁵/₂ 1914)
 Zieliński Stanisław (³¹/₁ 1914)

KLASA VII. B.

Andruchowicz Roman**
 Balcarek Józef
 Birkenmajer Józef

Bogusz Ludwik (³¹/₁ 1914)
 Czerkiewicz Władysław
 Czerniawski Władysław

Gostwicki Adam ($^{10}/_{10}$ 1913)
 Groö Branko**
 Hornung Mirosław
 Klakurka Antoni
 Korycki Karol
 Krzyżanowski Włodzimierz
 Kurzydło Ludwik
 Kwiatkowski Józef ($^{17}/_4$ 1914)
 Liwicki Ryszard
 Łucki Jan
 Maratt Tadeusz
 Miński Józef ($^{10}/_{10}$ 1913)
 Nowak Jerzy ($^9/_{11}$ 1913)

Ochocki Leszek**
 Pawłowicz Jerzy
 Piątkiewicz Stanisław
 Przełęcki Leopold
 Riedl Adam
 Schindler Franciszek*
 Schneider Juliusz
 Siedlecki Tytus ($^{26}/_2$ 1914)
 Sobol Wacław
 Stephan Juliusz
 Świekowski Stefan ($^{17}/_4$ 1914)
 Wawak Józef
 Zerygliewicz Grzegorz

Zwierz Tadeusz**

KLASA VIII.

Armółowicz Józef
 Bauman Jerzy
 Braunek Teodor*
 Gołębski Konstanty
 Heyda Kazimierz
 Ignatowicz Kazimierz
 Kałuski Jerzy
 Kirchmayer Jerzy
 Kobak Alfred ($^1/_4$ 1914)
 Kowalski Tadeusz
 Kozłowski Janusz
 Kozłowski Józef
 Kucharski Antoni
 Laskowski Zygmunt
 Lewicki Aleksander
 Łubkowski Julian
 Makohoński Konstantyn
 Maniewski Roman

Mazurek Stefan
 Michalski Zdzisław
 Myszkowski Tadeusz
 Ostrowski Jerzy
 Piątkiewicz Stanisław
 Richtman Wilhelm
 Starowiejski Stanisław
 Stoklasa Tadeusz
 Strutyński Alfred
 Śtrzelecki Józef
 Świeżawski Tomasz
 Treter Tadeusz
 Wachnianin Jerzy*
 Br. Wallisch Józef
 Warchołowski Marian
 Wojciechowski Feliks
 Wojtas Eugeniusz
 Zabdyr Władysław

Zabłocki Karol

OGŁOSZENIE.

Uczniowie nowo do zakładu wstępujący mają przedłożyć:
a) metrykę chrztu; b) świadectwo szkolne tego zakładu, w którym przedtem pobierali naukę, z potwierdzeniem, że mogą być przyjęci do innego zakładu; c) świadectwo rewakcynacji, odbytej w roku poprzedzającym wstąpienie do szkoły.

Egzamina wstępne do I. klasy odbywać się będą w dniu 1. września. Egzamin wstępny rozstrzyga stanowczo o przyjęciu lub nieprzyjęciu ucznia do I. klasy, a powtórzenie tego egzaminu ani w tym samym ani w innym zakładzie nie jest dozwolone.

Egzamina wstępne do innych klas i egzamina poprawcze odbywać się będą od dnia 2—4 września

Rok szkolny rozpoczyna się dnia 3. września nabożeństwem wstępnym, w którym wszyscy uczniowie wspólnie i bez wyjątku udział wziąć mają.

Zakres wymagań przy egzaminie wstępnym do I. klasy jest następujący;

a) *Z religii* należy mieć wiadomości, których według teraźniejszego rozkładu nauki nabyć powinien uczeń w pierwszych czterech latach obowiązkowej nauki szkolnej w szkołach cztero-klasowych (katechizm większy dla szkół ludowych i dzieje starego i nowego zakonu).

b) *Z języka polskiego (wykładowego)*, czytanie płynne i wyraziste, objaśnianie odczytywanych ustępów pod względem treści i związku myśli; opowiadanie treści większymi ustępami; znajomość części mowy, oddania imion i czasowników, znajomość zdania pojedynczego, rozwiniętego i rozbiór jego części składowych pod względem składni zgody i rzędu; poprawne napisanie dyktatu

z zakresu pojęć znanych uczniom, z uwzględnieniem głównych zasad interpunkcyi i piśmienny rozbiór jednego zdania.

c) *Z języka niemieckiego*, czytanie płynne i zrozumiałe; znajomość odmiany rodzajników, rzeczowników, przymiotników i zaimek; (osobistych, dzierżawczych, wskazujących i względnych); odmiana słów posiłkowych i czasowników słabych we wszystkich formach strony czynnej i biernej, tudzież odmiana najzwyczajszych czasowników mocnych; zasób wykazów z zakresu pojęć uczniom znanych; poprawne napisanie łatwego dyktatu, którego treść przed podyktowaniem poda się uczniom w języku wykładowym.

d) *Z rachunków* pisanie liczb do miliona włącznie; biegłość w czterech działaniach liczbami całkowitemi; pewność w tablicze mnożenia; znajomość najważniejszych miar metrycznych.

W Bąkowicach pod Chyrowem, d. 25. czerwca 1914.

Dyrektor.

ROZKŁAD GODZIN

w roku szkolnym 1913/14.

Przedmiot:	K L A S A							
	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.
Religia	2	2	2	2	2	2	2	2
Język polski	3	4	3	3	3	3	3	5
„ łaciński	6	6	6	6	6	6	5	5
„ grecki	—	—	5	4	5	5	4	5
„ niemiecki	5	4	4	4	4	4	4	4
Historya.	2	2	2	2	4 ¹ 2 ²	2 ¹ 4 ²	4	3
Geografia	2	2	2	2	0 ¹ 2 ²	2 ¹ 0 ²		—
Matematyka	3	3	3	3	3	3	3	2
Nauki przyrodnicze	2	2	—	—	3	2	—	—
Fizyka i chemia	—	—	2	3	—	—	4	3 ¹ 4 ²
Propedeut. filozof.	—	—	—	—	—	—	2	2
Rysunki	2	2	2	2	—	—	—	—
Kaligrafia	1	—	—	—	—	—	—	—
Gimnastyka	2	2	2	2	2	2	2	2
Razem	30	29	33	33	32	31	33	33 ¹ 34 ²

1) w pierwszym półroczu

2) w drugim półroczu.

KLASA PRZYGOTOWAWCZA.

	b)	c)
1. Liczba.		
Z początkiem roku szkolnego 1913/14 przyjęto	9	22
W ciągu roku szkolnego przybyło	4	6
Wogóle zatem w roku szkolnym 1913/14 przyjęto	13	28
W ciągu roku szkolnego opuściło Zakład	2	2
Z końcem roku szkolnego 1913/14 było	11	26
Razem	11	26
2. Według miejsca urodzenia.		
Z Galicji i W. Ks. Krakowskiego było	6	15
Z Królestwa Polskiego i prowincji zabranych	4	11
Z Rumunii	1	—
Razem	11	26
3. Według języka ojczystego.		
Mówiących po polsku było	11	26
Razem	11	26
4. Według wyznania religijnego.		
Katolików obrządku łacińskiego	11	24
„ „ greckiego	—	2
Razem	11	26
5. Wiek uczniów.		
8 lat ukończyło	1	—
9 „ „	8	5
10 „ „	2	10
11 „ „	—	9
12 „ „	—	1
13 „ „	—	1
Razem	11	26
6. Przedmioty nadobowiązkowe.		
Język francuski	1	2
„ rosyjski	—	8
Muzyka	1	6

